

4 сакавіка 1994 г.

№ 9 (3731)

Кошт 50 руб.

«ЗУСІМ, ЯК НА ПАЧАТКУ 30-Х!..»

**Выступленне Ніла Гілевіча
на сесіі Вярхоўнага Савета
2 сакавіка 1994 г.**

У мінулую пятніцу, выступаючы з гэтай трыбуны, дэпутат Сарокін патрабаваў ад Старшыні Вярхоўнага Савета стварыць яшчэ адну парламенцкую камісію. Для чаго? Для расследавання, цытую «фактов пропаганды в средствах массовой информации национализма». Беларускага, вядома. У выніку гэтага расследавання, цытую далей, «оценить роль постоянной комиссии под руководством народного депутата Гилевича. О выводах и предложениях доложить Верховному Совету». Гэта — па-першае. Па-другое, дэпутат Сарокін прадпісвае Старшыні Савета Міністраў, цытую, «рассмотреть целесообразность нахождения на должности Министра образования спадара Гайсенака». /Між іншым, і паруску ў родным склоне трэба гаварыць: спадара Гайсэнка./

Чым жа так правіліся міністр і старшыня Камісіі? Тым, што навукова-метадычны часопіс «Пралеска» змясціў публікацыю, шкодную для інтэрнацыянальнага выхавання дзяцей. Мушу заявіць адназначна: я рашуча супроць таго, каб у беларускіх дзяцей, і не толькі ў дзяцей, збуджаць антырускія настроі. Я заўсёды лічыў і лічу найвялікшым злачынствам — сяць варажнечу паміж людзьмі і народамі. Не сумняваюся, што і міністр Гайсэнак стаіць на гэтых жа пазіцыях. Як не сумняваюся і ў тым, што пазначаная публікацыя — толькі фармальны повад для каманды «У атаку!». Не паявіся гэта публікацыя — знайшлі б нейкі позад іншы. Тым больш, што ў сённяшняй сітуацыі людзі лёгка зрываюцца і абнародваюць нямаля палітычна няўзвжаных заяў і проста глупстваў.

Сапраўдная мэта тых, ад чыйго імя выступіў дэпутат Сарокін, — спыніць працэс нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Беларусі. Пакуль ён не набраў сілу — з ім трэба пакончыць! А то і сапраўды можна страціць такі прывабны кавалак «единой и неделимой». Значыць, пара дзейнічаць практычна і канкрэтна.

Апетыт, як вядома, прыходзіць у час яды. Апетыт, відачна, нарастае. Скінулі двух міністраў — мала! Трэба скінуць трэцяга — міністра адукацыі. Скінулі Старшыню Вярхоўнага Савета — мала! Трэба ўзяцца за старшыню пастаянных камісій. Хоць за аднаго — для пачатку. Які раз'ятраны ў таварышаў апетыт! Зусім, як на пачатку 30-х!..

Канешне ж, аднаго дробнага факта мала, каб разгарнуць фронтальнае наступленне і здзейсніць свае намеры. Таму робяцца абагульнены маштабныя — на ўсю рэспубліку. А іменна: на Беларусі, паводле дэпутата Сарокіна, аказваецца існуюць і дзейнічаюць цэлыя «национал-фашистские движения», лідэры якіх «активно ведут оголтелую идеологическую обработку молодежи, школьников, студентов»... Ах, гэтыя знаёмыя фразачкі газетных перадавіц! Як яны за 70 гадоў збрыдзелі душы чалавечай! Але да пытання пра нацыянал-фашызм мы яшчэ вернемся. Цяпер жа я паспрабую патлумачыць, чаму мішэнню атакі выбраны іменна міністр адукацыі і старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета, якая пытаннямі адукацыі займаецца.

Таварышы-судзі адчулі першыя рэальныя крокі на шляху аднаўлення беларускай школы ў Беларусі — і спалохаліся, узрушыліся. Закрычалі: Не дапусцім! Не дадзім! Здымем міністра, раз ён не сабатае, а выконвае Закон аб адукацыі! Паставім другога, свайго — такога, як незабыўная Еўдакія Уралава, якая не знала і двух слоў па-беларуску, але кіравала адукацыяй у нас ажно гадоў дзесяць. Таварышы выдатна разумеюць: будзе беларуская школа — будзе ўсё: будзе і беларуская мова, і беларуская культура, і беларускае справаводства, і беларуская нацыянальная і гістарычная самасвядомасць, і як вынік — будзе беларуская дзяржава. У тысячны раз пытаюся ў грамадзян — такіх, як дэпутат Сарокін: ці знаеце вы, што к пачатку 80-х гадоў ні ў адным горадзе, ні ў адным гарадскім пасёлку, ні ў адным рабочым пасёлку на Беларусі не засталася ніводнай беларускай школы? Ні школы, ні класа, ні паўкласа, ні чвэрцькласа! Знаеце? Дык чаму вы не крычалі тады, што за гэта злачынства перад народам трэба зняць з пасады і міністра адукацыі, і старшыню Камісіі Вярхоўнага Савета, і сакратара ЦК, і ўсіх іншых, па чый віне яно тварылася? Вы не крычалі, таму што вас цалкам задавальняла гэта.

ДОБРАЯ ФЕЯ ДАВТА

Сёння ў Лідзіі Міхайлаўны Ражанавай дзень нараджэння. Юбілей. Колішнюю «зорку» балета /а народная артыстка Беларусі Л. Ражанова станцавала на сцэне ДАВТа вядучыя партыі ў «Жызэлі» ды «Баядэрцы», у «Лебядзіным возеры» ды «Палымных сэрцах», у «Дон Кіхоце» ды «Спартаку» і г. д. /можна павіншаваць з рэдкім сярод людзей такой прафесіі творчым даўгалеццем. З 1947 па 1968 г. яна была салісткай беларускага балета, але ў потым з тэатрам не разлучылася: вось ужо чвэрць веку ўзначальвае музей ДАВТа. Як добрая фея, захоўвае яна памяць тэатра, гістарычныя дакументы, афішы, газетныя публікацыі, фотаздымкі... Рухавая, падцягнутая, пунктуальная, Лідзія Міхайлаўна ў авангардзе ўсіх тэатральных падзей, можна сказаць, што з яе дзейным удзелам пішацца летапіс беларускага музычна-сцэнічнага мастацтва, яго цяперашніх набыткаў ды праблем. Між іншым, фотаздымкі з оперных і балетных спектакляў, зробленыя па заказе Л. Ражанавай, неаднойчы вылучалі і нашу газету: часам «музей Ражанавай» спрацоўваў больш аператыўна, чым прафесійныя рупліўцы фотакронікі. Лідзія Міхайлаўна — незаменны чалавек; аказваецца, не толькі для тэатра. Ну, а для тэатра — тым больш...

Скончыліся XVII зімовыя Алімпійскія гульні. Для нашай краіны яны сталі падзей не толькі спартыўнай, але і палітычнай. Ужо ў Барселоне, два гады назад, беларускія спартсмены выступалі пад сваім сцягам, хоць і ў складзе аб'яднанай каманды СНД, цяпер жа Беларусь упершыню была прадстаўлена асобнай камандай. Раней нашы перамогі былі перамогамі «савецкага спорту»; а паколькі для ўсяго свету «СССР» і «Расія» былі сінанімамі, дык і працавалі мы на чужую славу, не на свой прэстыж.

Сёння шмат хто спрабуе пераканаць беларусаў, што яны «те же русские», што зямля іхняя — «та же Россия», — толькі западная». Алімпіяда сцвярджае адваротнае: беларусы і ў Еўропе не апошнія людзі, Беларусь някеспка глядзіцца і на святочнай імпрэзе сусветнай супольнасці.

Калі ў часе тэлерапартажаў з алімпійскіх спаборніцтваў, у якіх бралі ўдзел нашы спартсмены, на экране з'яўляліся бел-чырвона-белы сцяжок і літары «BLR», а далей прозвішча спартсмена, — у гэты момант рэальны змест набываў дзіві «Алімпіяда — не толькі для алімпійцаў!»

67 краін прыслалі ў Ліпхаммер сваіх спартсменаў. 22 каманды заваявалі алімпійскія ўзнагароды, у гэтым элітарным спісе Беларусь з двума сярэбранымі медалямі займае пятнаццаты радок.

ЗАГАЛОВАК ТЫДНЯ

«Не может быть капитализма в магазине и социализма на заводе» /«Народная газета», 2 сакавіка/

АМНІСТЫЯ ТЫДНЯ

Дзяржаўная Дума Расійскай Федэрацыі прыняла рашэнне аб амністыі кіраўнікоў мяцяжоў 1991 і 1993 гадоў. У сувязі з гэтым можна прыгадаць словы амерыканскага пісьменніка Амбразы Бірса: «Амністыя — гэта велікадушнасць дзяржавы ў адносінах да злачынцаў, пакараць якіх ёй не па кішні».

ТРАГЕДЫЯ ТЫДНЯ

У горадзе Хеўрон /на заходнім беразе Іардана/ пасяленец апануты ў форму ізраільскай арміі, адкрыў агонь па палесцінцах, якія сабраліся на малітву. Забіта 45 чалавек, звыш 80 паранена. Ізраільска-палесцінскі дыялог пад пагрозам.

ЗАНЕПАКОЕНАСЦЬ ТЫДНЯ

Колькасць расійскіх войск у Калінінградскай вобласці працягвае павялічвацца. Занепакоенасць з гэтай нагоды выказалі на латвійска-польскіх перамовах прэм'ер-міністр Валдыс Біркаўс і прэзідэнт Лех Валенса.

СТРАЙК ТЫДНЯ

У Расіі прайшоў папераджальны агульнанацыянальны страйк шахцёраў. Гарнякі патрабавалі выплаціць задоўжаную зарплату. Былі і палітычныя патрабаванні: адстаўка ўрада, які не выконвае сваіх абяцанняў.

АСАРТЫМЕНТ ТЫДНЯ

Мінскі гарадскі Савет народных дэпутатаў зацвердзіў спіс аб'ектаў камунальнай уласнасці, што маюць быць прыватызаваны сёлета. Сярод іх — універсам «Рыга», ГУМ, універмаг «Беларусь», крама «Несцерка», рэстараны «Мінск», «Беларусь», «Свіцязь», шэраг прамысловых прадпрыемстваў.

СВЯТА ТЫДНЯ

4 сакавіка другі раз святкуецца Дзень беларускай міліцыі. У гэты дзень на плошчы Незалежнасці — урачыстае прыняцце прысягі, потым шэсце па праспекце Скарыны і ўскладанне кветак на плошчы Перамогі. Другі раз улады скарыстоўваюць сцэнарый, распрацаваны Беларускім згуртаваннем вайскоўцаў яшчэ летась для 8 верасня — Дня Беларускай вайскавай славы. Напярэдадні Дня міліцыі міністр унутраных спраў атрымаў з рук прэм'ер-міністра новыя міліцыйскія сцяг. На ім — Дзяржаўны Герб і эмблема міліцыі, а таксама дзіві «Законнасць, справядлівасць і гуманізм».

МАРА ТЫДНЯ

Прадпрымальнік з Мінска А. Клімаў лічыць, што праз пяць год з'явіцца на свет беларускі легкавы аўтамабіль. Ён плануе стварыць акцыянернае таварыства, закупіць абсталяванне ў Нямеччыне і Брытаніі, загрузіць магутнасці шэрагу нашых прадпрыемстваў. Аб'яўлены конкурс на канструктыўную ідэю і на назву аўтамабіля. Прыгадваецца, што нешта падобнае наконт беларускага легкавіка ўжо гаварыў В. Кебіч...

КУРС ТЫДНЯ

Нацыянальны банк Беларусі паведаміў, што для разлікаў па негандлёвых аперацыях з Расіяй устанавіліся спецыяльны абменны курс беларускага і расійскага рублёў. Курс гэты будзе штодзень мяняцца. На тыдзень, што пачаўся 28 лютага, курс вызначаны як 3,6:1. Дзе абяцанае 1:1?

«ІНТЭГРАЦЫЯ» ТЫДНЯ

Ёсць дамоўленасць аб тым, што Беларусь будзе прадстаўлена ў Радзе міністраў абароны СНД і ў штабе па каардынацыі ваеннага супрацоўніцтва. Акрамя таго, міністры абароны Беларусі і Расіі падпісалі дамоўленасць аб узаемадзеянні дзяржаўных сіл супрацьпаветранай абароны дзвюх краін. Беларусь па-ранейшаму будзе сцерагчы неба Масквы. Па нашай зямлі па-ранейшаму праходзіць першы рубеж іхняй абароны.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Прыхільнікі ўвядзення расійскага рубля на тэрыторыі Беларусі як з беларускага, так і з расійскага боку, хутчэй зыходзяць з палітычнай настальгіі па мінулым /г. зн. жадаюць вярнуцца да эканамічнага, а можа, і палітычнага ладу былога СССР/, чым кіруюцца разумным эканамічным разлікам. /.../ Існуе чыста палітычная небяспека, што тыя самыя беларускія палітыкі, якія сёння робяць уціск у разліку на хуткае злучэнне грашовых сістэм, ужо ў недалёкай будучыні будуць указваць на Расію як віноўніцу эканамічнага крызісу ў іхняй краіне. А такі крызіс падаецца непазбежным у сітуацыі, адсутнасці праграмы эканамічных рэформ і барацьбы з інфляцыяй сённяшняга беларускага ўрада. /.../ Нягледзячы на адносны «поспех» расійскага рубля ў параўнанні з беларускім «зайчыкам» у 1993 годзе, гэты першы ніколі не карыстаўся рэпутацыяй стабільнай і надзейнай валюты. /.../ Можна здарыцца так, што калі дагавор аб грашовым саюзе будзе канчаткова ўзгоднены, Беларусь разам з расійскім рублём падключыцца да расійскай інфляцыі. Ужо неаднойчы атрымлівалася так, што за прафесійную непісьменнасць і палітычныя ілюзіі сваіх урадаў эканамічную цану плаціла грамадства. Так можа здарыцца і цяпер».

/Марэк Дамброўскі. «Беларуская наменклатура бачыць у расійскім рублі выратавальны круг», «Известия», 25 лютага /.

У Савецкім Саюзе прэзідэнцтва рабілася пад Гарбачова, у Расійскай Федэрацыі — пад Ельцына. У нашай краіне наменклатурная большасць Вярхоўнага Савета галасавала за ўвядзенне на Беларусі інстытута прэзідэнцтва, маючы на ўвазе, што гэтую пасаду зойме Кебіч.

Не будзем гаварыць пра саму працэдuru расцягнутага ў часе «тайнага галасавання імяннымі бюлетэнямі». Такага ў гісторыі парламентарызму яшчэ не бывала. Але і такога парламента, як наш, не было ў гісторыі.

Калі параўнаць палітыку з азартнай гульні, дык я б сказаў, што Вярхоўны Савет Беларусі ўжо даўно гуляе краплёнымі картамі. Цяпер на стол выклалі апошні козыр /тузі! — прэзідэнцтва. І калі народ праглыне і гэта, як праглынуў супрацьзаконную забарону рэфэрэндуму, далучэнне нашай нейтральнай краіны да «калектыўнай безапаснасці», кадравыя разборкі ў авальнай зале Вярхоўнага Савета, што адкрылі шлях да дыктатуры, — тады ў хуткім часе можна будзе паставіць крык на незалежнасць, а значыць, і развітацца з марамі аб спакойным і заможным жыцці.

Спадар Кебіч і сёння мае амаль неабмежаваную ўладу. Выступаючы ў аўторак з трыбуны Вярхоўнага Савета, ён пра гэта вельмі красамоўна сказаў /дакладней, абмовіўся/: «Эта /гаворка ішла пра адну з праблем/ Совет Министров решает вместе с другими заинтересованными странами». Так і ёсць, Саўмін — краіна ў краіне, дзяржава ў дзяржаве. Часам здаецца, што юрысдыкцыя Рэспублікі Беларусь на гэту ўстанову не распаўсюджваецца.

Ужо бацьчы прэм'ер-міністра прэзідэнтам спадар Антановіч, былы член ЦК КПБ, а цяпер дырэктар Беларускага інстытута інфармацыі і прагнозу. У інтэрв'ю, надрукаваным 26 лютага ў «Звяздзе», ён, у прыватнасці, гаворыць: «Думаю, на палітычным вопыце, па дзяржаўнай мудрасці альтэрнатывы Кебічу няма». Ды і само прыгаданне вышэй выступленне прэм'ер-міністра трэба разглядаць у кантэксце перадыктарскай кампаніі. В. Кебіч гаварыў пра рэфармаванне ўрада. У мяне склалася ўражанне, што гэта праграма, разлічаная на прапагандысцкі эффект. Галоўная мэта: каб «ваўкі» /грамадства, незадаволеннае разбуханнем

дзяржаўнага апарату/ былі сытыя і «авечкі» /свае людзі ў міністэрствах і ведамствах/ былі цэлыя. Скажам, «скарчаваецца» міністэрства, а на яго месцы ў сістэме Саўміна ствараецца акцыянернае таварыства. З двух «маленькіх» міністэрстваў робіцца адно «вялікае». Альбо аддзеламі расфармаванага міністэрства «ўзмацняюцца» іншыя міністэрствы і камітэты. Спадар Кебіч сказаў, што пасля рэфармавання дзяржава атрымае значную эканомію па зарплатце. Але паколькі ніводны са «скарочаных» чыноўнікаў без працы /у той жа сістэме/ не застаецца, дык трэба зрабіць выснову, што іхняя зарплата проста будзе ісці па іншай ведамасці.

А галоўнае, гэта тое, што сілавая міністэрства павінны быць падпарадкаваны Старшынні Савета Міністраў /пакуль што КДБ падсправадчыны Вярхоўнаму Савету/.

Вось такая праграма, васьм з чым прэм'ер-міністр ідзе на прэзідэнцкія выбары. У эканоміцы — «рублёвая зона», у знешняй палітыцы — «калектыўная безапаснасць».

Між тым расійскае кіраўніцтва сёння не спяшаецца з аб'яднаннем грашовых сістэм Расіі і Беларусі. Прэзідэнт Ельцын у пасланні Федэральнаму Сходу назваў праблему складанай, але саму ідэю вартай увагі і ў палітычным сэнсе для Расіі вельмі карыснай. Аднак заявы самі па сабе, а адказнасць за рэальную палітыку нясе выканаўчая ўлада — Чарнамырдын. А ён якраз і не хоча рызыкаваць у гэтым небяспечным прадпрыемстве сваім аўтарытэтам і пасадай. Як ён растлумачыць шахцёрам Варкуты, маракам Уладзівастока, рабочым расійскай «абаронкі» тую акалічнасць, што з-за адсутнасці грашовай масы па тры-чатыры месяцы яны не атрымліваюць зарплату, а ўрад Расіі кідае рублі на стабілізацыю эканомікі Рэспублікі Беларусь? Нездарма расійскія парламентары ўголас гавораць, што ўмовай аб'яднання грашовых сістэм павінна быць палітычнае аб'яднанне дзвюх краін

/чытай, далучэнне Беларусі да РФ у якасці суб'екта федэрацыі/.

Вяртаючыся да прэзідэнцтва на Беларусі, адзначу, што праблему для Кебіча ў гэтай галіне стварае не толькі Масква, якая вагаецца, браць ці не браць нашага прэм'ера ў рублёвую зону, спрыяць ці не спрыяць у часе прэзідэнцкіх выбараў на Беларусі часовай стабілізацыі ці нават паляпшэнню эканамічнага стану нашай краіны. Стварае праблему, так бы мовіць, і блізкае асяроддзе. Браты па класе, як казалі ў бальшавіцкі час. Той жа самы, скажам, Аляксандр Лукашэнка. Калісьці казалі, што варты жалю вучань, які не пераўзыходзіць свайго настаўніка. Спадар Лукашэнка добра засвоіў урокі спадара Кебіча, а ў нечым нават і пераўзышоў настаўніка. Акрамя таго, ён адчувае сябе пакрыўджаным. Пасля паспяховай кампаніі супраць Шушкевіча Лукашэнка, як маўра, які зрабіў сваю справу, паспрабавалі адсунуць у цень. Далі зразумець, што з карупцыяй у нашай дзяржаве пакохана. Між тым, Лукашэнка толькі толькі аднуў сябе героем і развітацца з іміджам галоўнага барацьбіта супраць мафіі не збіраецца. Больш таго, на гэтай хвалі ён, мабыць, паспрабуе ўехаць у прэзідэнцкае крэсла. Вось праблема і для Кебіча. Гэта не пажылы спікер, гэта адносна малады палітык, перад якім нечакана адкрыліся выключныя магчымасці для самарэалізацыі. Саўмінаўскі перапах з гэтай нагоды адлюстраваны ў інтэрв'ю Антановіча, пра якое гаварылася раней.

Не скончана яшчэ палітычная кар'ера і Станіслава Шушкевіча. Ён паспрабуе скарыстаць свой шанец абаліраючыся на падараны яму лёсам і палітычнымі абставінамі вобраз пакутніка. Можна, нешта і атрымаецца, калі толькі сп. Шушкевіч і гэтым разам не перагне са «згодай».

Пакуль што маўчыць Беларускі народны фронт. Але відэаочна, што ён не застаецца ў баку ад падзей. Прэзідэнцкія выбары будуць, і наменклатура паспрабуе згуляць сваю апошнюю гульнію. І тут ужо трэба думаць нам усім, каб у выніку не атрымацца на бліжэйшыя пяць /ці колькі там/ гадоў «дурня».

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

**ДАРОГА ДА ХРАМА
СВЯТОЙ ЕЎФРАСІННІ**

Наш карэспандэнт гутарыць з Валянцінай КОЎТУН, прэзідэнтам Усебеларускага жаночага фонду Еўфрасіні Полацкай

— Шаноўная спадарыня Валянціна. У прэсе ўжо была інфармацыя пра тое, што ў рэспубліцы створана унікальная грамадская арганізацыя — Усебеларускі жаночы фонд Еўфрасіні Полацкай. Сярод яе заснавальнікаў, мяркую, не толькі жанчыны розных прафесій, але і розных жыццёвых поглядаў?

— Для пачатку назаву некаторых ініцыятараў стварэння фонду. Гэта народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч, скульптар Святага Гарбунова, пісьменніцы Святлана Алексіевіч і Людміла Хейдарова, кіраўніца монатэатра «Зніч» актрыса Галіна Дзюгілева, выкладчыцы ВДУ Ала Кавун, Яўгенія Касцюкавец, Ніна Іванова. Нашы думкі падзяляюць кнігавыдавец Ірына Бароўская, кампазітар Галіна Гарэлава, народная артыстка Стэфанія Станюта, мастачка Наталля Паплаўская...

— Бачу, вы намерваецеся яшчэ і яшчэ называць імяны тых, каго ведаюць не толькі ў творчых і навуковых колах, але ўвогуле ў рэспубліцы. І ўсё ж — як адносна жыццёвых поглядаў? Бо кожная з жанчын, пра якіх вы гаворыце — Асоба! А таму ўзаемаадносінны і супольніцтва маюць свае моцныя бакі, але, пэўна, і складанасці?

— Аджакну каротка: нас аб'яднала

адна дарога, агульная дарога да Храма святой Еўфрасіні Полацкай. І яшчэ — вялікая любоў кожнай найперш да сваёй працы, да Чалавека... Вось чаму пры вызначэнні мэт і задач фонду мы сыходзілі найперш з дзейнасці нашай найпадобнай патронкі — заступніцы Беларусі перад Богам, слаўтай асветніцы, міласэрнай падзвіжніцы і міратворкі, рэфарматаркі нацыянальнай культуры і мастацтва.

— Цікава было б даведацца пра галоўныя накірункі дзейнасці, закладзеныя ў Статут фонду.

— Вось тут мушу перайсці на крыху пратакольны стыль. Наша мэта, найперш — садзейнічаць развіццю нацыянальнай культуры, навукі, хрысціянскіх традыцый дзеля духоўнага адраджэння народа. І яшчэ — аб'яднанне прагрэсіўных грамадскіх жаночых арганізацый. Аб'ядноўваць сілы, справы, надзеі, перасякаючы нацыянальныя, палітычныя і іншыя бар'еры!

— Гэта што, пошукі вялікай дарогі да Храма, пра які ўжо гаварылася?

— Мяркую, знайсці такую дарогу цяпер вельмі важна. Апошнія міжнародныя падзеі, пастаянны ўар'уны сплаў агню і крыві ў розных кутках планеты закідаюць і ў нашу

свядомасць, у наша беларускае грамадства знішчальны «вірус расколу». Мая трывога мае даволі канкрэтныя падставы. Вядомы ўсяму свету прадмет эканамічных і палітычных канфліктаў у Беларусі пагражае набыць кантрастную рэлігійную афарбоўку. Трывогу гэтую грунтуе не толькі гістарычны вопыт народа, але і пагрозылівыя факты дня сённяшняга. Беларусь — цэнтр Еўропы, своеасаблівы мост паміж захадам і ўсходам. Вось чаму «дынаміт» падобных канфліктаў на такім геапалітычным мосце небяспечны асабліва.

— Бачу, мы зноў прыйшлі да пошукаў Дарогі. Тады, калі каротка, што складае аснову дзейнасці фонду?

— Калі сапраўды каротка, то галоўная наша праграма скіравана на гуманізацыю розных варукаў і сфер жыцця. Не раскол народа, а менавіта яднанне — вось наша галоўная палітыка. Зрэшты, гэта павінна б стаць палітыкай і практыкай усіх, хто па-сапраўднаму заклапочаны будучым Беларусі і духоўным адраджэннем нацыі.

— Прызнаюся, міжволі ўзнікае думка, што фонд Еўфрасіні, згуртаваўшы лепшыя творчыя сілы, можа, урэшце, стаць

«ЗУСІМ, ЯК НА ПАЧАТКУ 30-Х!..»

(Пачатак на стар. 1)

Вы лічылі гэта зусім нармальным. Хіба не так? Скажыце: Ну, а калі б у Расіі ні ў адным горадзе не засталася ні адной рускай школы? Як бы вы на гэта паглядзелі? Гэта было б нармальна? Упэўнен, што ў гэту хвіліну сёй-той з нашых доблесных грамадзян падумаў: «Ну-у, сранілі! С великим и могучим русским он сравнил... Смешно!» А вось у гэтым «ну, сранілі», шанюўня, і ёсць самы сапраўдны нацыянал-фашызм, — і не мае значэння, якога ён паходжаня: нямецкага, ці італьянскага, ці рускага... Таму што такія пагардлівыя адносіны да мовы народа — гэта чысцейшай вады расізм, а расізм ляжыць у аснове фашысцкай ідэалогіі.

І вось цяпер, калі мы ўзяліся, з Божае ласкі, за адраджэнне сваёй мовы і культуры, за будаванне сваёй уласнай дзяржавы — вы, як і 60 гадоў назад, закрывалі пра разгул беларускага нацыянал-фашызму на Беларусі. І ў чым жа вы гэты нацыянал-фашызм убачылі? У тым, што аднаўляюцца, у свой час гвалтоўна зрусіфікаваныя, беларускія школы? У тым, што мы самі, не пад неймаю дыктоўку, а самастойна пішам аб'ектыўную, праўдзівую гісторыю свайго народа?

Шанюўня дэпутаты! У 1931 годзе ў Мінску выйшла адна з самых прольных кніг у гісторыі беларускага кнігадрукавання. Называецца яна: «Навука» на службе нацдэмакратычнага контррэвалюцыі». У гэтай кнізе вы многа-многа разоў знойдцеце фразу «беларускі нацыянал-фашызм» і «беларускія нацыянал-фашысты». Гэта страшнае кліймо ставілася на імёны самых сумленных, самых светлых, самых таленавітых, самых выдатных сыноў і дачок беларускага народа. На працягу некалькіх наступ-

ных гадоў — з 1931 па 1938 — тысячы кліёмных гэтым кліёмом беларускіх інтэлігентаў былі рэпрэсаваны і амаль усе загінулі — хто на Салаўках, хто на Калыме, а хто тут, у Беларусі, у такіх урочышчах, як Курapatы. У тым ліку, пайшлі ў магілу многія з тых, хто памагаў «суддзям», і з тых, што гэты зверскі, самапраўны суд чынілі. Як, напрыклад, і рэдактар гэтай жаківай кнігі. /Дарэчы, яе трэба перавыдаць, ды і масавым тыражом, каб кожны мог пачытаць і ўбачыць, да якіх маштабаў быў даведзены ў нас пагром нацыянальнай інтэлігенцыі, як пачынаў ажыццяўляцца на Беларусі нацыянальны генацыд./

І вось, здаецца, гісторыя вяртаецца «на кругі свая». Дакладней, яе хочучы павярнуць туды — назад, да 37-га. Лозунг гэты даўно: «Смерць беларускаму нацыяналізму!» — што трэба чытаць, як «Смерць нацыянальнаму адраджэнню Беларусі!» Пачалося і ажыццяўленне лозунга на практыцы. Свае прапановы зрабіў і дэпутат-генерал Сарокін: стварыць камісію Вярхоўнага Савета па вывучэнню фактаў прапаганды беларускага нацыяналізму і вызваліць ад займаемых пасадаў народнага дэпутата Гілевіча і міністра адукацыі Гайсёнка.

Шанюўня дэпутаты! Дазвольце і мне звярнуцца з афіцыйнай просьбай да Старшыні Вярхоўнага Савета. У інтэрв'ю газеце «Звязда» былі член палітбюро Расійскай кампартыі прафесар Антановіч сваё вяртанне ў родны дом, у Беларусь, патлумачыў тым, што «расійскія камуністы пайшлі ў бок вялікадзяржаўнага шавінізму». Красамоўнае прызнанне! Гэта — у Расіі. У нас жа, у Беларусі, не толькі камуністы, але і многія іншыя, партыйныя і беспартыйныя грамадзяне, як ішлі, так і ідуць у гэты самы

загіветны бок, ваяўніча выступаючы з пазіцыі вялікадзяржаўнага шавінізму. У многіх газетах, што выходзяць у Беларусі, у тым ліку і за дзяржаўны кошт, змяшчаюцца публікацыі, у якіх абражаецца нацыянальнае пачуццё беларуса, зневажаецца сама Рэспубліка Беларусь, яе дзяржаўныя сімвалы. У гэтых публікацыях сцвярджаецца, што беларускага народа наогул ніколі не было і няма, што беларуская мова — толькі дыялект рускай, што ўтварэнне незалежнай дзяржавы Рэспубліка Беларусь — нонсенс, які трэба ліквідаваць і г. д. і г. д. Усё гэта, як вы разумееце, спрацоўвае адпаведным чынам — а іменна: глыбока крыўдзіць беларусаў, абражае нацыянальную годнасць народа, а з крыўды і абразы нічога, апроч адчужэння і варожасці, не вырастае. Дык хто ж сее ў нашым грамадстве нацыянальную варожачу? Хто займаецца прапагандай нацыянал-фашызму ці шавінізму? — як яго ні назаві, гэта адно і тое ж: нялюдская, антычалавечая ідэалогія.

Наглядзячы на ўсё гэта, яшчэ ніводзім сумленны рускамоўны грамадзянін не адчуў, што яму, ратуючыся ад нацыяналістычнай небяспекі, трэба з Беларусі ўцякаць. Не адчуў і не адчуе! Такой небяспекі ні для якой нацыянальнай меншасці ў нас няма і не будзе. Небяспеку можа адчуць толькі той, хто лічыць, што царпенне беларускага народа можна выпрабавваць бяскожна.

Вось чаму прашу Старшыню Вярхоўнага Савета стварыць парламенцкую камісію па расследаванні фактаў прапаганды ў сродках масавай інфармацыі вялікадзяржаўнага шавінізму і распальвання настрою, варожых да Беларускай дзяржавы і яе законаў, у тым ліку — да прынятых у гэтай зале законаў.

ВАНДЭЙЦЫ НЕ ДАРУЮЦЬ ЯМУ І СЁННЯ

СЛОВА НА САКАВІНАХ АЛЕСЯ АДАМОВІЧА

Гэты артыкул быў напісаны яшчэ ў мінулым годзе, недзе пад канец лістапада, па просьбе аднаго з работнікаў рэдакцыі газеты «Рэспубліка», якая за некалькі тыдняў перад тым надрукавала артыкул журналіста Я. Росцікава «Урокі Вандэі, альбо Чаму Аляксандр Салжаніцын не згодны з Алесем Адамовічам». Мне было прапанавана адказаць журналісту, прычым адным з матываў гэтай прапановы было тое, што, як мне сказаў «заказчык», у самой рэдакцыі «Рэспублікі» многія абураны пазіцыяй Я. Росцікава, аднак выступіць з уласнымі прэчаннямі нішто не можа, паколькі гэта супярэчыла б унутрырэдакцыйнай этыцы. А я чалавек збоку, няштатны аўтар, і таму рукі ў мяне свабодныя.

Я звадзіўся, не мог не звадзіцца, хоць з самага пачатку сумняваўся ў тым, што «Рэспубліка» надрукуе мой артыкул, што яна адважыцца выставіць сябе ўнтэр-афіцэрскай удавой. І не памыліўся: пры жыцці Алесь Адамовіч артыкул, якому я даў назву «Сваяцкія гены, альбо яшчэ пра «Вандэю», нішто здаваць у набор не спяшаўся. Так бы ён, відаць, і праляжаў бы ў рэдакцыі яшчэ нейкі час, пасля чаго мне прапанавалі б яго забраць: маўляў, матэрыял састарэў, друкаваць яго ўжо не варта. Рэдакцыя просіць прабочэння і г. д. ...

А 26-га студзеня з Масквы прыйшла трагічная вестка — Алесь Адамовіч раптоўна памёр. І літаральна на другі ці трэці дзень мне пазванілі з рэдакцыі «Рэспублікі» і сказалі, што мой артыкул запланаваны ў бліжэйшы нумар. Але разам з рэдакцыйным каментарыем да яго: рэдакцыя не збіраецца здаваць пазіцыі ў выступіць у абарону «чысціні свайго мундзіра».

Я не ведаю, на якіх прынцыпах пабудавана ў рэдакцыі «Рэспублікі» ўнутрырэдакцыйная этыка. Але я ведаю, што непрыстойна, авідна — займацца «боксам» над свежай магілай. Я ведаю, што калі чалавек памірае, тым больш такі значны, знакаміты, вядомы ўсяму свету чалавек, то нармальныя, прыстойныя людзі здзімаюць над яго труной шалку нават і тады, калі нябожчык не быў іх аднадумцам, іх другам. А гэтым карцэла пататпацца на мёртвым!.. І мой артыкул, які яны збіраліся пазаваць пры жыцці Адамовічу, цяпер паслужыў для іх зацэпкай для цявання нябожчыка. Так, ва ўсякім разе, усё гэта выглядала. І не магло выглядаць інакш. Таму я забраў артыкул. І сёння прапаную яго чытачам «ЛіМа» — як слова на саракавінах па Алесю. На саракавінах, якія прыпадаюць на 6-ае сакавіка...

Журналіст Яўген Росцікаў дужа пакрыўджаны на пісьменніка Алеся Адамовіча. Пакрыўджаны і сярдзіты. Прычым крыўда ягоная не толькі асабістая. Яму, Росцікаву, за ўсю дзяржаву крыўдна, за Беларусь, якую Алесь Адамовіч яшчэ год назад назваў «Вандэяй», а яе грамадзян, адпаведна, «вандэяічамі». Рахунак за гэту крыўду журналіст прад'яўляе пісьменніку ў сваім артыкуле «Урокі Вандэі, альбо Чаму Аляксандр Салжаніцын не згодны з Алесем Адамовічам», які быў надрукаваны ў газеце «Рэспубліка» 26 кастрычніка 1993 года.

Натуральна, узнікае пытанне: чаму так позна? Чаму журналіст маўчаў усё гэтыя пяць год? Мне здаецца, таму, што проста не ведаў, што гэта такое — Вандэя, паколькі, як сказаў расійскі класік, «мы все учились понемногу чему-нибудь и как-нибудь», з прычыны чаго кепска засвоілі школьныя навукі, у тым ліку і гісторыю. А па Адамовічу выходзіла, што Вандэя — гэта нешта вельмі дрэннае, што быць вандэяічам нядобра, сорамна. На што журналісту і ўказвалі «так званыя дэмакраты», розныя «бонзафаўцы» і іншыя «экстрэмісты», якія расплазіліся ў гады «так званай перабудовы» і падхапілі кінутае Адамовічам слова. Бывала, ледзь што-небудзь супраць іх скажаш, ці толькі пакрыўчыш, слухачы іхнія прамовы, адразу ў крык: «А-а, вандэяі! Ворат дэмакратыі!» Вядома, ён, Росцікаў, мяркуючы па ягоным артыкуле, дэмакратыі гэтай самай і сапраўды не сябра палымяны, ён гэта слова — дэмакратыя — больш у двухосці ўжывае, але ўсё ж яму было даволі някавата, няўтульна, калі яго называлі вандэяічам. І раптам — гара з плечі Аказваецца, Вандэя — гэта гучыць горда. І вандэяіч таксама горда гучыць. Журналіст даведаўся, нарэшце, што Вандэя — гэта французскі дэпартамент, правінцыя, дзе двесце гадоў назад — у 1793 годзе — успыхнула герцаічнае сялянскае паўстанне, жорстка падаўленае рэвалюцыянерамі, гэтым «так званымі дэмакратамі», гэтым «так званымі перабудоўшчыкамі» тагачаснай Францыі. Журналіст уздыхнуў з палёгкай і грудзі горда выпнуў. І Алесь Адамовіч, чыя «хлесткая фраза, кінутая дзеля красамоўства, зрабілася ганебным ярлыком для ўсяго народа», як след адчытаць: я, маўляў, усё цяпер пра Вандэю ведаю, і не ад абыкаго, а ад самога Аляксандра Салжаніцына, з яго выступлення на

мітынг у Люксор-Булонь, дзе нядаўна мемарыял у памяць ахвар Вандэйскага паўстання адкрывалі. І Салжаніцын у выступленні гэтым ніводнага нядобрага слова пра Вандэю не сказаў. А вось вас, «рэвалюцыянераў-перабудоўшчыкаў», збэсціў. Таму што вы для народа першыя супастаты!

Во які і цяпер, паспрабуй, паспрачайся з Росцікавым. Бо калі з ім спрацацца, дык давядзецца і з Салжаніцыным іпагу скрываюцца. Калі б была ў гэтым патрэба. Але ў дадзеным выпадку яе няма. Таму, што ўсё, што ён сказаў у Люксор-Булонь пра вандэяічскія сялян-паўстанцаў, пра іх неймаверныя пакуты і ахвяры, якія яны панеслі ў адчайнай бойцы з тымі, хто шыком і куляй заганяў іх у «царства свабоды, роўнасці і братэрства», — святая праўда. І яго думкі аб згубнасці рэвалюцыянага тэрору, аб разбуральных выніках крывавага оргіі рэвалюцыі, якія скажаюць духоўнае і маральнае аблічча народа, абуджачы ў ім самыя цёмныя інстынкты, — глыбока справядлівыя. Але, даруйце, якое дачыненне мае ўсё гэта да той «Вандэі», пра якую пяць год назад казаў Алесь Адамовіч? Ці існуе аналогія паміж той «Вандэяй» і французскай Вандэяй 1793 года? Так, існуе. Але зусім не тая, якую спрабуе правесці журналіст, разлічваючы на недасведчанасць чытача, на тое, што большасць, як і ён сам да нядаўняга часу, нічога толкам пра Вандэю не ведае. Пра тое, у прыватнасці, што ў Вандэяічскім паўстанні ўдзельнічалі не адны сяляне, але і тыя, хто, калі пакарыстацца нямоўнай сёння тэрміналогіяй, быў эксплуатаатарам, тытулавана вандэяічскай занаць, усё гэтыя валодаўшыя незлічонымі багаццямі, а галоўнае — зямлёй, маркізы, герцагі і віконты. І не проста ўдзельнічалі, але і ўзначалілі паўстанне, выкарыстаўшы крыўду сялян на рэвалюцыю, якая абрушыла бясплітасны тэрор не толькі на занаць, але і на гаротнага, цёмнага, непісьменнага мужыка, з якога тая ж занаць стагоддзямі сем скур

(Працяг на стар. 15)

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Працягваецца падпіска на беларускія газеты і часопісы на другое паўгоддзе 1994 года.

Падпішыцеся на «ЛіМ» — ужо сёння!
Атрымлівайце «ЛіМ» — кожную пятніцу!
Чытайце «ЛіМ» — увесь тыдзень!

Падпісны кошт на тры месяцы — 650 рублёў. Індэкс — 63856

Рэдакцыя часопіса «Мастацтва» пераехала ў новае памяшканне па адрасе: 220029, Мінск, вул. Чычэрына, 1. Тэл. 76-94-67, 76-94-68

своеасаблівымі правадніком міжнародных гуманістычных ідэй.

— Для гэтага трэба будзе прыкладзі немалыя намаганні. Але мара, па-мойму, таксама вялікая дзейсная сіла, дзейная энергія. Хочацца спадзявацца і марыць. Дзеля сапраўднай годнай справы.

— Аднак час нагадаць, што фонд — жаночы.

— І гэта цудоўна. Жанчыны Беларусі — з'ява гістарычна феноменальная. Доўгі дзесяцігоддзі нашы жанчыны неслі на сваіх плячах галоўны цяжар сацыяльнага і працоўнага ўціску рэжыму. Жанчына была пазбаўлена самага галоўнага права — права на сапраўдную чалавечую годнасць і незалежнасць. Зневажалася асоба маці, жонкі, захавальніцы народнай маралі. І ўсё-такі беларуская жанчына зберагла ў сабе вялікую духоўную цноту, нацыянальную мудрасць і дабрню, сацыяльны вопыт народа.

— Згаджаюся з тым, што памылілі палітыкаў заўсёды найперш адбіваліся на лёсе нашай жанчыны, на лёсе яе дзяцей, увогуле на аснове сямейнага ладу. Але ж цяпер настай іншы час...

— Не думаю, што час асабліва спрыяльны для ўсталявання сапраўднай нацыянальнай і чалавечай годнасці ў нашым грамадстве. І ўсё ж гісторыя распарадзілася так, што цяпер беларуская жанчына сапраўды можа /і павінна /! стаць у цэнтр пераўтваральных падзей. Мы перажылі дзесяцігоддзі гіперінфляцыі нацыянальных духоўных і хрысціянскіх каштоўнасцей. Настае пара перагляду сваіх жыццёвых арыентаў. Цяжасці Беларусі, на маю думку, найперш уплываюць на жыццёвыя цяжасці жанчын. Лёс Беларусі — лёс яе жанчын, як галоўных носьбітак нацыянальных, духоўных і сацыяльных набыткаў

грамадства. А грамадству патрэбны грунтоўныя прагрэсіўныя духоўна-асветніцкія рэформы.

— І вы верыце, што такія рэформы ў нас стануць рэальнасцю?

— Веру, што грамадства няўхільна рушыць да ўнутранага разумення самага важнага: без клопату пра кожнага асобнага чалавека не можа быць зроблены ніводны крок нацыі да Прагрэсу. Таму адна з нашых сутнасных задач — адстойваць права кожнага на годнае незалежнае духоўнае і культурнае існаванне. І яшчэ, вядома, вёсці грамадства да разумення сапраўднай ролі жанчын. Жанчыны-маці, сястры, ахоўніцы сям'і, асветніцы, працаўніцы, выхавацельні.

— Спадарыня Валянціна, хаця фонд толькі распачынае дзейнасць, але крыху пра канкрэтныя дзеі.

— Хачу сказаць пра ўтварэнне пры Фондзе Нацыянальнага дзіцячага цэнтра Еўфрасініі Полацкай, які скіраваны найперш на аказанне дапамогі юным талентам, а таксама на дапамогу дзецям, падлеткам, якія з маленства спазналі горькі ад слова «калека», «інвалід». Дарэчы, у нашым статуте ёсць такія пункты, як: аказанне дапамогі ў пабудове дзіцячых устаноў, храмаў, дамоў міласэрнасці, аказанне дапамогі культурна-асветніцкім гімназіям, нацыянальным дзіцячым галерэям і г. д.

— Над чым фонд працуе менавіта цяпер, якое мерапрыемства рыхтуе?

— Гэта хутчэй не проста мерапрыемства, а важнейшая духоўная і культурна-асветніцкая ідэя, важная для ўсяго нашага грамадства. Маю на ўвазе тое, што фонд выходзіць з ініцыятываю правядзення 5 чэрвеня АГУЛЬНАРОДНАГА ДНЯ СВЯТОЙ ЕЎФРАСІНІ ПЛАЦКАЙ.

— І якія задачы з гэтай нагоды ставяцца фондам?

— Па-першае, ушанаванне памяці і справы найпадобнай Еўфрасініі Полацкай. Распрацоўваецца праграма падрыхтоўкі і правядзення дзеі: выпуск разнастайнай кніжнай прадукцыі, правядзенне выстаў фрэсак і мастацкіх твораў, музычных мерапрыемстваў. Зрэшты, хачу прасіць кожнага, хто зацікавіцца гэтай дзеяй, дасылаць у фонд свае прапановы і ідэі. Акрамя ўсяго, мяркую, што святло святой Еўфрасініі Полацкай павінна прыйсці не толькі да асобных людзей, але і да грамадскіх суполак, калектываў. І няхай сэрцы нашы будучы шчыра адкрыты для прыняцця гэтага святла. Дзеля ўсенароднага яднання. Ёсць надзея, што ўсе мы будзем удзельнікамі ўгрунтавання духоўна-асветніцкай традыцыі, якая цяпер вельмі патрэбна нашай Беларусі.

— Думаю, што гэтую ініцыятыву фонду падтрымаюць самыя шырокія колы насельніцтва. Асабліва жанчыны.

— Тут у мяне спадзяванне таксама і на мужчынаў: дзеячу культуры, навуку, на палітыкаў, грамадскіх дзеячу, прадпрыемальнікаў. Кожны павінен зразумець, што ўсё, аддадзенае АГУЛЬНАРОДНАМУ ДНЮ СВЯТОЙ ЕЎФРАСІНІ ПЛАЦКАЙ, будзе належаць таксама вашай маці, вашай дачцы, сястры, жонцы, вашай унучцы, мінуламу, сённяшняму і будучаму Беларусі. Таму Усебеларускі жаночы фонд Еўфрасініі Полацкай чакае падтрымкі і спадзяецца на дапамогу ўсіх, чыё сэрца напоўнена болем і клопатам пра лёс Радзімы-маці.

Нашы каардынаты: 220123 Мінск, вул. Веры Харужай, д. 10, корп. 2, кв. 17. Тэл. 76-94-58. Разліковы рахунак N 700873 у АКБ «Беларусь», вул. Бёрсана, 16.

Сяргей ЗАКОННІКАЎ: «ВЕРУЮ Ў БЕЛАРУСЬ!»

ГУТАРКУ ВЯДЗЕ АЛЕСЬ МАРЦІНОВІЧ

ДАЖЫЛІСЯ ДА «ЦЭНТРАЛЬНАЙ»...

«Цэнтральнай газетай», прытым грамадска-палітычнай, называюцца новае рэспубліканскае перыядычнае выданне, заснавальнікамі якога сталі Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці і Беларускае таварыства інвалідаў па зроку. У пробным нумары «ЦГ», што дзямі з'явіўся ў кіёсках, галоўны рэдактар Аляксандр Фядута так вызначае задачы і профіль гэтага выдання: «Мы — «Цэнтральная газета». І мы — газета цэнтральная. Ма пастараеся быць у цэнтры падзей, аналізаваць цэнтральныя праблемы нашага жыцця, утрымліваць у цэнтры вашай увагі. Але галоўнае — паспрабуем садзейнічаць утварэнню палітычнага цэнтру, які яшчэ адсутнічае ў нас ў дзяржаве. Будзе цэнтр — будзе свабода ад панавання ідэалагічнай дактрыны, будзе матчынасць выбару, будзе спакой. Будзе грамадзянскі мір і панаванне здаровага сэнсу — страўнікі будуць сытымі. Дай Бог, каб нам усё гэта ўдалося».

Як сведчаць матэрыялы пробнага нумара, «ЦГ» сапраўды намагавецца даць матчынасць выказаць на сваіх старонках самыя розныя думкі, меркаванні, погляды. Пра гэта сведчыць нават кола аўтараў: народны дэпутат РБ Д. Булахаў /«Закон гэтакасама неабходны, як і хлеб надзейны»/, намеснік старшыні БНФ Ю. Хадыка /«Дэмакратыя — наша будучыня»/, старшыня РППС, народны дэпутат РБ А. Натылькін /«Трэба шукаць выхад, а не вінаватых»... А што далей, дык пажыўім — пабачым».

ПРАЦАВАЦЬ НА АДРАДЖЭННЕ

Менавіта так вызначыў далейшыя задачы выдання на 1994 год галоўны рэдактар «Роднага слова» М. Шавырын, выступаючы ў першым нумары з рэдакцыйным артыкулам. Спрымаць «актыўнаму адраджэнню нашага нацыянальна-крайвага руху, адраджэнню беларускасці — гэтым клопатам прасякнуты першы нумар часопіса. Жыццё і творчасць Ядвігіна Ш. разглядае А. Дышлэвіч /«На пераломе стагоддзяў»/. Штрыхі да творчага партрэта А. Якімовіча напісала М. Шаўлоўская /«Творчасць пісьменніка — гэта спеў сэрца...»/. Агляд сучаснай беларускай літаратуры зрабіў М. Тычына /«Песні Арфея»/, А. Бельскі працягвае аналізаваць маладую драматургію /«Пуцывінамі абнаўлення»/.

Прапануюцца выбраныя старонкі з рукапісу новай кнігі У. Содаля пра Ядвігіна Ш. «Летуценнік з Карпілаўкі», артыкул Т. Габрусь «Калі змоўкнуць і песні, і паданні...» /архытэктура беларускага барока/, працяг артыкулаў А. Хатнікі «Па прыступках лесвіцы вечнай» /з радаводу багоў паганскіх/, А. Сенадаўца «Надзейны вяртаўнік і верны сабада» /вобраз сабакі ў міфалогіі і літаратуры/, заканчэнне артыкула Т. Шамілінай «Міфалогія». Я. Саламевіч склаў «Хроніку нацыянальна-вызваленчага паўстання 1794 г. у Польшчы, на Беларусі і ў Літве», В. Мартыненка знаёміць з будам В. Цярэшчанкай — «Паніцця ад духоўнай хваробы».

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ЖЫЦЦЯ БЕЛАРУСАЎ

пачатку дваццатага стагоддзя — так можна сказаць сёння пра газету «Наша Ніва». Менавіта на яе старонках беларус загарварыў аб сваёй нільскай долі, аб спрадвечных сваіх марках лепшай будучыні, аб нацыянальным і сацыяльным развіццях. У «Нашай Ніве» змяшчалася багатая і разнастайная інфармацыя аб самых розных падзеях, вялікая увага ўдзялялася пытанням літаратуры, мастацтва.

З першага ж свайго нумара, пазначанага 10/23 лістапада 1906 года, быў узяты накірунак на нацыянальнае адраджэнне. Прынамсі, у рэдакцыйным артыкуле гаварылася: «Мы будзем служыць усяму беларускаму скрыўджанаму народу, пастараеся быць лостраім жыцця, каб ад нас, як ад лостра, свет падаў у цёмнасць... Мы будзем браць усё ад усіх і, злажыўшы ў парадак, зноў адаваць». Ведаюць добра, што «Наша Ніва» газета не рэдакцыя, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагадае. Кожны мае права быць выслуханым на старонках нашай газеты і кіраваць ёю, толькі каб было разумна. Мы з свае стараны будзем старацца, каб усё беларусы, што не ведаюць, хто яны ёсць, — зразумелі, што яны беларусы і людзі, каб пазналі свае права і памалгі нам у нашай рабоце».

На жаль, сёння немагчыма ў бібліятэцы знайсці поўны камплекты газет: знішчаны час зрабіў сваю справу. А «Наша Ніва» патрэбна многім, хто хоча атрымаваць, як кажуць, з першакрыні інфармацыю. Улічваючы гэта, выдавецтва «Навука і тэхніка» і вырашыла ажыццявіць факсімільнае выданне «Нашай Нівы». Здаўна адна з аднаго з нашых людзей, якіх зацікавіла гэтая справа, першы выпуск гэтага выдання /амаль праз два гады пасля падпісання да друку/, нарэшце, прыйшоў да чытачоў.

Першая кніга «Нашай Нівы» складаецца з нумароў за 1906—1908 гады.

Хто знаёмы з кнігай паэзіі Сяргея Законнікава «Заклінанне» /яна адзначана Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь/, памятае, пэўна, эпіграф да зборніка:

*Дзе ўзяць той мёртвай і жывой вады,
Каб імі пакрапіць маю зямлю?
І мушу,*

*як замову ад бяды,
Шаптаць адно-адзінае: «Люблю...»*

*«Люблю...» Родную зямлю і матчыну песню... Дарагую і мілую сэрцу
Ушаччыну, дзе прайшло маленства, і ўсю маці-Беларусь. І ўсё
добры свет. І ўсіх добрых людзей у ім.*

Любоў гэтая — аднойчы і назаўсёды.

*Сёння яна, бадай, больш неабходная, чым калі-небудзь. Бо сёння
ў жыцці так шмат няпэўнасці і, разам з тым, самых найлепшых
спадзяванняў. На адраджэнне Беларусі, на тое, што яна будзе
і надалей суверэннай, роўнай сярод роўных гэтых сама суверэнных
дзяржаў. І на усё хочацца адгукнуцца. І ўжо не толькі вершам,
а і публіцыстычным словам, артыкулам. Само сабой напрашваецца
першае пытанне...*

— Сяргей Іванавіч, апошнім часам вы паўсталі перад чытачамі як нарысіст. Маю на ўвазе вашы падарожныя нарысы «Вячэра пад райскім дрэвам». Чым можна растлумачыць гэты зварот да новага для вас жанру? Публіцыстыка, так бы мовіць, пацягнула паэзію?

— Сапраўды, апошнія два гады працаваў над рукапісам, які і для самога мяне стаў нечаканасцю. Ён складаецца з чатырох нарысаў — «Палын і васіль», «Сум па Бранкавым коле», «Ліёнскі тыдзень» і «Вячэра пад райскім дрэвам». Адназначна вызначыць жанр напісанага цяжкавата, тут пераплаліся і вандруныя, дзённікавыя запісы, і публіцыстычны роздум, і лірычны маналогі, і дыялогі з рознымі людзьмі, і, нават, паэтычны радкі. Ды, зрэшты, не гэта важна. Галоўнае, каб кніга чыталася, выклікала цікавасць. А штуршком для яе напісання стала наведванне мною такіх краін, як Італія, Францыя, Югаславія, Германія, Швейцарыя. Хаду адрозна скажаць, што ўсе мае паездкі за мяжу не былі турыстычнымі. Дзялося ўдзельнічаць у міжнародных літаратурных сустрэчах і як члену прэзідыума Беларускага камітэта абароны міру наладжваць сувязі з замежнымі міратворчымі арганізацыямі, дапамагаць збору сродкаў для набыцця і пастаўкі ў Беларусь лекаў, вітамінаў, медыцынскага абсталявання, якія востра неабходны ахвярам чарнобыльскай трагедыі, зарабляць самому лекцыямі, выступленнямі ў шматлікіх аўдыторыях грошы на гэты мэты.

За мяжою часта жыў не ў атэлах, а ў сем'ях актывістаў міратворчага руху, рэлігійных дзеячоў, сустракаўся ў вялікіх і малых гарадах, пасёлках і нават вёсках з самымі рознымі людзьмі — рабочымі, фермерамі, урачамі, настаўнікамі, прадпрыемальнікамі, банкірамі, работнікамі культуры, прадстаўнікамі ўлады, пенсіянерамі, моладдзю, удзельнічаў у надзвычай вострых і цікавых дыскусіях. Хадзіць услед за гідам, які камандуе: «Павярніце галаву ўправа, а цяпер — улева», — адно, а вось заглябіцца ў жывое жыццё невядомай табе краіны і яе людзей — гэта зусім іншае. Прыглядаўся, аналізаваў і, канечне ж, заўсёды перакідаў кладку памяці да сваёй зямлі, шматпакутнай гісторыі беларускага народа, нашага сённяшняга, наймаверна цяжкага быцця, параўноўваў, рабіў пэўныя вывады.

Кніга, якая атрымала назву сімвалічную «Вячэра пад райскім дрэвам», — гэта не інфармацыя, выкладзеная турыстам, а само чалавечае жыццё: дынамічнае, неспакойнае, складанае. У ёй знайсці месца і нашым трывогам і спадзяванням, і старому рыбаку з Палерма, і камісару паліцыі з Рыма, і ламе з Манголіі, і французскаму паэту, і нямецкаму пастару, і гаспадару атэла з невядомай швейцарскай вёскі Зас-Грунд, і, нават, запаведным птушным астравам на возеры Паліч у аўтаномным краі Аяводзіна /Сербія/.

Хочацца спадзявацца, што кніга будзе карыснай не толькі тым, што раскажае пра сапраўдныя і вечныя каштоўнасці народнага жыцця — культуру, літаратуру і мастацтва, традыцыі, быт людзей, але і сваёй канкрэтнай, практычнай скіраванасцю, спробаю, улічваючы выпрабаваны часам, даўні вопыт еўрапейскіх краін і іх народаў, падказаць вырашэнне многіх нашых сённяшніх праблем. Скажам, тых жа надзённых пытанняў сацыяльнай абароненасці людзей, арганізацыі эфектыўнага гаспадарання на зямлі, рэфармавання агульнаадукацыйнай і вышэйшай школы, падтрымкі культуры, выхавання нацыянальнай свядомасці. Шкада толькі, што нашы кіраўнікі, людзі, якія зараз адказваюць за будучыню Беларусі, амаль не чытаюць кніг на роднай мове.

А што да пацягнення публіцыстыка паэзіі,

то скажу так: і адна, і другая жывуць, нясуць сваю службу. Мне, як чытачу, цікавы твор любога жанру, абы гэта было напісана таленавіта. Часам адзін верш Пімена Панчанкі можа зрабіць тое, што не пад сілу нават дзесятку публіцыстычных артыкулаў сярэдняй рукі. Памятаю, як нумар «Полымя» з балючымі, напісанымі, не пабаюся гэтых слоў, крывёю сэрца вершамі паэта хадзіў па руках у цэхах Мінскага трактарнага завода. І пасля гэтага мы былі сярод рабочых падлісчыкаў часопіса.

— Калі ўжо зайшла гаворка і пра паэзію, дык якое ваша стаўленне да самога паняцця публіцыстычнасці ў ёй? Канечне, я маю на ўвазе зусім не тую дэкларацыйную вершаваную прадукцыю, што пісалася асобнымі творцамі да розных святаў, а таксама да партыйных з'ездаў, пленумаў. Гаворка ідзе пра вершы, у якіх у той ці іншай ступені прысутнічае дух эпохі.

— У таталітарным грамадстве пад публіцыстычнасцю паэзіі заўсёды падразумяваецца барабанны пошчак. Так і было. «Дацкая» /ад слова — дата/, дэкларацыйная рыфмаваная прадукцыя шырока друкавалася не толькі ў масавых газетах, але і ў букварах, чытанках, хрестаматыях. Дзеці ў школе вучыліся не на паэзіі пра вечнае, святое, а на запалітызаванай трагедыі.

Дарэчы, я нядаўна пагартваў школьную праграму па беларускай мове і літаратуры і пераканаўся, што вялікага зруху да таго, каб увесці ў яе самыя лепшыя класічны і сучасныя творы паэзіі, прозы, драматургіі, так і не адбылося. Але гэтая надзвычай важная тэма заслугоўвае асобнай гаворкі.

У маім разуменні публіцыстычнасць паэзіі — гэта здольнасць аўтара сумленным, шчырым, праўдзівым радком дайсці да людзей, паўплываць на чытача, перадаць яму свае радасць, трывогу, боль, душэўную энергію, зрабіць яго сваім аднадумцам, гэта ўменне гаварыць проста і даходліва, каб быць пачутым і зразуметым. А наогул, вызначэнне «публіцыстычнасць» надта шырокае і ўмоўнае. Публіцыстычнаю можа быць і «ціхая лірыка». І яна часта перадае, як вы кажаце, «дух эпохі».

— У самым шырокім разуменні гэтага слова публіцыстычна паэзія, скажам, Пімена Панчанкі, але ж не адмаўляецца ад публіцыстыкі і Максім Танк. Разам з тым, з гэтым пагодзіцца любы аматар паэзіі, творцы яны зусім розныя і непадобныя адзін на аднаго. Значыць, публіцыстычнасць, умоўна сказаць, гэта і нейкі душэўны стан, а ён у кожнага свой...

— Вы назвалі дарагія мне імёны двух выдатных паэтаў, творцаў еўрапейскага маштабу. Пра высокую дасягненні ў паэзіі Пімена Панчанкі і Максіма Танка ўжо многа сказана ў крытыцы і літаратурнастве, ды яшчэ вялікая гаворка наперадзе. Я не крытык, і не мне нешта ў іх творчасці, як гэта заведзена акадэмічнай навукаю, раскладаць па паліцах, параўноўваць. Скажу толькі адно — пры ўсёй непадобнасці творчай манеры, стылю ў кожнага з іх публіцыстычнасць арганічна знітоўваецца з лірычнасцю, з зямной, чалавечай, жыццёвай вобразнасцю. Яны — паэты ад зямлі і ад Бога. І мне радасна, як чытачу, чакаць іхня новыя паэтычныя радкі.

Я думаю, што ўсе мы — людзі беларускай зямлі — не сказалі яшчэ таго слова ўдзячнасці такім волатам айчыннае

літаратуры, як Пімен Панчанка, Максім Танк, Васіль Быкаў, Янка Брыль, якога яны заслугоўваюць.

У сувязі з гэтым хачу колькі слоў сказаць увогуле пра ролю нашай паэзіі, літаратуры ў жыцці нацыі.

У спецыфічных умовах Беларусі, з улікам сённяшняй моўнай, культурнай, духоўнай сітуацыі паэзія становіцца важнай сілаю. На ёй ляжыць адказнасць за захаванне мовы. Канешне, паэзія — не адзіны дзейсны сродак у гэтым, але без яе нельга ўявіць сапраўднае адраджэнне і нармальнае развіццё народа.

Так, вершы і паэмы сёння чытаюць мала. Знайсці прычыны гэтаму проста. Можна нагадаць, у якіх жабрачых умовах жывуць людзі, калі ім даводзіцца лічыць «ваверачкі», каб набыць бохан хлеба, можна гаварыць пра тое, што паэзія — рэч спецыфічная, разлічаная на падрыхтаванага чалавека, што яе аматары заўсёды складалі невялікі працэнт ад усяй чытацкай аўдыторыі, што, скажам, кнігі самога А. С. Пушкіна ў яго час выходзілі накладам толькі 300—500 асобнікаў. Дарэчы, зборнікі паэзіі на Захадзе і сёння маюць тыраж нязначны, меншы, чымся ў нас на Беларусі. Але такое параўнанне яшчэ ні пра што не гаворыць.

У жыцці кожнага народа былі такія перыяды, калі паэзія, літаратура, гуманітарная адукацыя выходзілі на першы план. Для Беларусі паэзія, увогуле літаратура на працягу XIX і XX стагоддзяў — гэта нешта больш значнае, чым проста адна з галін культурнага жыцця. Давайце, нарэшце, скажам хоць і горкую для ўсяго народа, але праўду — толькі дзякуючы пісьменнікам наша мова, культура, а калі на тое пайшло, і сама нацыя пакуль што не згінупі. Я не хачу пакрыўдзіць нікога: у першую чаргу нашых вясковых бабуль, матуль, у вуснах якіх жыве роднае слова, энтузіястаў-настаўнікаў, выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры, многіх артыстаў, мастакоў, журналістаў, прадстаўнікоў навуковай і тэхнічнай інтэлігенцыі. Сярод іх ёсць верныя захавальнікі і папулярныя тавары нашай мовы.

Але асноўную місію па аберажэнні, стварэнні і развіцці моўнай, а дакладней нацыянальнай аўры ў нашым грамадстве заўсёды выконвала літаратура, пісьменнікі. Прытым, я мяне ўжо даводзілася гаварыць, робяць яны гэта не абцяжарваючы само грамадства нейкімі значымі расходамі. Ручка, стосік паперы і ў канцы працы жабрачы ганарар — гэта ўсё, чым валодае і што ў выніку мае пісьменнік. Праўда, каб напісаць нешта вартае, трэба яшчэ спальваць свой розум, сэрца і душу. Ды гэта ў нас ніколі не бралася пад увагу, не ацэньвалася — нікчэмны тавар.

А выдатны амерыканскі паэт Эзра Паунд сказаў так: «Добрыя пісьменнікі — гэта людзі, якія захоўваюць жывую сілу мовы. ...Калі пачынаецца заняпад нацыянальнай літаратуры, нацыя марнее і памірае». З гэтых справядлівых слоў вынікае, што клопат пра літаратуру павінен быць сапраўды ўсенародным, дзяржаўным.

— Дарэчы, а як вершы пішаце вы? Доўга абдумваеце, перш чым узяцца за пера, ці па нейкім разуменні аднаму вам /а можа і не вытлумачальным/ імпульсе сядзеце за стол і...

— Гэтае пытанне часта гучыць на літаратурных сустрэчах. На адной з іх, здаецца ў Віцебску, мяне доўга даймала мілае, залатокосае дзяццо: «Не, вы ўсё ж растлумачце, як адбываецца, калі з нічога і раптам прарастаюць вершы?» Мне спадабаліся гэтыя яе «з нічога» і «прарастаюць». Так, сапраўды паэтычныя радкі прарастаюць нечакана і неабавязкова за пісьмовым сталом. Яны могуць нарадзіцца і ў вагоне цягніка, і ў тлунай магазіннай чарзе, і ў час грыбнога палявання, і, нават, за сталом прэзідыума на нейкай сумнай імпрэзе. Звычайна да мяне прыходзяць адна-дзе штрафы або адзін радок. Такіх занатавак назалашана шмат. А потым, калі ёсць час і настрой, саджуся за стол і страфа ці нават адзін толькі радок узаўняюць тое адчуванне, той стан душы, які быў у момант іх завязі. Бывае, што за вечар з'явіцца і два-тры вершы, а іншы раз — зусім пуста. Не пайшло, а сілком вершы не пішуцца. Зрэшты, усё гэта непрадказальнае і незразумелае...

— А вось сам стан грамадства, падзеі, якія адбываюцца, уплываюць на ваш паэтычны настрой, падтуркоўваюць напісанне пэўных твораў?

(Працяг на стар. 12)

Думка чытача

Перад тым, як адказаць на гэтае пытанне, трэба вызначыцца, што менавіта азначае само паняцце «Расея». Калі звярнуцца да гісторыі стасункаў Расеі са сваімі суседзямі, то можна заўважыць, што пад «Расеяй» гісторыкі разумеюць паняцце дзяржаўнай знешняй палітыкі, якую праводзілі кіруючыя колы гэтай усходняй імперыі. А на ўсім працягу яе існавання кіраўнікі Расеі праводзілі імперскую захопніцкую палітыку, незалежна ад змены форм праўлення. Пры гэтым не трэба абгаўляць захопніцка-імперскую палітыку расейскіх улад са шматнацыянальным расейскім народам. Але, на жаль, пэўны выток такога стаўлення Расеі да сваіх суседзяў ля-

пакуль парасткі беларускага адраджэння — гэта толькі першыя крокі абуджэння народа. Згодна гэтаму, становіцца зразумелым такое дэфармавана-абыякавае разуменне сённяшняга палітычнага стану на Беларусі сучасным беларускім абыякавым, які, у большасці, успрымае даволі цэнтрэцкую палітычную сілу — Беларускі народны фронт, сілу хрысціянска-дэмакратычнага кірунку — як нацыянал-радыкальную. У той жа час ён, абыякавы, не разумее, што «адзіны цэнтр на Беларусі» — дэмакрат Шушкевіч — быў толькі засланкай для правячага камуністычнага кіраўніцтва. Сапраўдных нацыянал-радыкалаў у беларускім грамадстве амаль няма. Гэта дрэнна: «спячы» нацыянальны менталітэт не дае большасці народа зразумець нават уласныя выгады жыцця ў сваёй незалежнай дзяржаве.

ныя шляхі, газа- і нафтаправоды, іншыя камунікацыі, а таксама, як і раней, пярэдні край расейскай супрацьпаветранай абароны, — усё, што складае «беларускі калідор». За гэта ўсё трэба плаціць велізарныя грошы ў валюце ці рэсурсах, але Расея карыстаецца гэтым **бясplatна**. Зараз, разумеючы, што архаічны пракамуністычны рэжым на Беларусі нявечны пад бокам добраўладкаванай Еўропы, расейскае кіраўніцтва робіць захады, каб захапіць гэты транзіт з дапамогай беларускіх бальшавікоў, якім потым знойдзецца месца на жыхарства ў элітарным Падмаскоўі з поўным спецыяльным «дзяржтрываннем» і праца ў разнастайных «фондах». І зараз можа так здарыцца, што калі нарэшце беларускі народ прагне ад сячкі, то самыя лепшыя кавалкі беларускага пірага будуць уласнасцю Расейскай дзяржавы.

няць свае нацыянальна-імперскія інтарэсы...

Дык якая ж Беларусь патрэбна Расеі? На гэтае пытанне можна адказаць дакладна: Расеі патрэбна краіна-калонія, цалкам залежная ад яе і эканамічна, і палітычна, адсталая ў культурна-эканамічных і палітычных адносінах, урад якой будзе глядзець у рот расейскаму і цалкам ім кантралявацца. Расеі патрэбны спакойны і стабільны «беларускі калідор», танныя беларускія харчы і тавары ў армен на папярковыя грошы, а таксама голас Беларусі ў ААН /які заўсёды «галасаваў» бы так, як патрэбна Расеі, напрыклад, па югаслаўскім пытанні/.

Ці ёсць выйсце з гэтага становішча? Безумоўна, ёсць. Разумны выхад заключаецца ў змене ўлады. Не так важна, якая палітычная сіла будзе ў такім выпадку кіраваць беларускай дзяржавай і якой нацыянальнасці ці веравызнання будзе той ці іншы міністр, — важна, каб гэта быў патрыятычны ўрад, які арыентаваўся б не на Расею, не на Польшчу, не на Амерыку ці Нямеччыну, а — толькі на свае нацыянальныя інтарэсы; быў вельмі прагматычным у палітыцы і эканоміцы; каб сябраваў з тымі, з кім выгадна ў гэты момант /тут можна прыгадаць вядомае міжнароднае правіла, што сябраваць трэба праз суседа, а для Беларусі зараз на словах выгадна сябраваць з усімі, а ў канфліктах быць нейтральнай/. Што датычыць стасункаў з Расеяй, то тут трэба сяброўства на роўных, не аддаючы нічога з нацыянальных інтарэсаў. А за «беларускі калідор» з Расеі трэба браць грошы, напрыклад, за кожны кіламетр шасейных шляхоў, — гэта дасць Беларусі добрыя грошы на закупку і нафты, і газу, і добрае жыццё для насельніцтва...

Што датычыць эканомікі, то Беларусь трэба ісці па шляху эканамічных рэформ, прычым вельмі хуткімі тэмпамі, а інтэграцыю праводзіць не ў нестабільную Расею, што раздзіраецца нацыянальнымі і сацыяльнымі канфліктамі, а ў багатую і стабільную Еўропу. Трэба больш арыентавацца на забеспячэнне ўласнаю сыравінай, на свае сілы, а не на тое, што хтосьці дасць, аб чым увесь час марыць большая частка камунізаваных беларускіх дырэктараў. Беларусь — краіна, багатая карыснымі выкапнямі: бурым вугалем, нафтай /якая з самага пачатку няправільна здабываецца, з-за чаго большая яе частка застаецца ў радовішчах/, меддзю, рудамі металаў, бурштынам і інш. Амаль усё гэта не распрацоўваецца. Безумоўна, тут патрэбны інвестыцыі і таму неабходна прыцягнуць заходніх інвестараў на выгадных для сябе іх умовах. Трэба перанакіраваць гаспадарку на ўласныя патрэбы і карысць. Навошта Беларусь, напрыклад, «БелАЗ»? З «рублёвай зонай» ці без яе замоваў на «БелАЗы» не павялічыцца. Тут неабходна перапрафіліраваць «БелАЗа» з дапамогай інвестараў, з перадачай ім часткі маёмасці, на выпуск канкурэнтаздольных аўтамабіляў. Толькі такім чынам можа быць дасягнуты дабрабыт дзяржавы і народа.

Што датычыць пагаднення аб «рублёвай зоне новага тыпу», то эканамічна яно нежыццяздольнае, таму што зробіць узровень заробкаў на Беларусі ніжэйшым, узровень беспрацоўя вышэйшым за расейскія паказчыкі, а гэта ў сваю чаргу выкліча народнае абурэнне. Цікава, што ў апошні час расейскія сродкі масавай інфармацыі насычаны пасажамамі тыпу: «В Беларусіі вырас ядовіты грыб», «Шестерки побиты туза», «Во что обойдется россиянам поддержка прогнившего режима в Белоруссии», «Кебич говорит, что белорусские товары не нужны в Европе, а зачем они россиянам, чем они хуже?» і г. д. Расея жадае мець Беларусь, але не жадае плаціць. Беларусь патрэбна сваёй грашова-кредытнай сістэма, свая цвёрдая валюта — дзеля правядзення эканамічнай палітыкі на сваю карысць.

У заключэнне асмелюся дапусціць, што час усё-такі працуе на карысць Беларусі. Рапа ці позна адыдуць у нябыт чырвона-ічорна-карычневыя, беларускія камуністычна-марыянетачны ўрад і парламент. Гэта надае моцы спадзяванням на лепшую долю беларускага народа.

Генадзь ЛЕХ,
кандыдат тэхнічных навук,
намеснік старшыні Маскоўскага
таварыства беларускай культуры
імя Францішка Скарыны

ЯКАЯ БЕЛАРУСЬ ПАТРЭБНА РАСЕІ?

«БЕЛАРУСКІ КАЛІДОР», ХАРЧЫ І ГОЛАС У ААН

жыць і ў самой ментальнасці расейскага /рускага/ чалавека. Як гэта ні прыкра, але выдае на тое, што сучасны расейскі менталітэт наскрозь прасякнуты імперскасцю і аслабіва па дачыненні да слабейшых народаў. Гэта найбольш праўляецца сярод кіруючых колаў, але — не толькі.

У аўтара гэтых радкоў даволі шмат надрэнных сяброў сярод расейскай /маскоўскай/ інтэлігенцыі, але, на жаль, амаль усе яны маюць імперскую хваробу. Неаднойчы даводзілася чуць на «маскоўскіх кухнях» дыспуты на тэмы: «Если бы Екатерина не продала Аляску, то Канада была бы наша и не было бы проблем с хлебом, и Америка с нами больше считалась», або: «Если бы Жуков в 1945 году скинул англоамериканцев в Ла-Манш, то Европа была бы нашей провинцией» і г. д... А чаго варты лозунгі: «Москва — трэці Рым», ці: «русская церковь — истинно православная...»; я ўжо не кажу пра сучасныя пасажы «Памяці» ды Жырыноўскага?..

Нядаўна ў каляндным выпуску «Нашай Нівы» я прачытаў, што беларусы — гэта нацыя з жаночым характарам. І гэта ў пэўнай ступені не супярэчыць вядомым штампам накіталт «беларусы — талерантная нацыя», «Беларусь — гэта краіна, у якой нічога не адбываецца», альбо: «беларусы умеют работать, а не митинговать», «в Белоруссии дисциплинированный народ и все ходят только на «зеленый свет»... Мяркую, што ў гэтым ёсць нешта не жаночае, а хутчэй за ўсё, — рабскае. Але, на мой погляд, беларусы не з'яўляюцца нацыяй рабоў, гэта толькі іх сучасны стан, да якога іх мэтанакіравана даводзілі і працягваюць даводзіць.

Лёс беларускай нацыі прайшоў па шляху: балтаславяне /ці славянабалты/ — літвіны — беларусы. У свой час спалучэнне балтаў са славянамі дало росквіт маладой нацыі літвінаў і Вялікага княства ў XIII—XVI стст. Агульнавядома, што ў войнах гінуць лепшыя. Менавіта таму шматлікія войны з Расеяй, крыжаносцамі і іншымі краінамі на тэрыторыі Беларусі вынічалі і падарвалі генетычную аснову нацыі. Асабліва моцна падарвалі генетычную аснову беларускай нацыі сусветныя войны і сталінскі генацыд. Краіны-суседзі /Польшча і Расея/ рвалі /і зараз працягваюць гэта рабіць/ нашу нацыю на палякаў і рускіх, выкарыстоўваючы рэлігійныя фактары. Пачынаючы з XVII стагоддзя літвінская /ці беларуская/ партыя ў грамадстве пачынае слабець, а польская і расейская па чарзе ўзмацняюцца. Усё гэта зрабіла моцны гістарычны ўплыў на сучасны беларускі менталітэт. Менавіта таму сучасны беларускі менталітэт — гэта менталітэт «спялай» нацыі, а слабыя

Дык якая Беларусь патрэбна сучаснай Расеі? З пачатку «перабудовы» да жніўня 1991 года ў агульнасаюзным і расейскім друку Беларусь узгадвалася амаль толькі як геаграфічнае паняцце, завязанае на Чарнобылі. Пасля першага пачуцця 1991 года Беларусь стала прыгадвацца ў расейскім друку як месца, дзе «развалілі Саюз», у сувязі з белакежскімі пагадненнямі. Але з пачатку 1992 года інтанацыі змяніліся. У расейскім грамадстве з'явілася пачуццё, што «вялікая Расея» страчвае свае тэрыторыі. Узровень жыцця на Беларусі ў 1992 годзе і ў першай палове 1993 года быў значна вышэйшы, чым у Расеі, якая праходзіла цяжкі шлях рэформ. На бытавым узроўні сталі выказвацца меркаванні, што яны /беларусы/ аддзяліліся і таму лепш жыць. Пры гэтым пераважная частка расейскага грамадства не жадае больш ніякага СССР /паводле тых жа абыякавых меркаванняў, «русским его навязали евреи»/, але ўпарта жадае аднаўлення вялікай Расеі.

Сучаснае расейскае кіраўніцтва стала праводзіць усё больш праімперскую палітыку. Пры гэтым з рускага, а пры магчымасці і рускамоўнага насельніцтва робяць пятаю калону /тут можна прыгадаць агульнавядомыя заявы Козырава/, хоць у самой Расеі нікому няма справы да «простага рускага чалавека» — колькі ён зарабляе і што можна купіць на заробак, на што жыве беспрацоўны...

Да восені 1993 года для расейскіх сродкаў масавай інфармацыі Беларусь была забытым кутом, але цяпер расейскія імперскія пажыткі нарэшце дацягнуліся і да гэтай «самай спакойнай краіны СНД» — інфармацыя палілася штодзённа.

Што больш за ўсё цікавіць расейскія ўлады, дык гэта беларускі транзіт. Акно ў Еўропу для Расеі праходзіць праз Беларусь. Гэта — чыгуначны і шасей-

Малюнак Л. РАЗЛАДАВА

/Тут можна прыгадаць і пагадненне аб уключэнні беларускай газавай кампаніі ў склад расейскага «Газпрома»/. Тут Беларусь можа напаткаць лёс Панама. Бо калі, з часам, на Беларусі пачнуцца адпаведныя змены і беларусы пачнуць самі гаспадарыць у сваім доме, Расея можа прыслаць войскі для абароны сваёй маёмасці ў «беларускім калідоры».

А зараз Расейскай дзяржаве патрэбна /як кажуць у Расеі/ «сохранение в Белоруссии старого элитарно-промышленного режима», і яна як мага падтрымлівае пракамуністычны ўрад Кебіча, садзейнічаючы ператварэнню Беларусі ў «Паўночную Карэю». Тут можна цалкам пагадзіцца з вядомым амерыканскім беларусам спадаром Карніловічам, які незадоўга да смерці пісаў, што ў свеце засталіся толькі тры камуністычныя краіны: Куба, Паўночная Карэя і Беларусь. Што ж датычыць расейскіх улад, дык іх нельга асуджаць: яны баро-

«НОВЫЯ КНІГІ
БЕЛАРУСІ»

Бюлетэнь «Новыя кнігі Беларусі» — універсальны па змесце, папулярны бібліяграфічны штомесячнік Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, адрасаваны самаму шырокаму колу чытачоў і ў першую чаргу тым, хто неабыхавы да пытанняў нацыянальнай культуры і гісторыі. Бюлетэнь дае магчымасць сачыць за публікацыямі ў рэспубліканскіх газетах, часопісах па самых розных тэмах, знаёміць чытачоў з кнігамі беларускіх выдавецтваў, якія паступілі ў Нацыянальную бібліятэку. У выданні таксама друкуюцца бібліяграфічныя спісы і агляды, прысвечаныя юбілеям дзеячў беларускай культуры, гістарычным асобам, падзеям нашай гісторыі і да т.п.

У першым нумары змешчаны матэрыялы да юбілеяў Л. Александровіч, М. Лупскава, А. Дзялендзіка, прапануюцца спісы літаратуры пра Казіміра Лышчынскага і Кірылу Тураўскага, сабраны выданні пра горад Глыбокае, 480 год з часу першага ўпамінавання якога спадчына сёлета.

Спадзяёмся, што зацікаўленасць чытача выклікае і агляд выдадзеных у апошні час мастацкіх твораў, што ўзнаўляюць старонкі гісторыі Беларусі. Тут побач з першымі гістарычнымі творамі пачынальніка гэтага жанру Язэпа Дылы прапануюцца новыя кнігі У. Арлова, В. Чаропкі, В. Іпатавай і іншых аўтараў.

Т. МАЦВЕЕВА

ГОЛАС
ВЯСНЫ ДАЛЁКАЙ

Калі перачытваеш творы Паўлюка Труса, быццам вяртаешся ў паслярэвалюцыйную вясну грамадства. Гэтак хораша марылася тым, хто далучаўся да новага жыцця! І паверыць ніхто не мог, што наперадзе будучы цяжка выпрабаванні. «Голас вясны далёкай» — так называецца і кніга ўспамінаў, артыкулаў, вершаў пра П. Труса /складальнікі Н. Ватаці і Я. Садоўскі/, выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура».

З яе старонак як бы чуваць водгулле той вясны — вясны новай Беларусі і вясны паэта, якому наканавана было лёсам назаўсёды застацца маладзям. Змешчаны ўспаміны П. Глебкі, М. Хведаровіча, М. Лужаніна, іншых літаратараў. Тут жа згадкі пра яго творчасць П. Пруднікава, А. Капусціна, Р. Барадуліна, А. Клышкі...

ХТО З НАС НЕ ВЕДАЕ

дзеда Талаша? У яго асабе ўвасобіліся ці не лепшыя рысы беларускага народа — працавітасць, сумленнасць, гатоўнасць абараняць Бацькаўшчыну. Гэты герой не створаны афіцыйнай прапагандай, а народжаны самім жыццём. Я. Колас з вялікай любоўю раскажаў пра дзеда Талаша на старонках аповесці «Дрыгва».

«Легендарны дзед» — так называецца кніга М. Жыгоцкага, выпушчаная выдавецтвам «Навука і тэхніка».

ЧАСОПІС ДЛЯ ЁСІХ

Як супрацьстаяць памкненням некаторых палітыкаў ператварыць Беларусь у «бананавую» рэспубліку? Да якога рынку вядуць наш народ? Як сёння жыць старым людзям? У якую школу ісці вучыцца нашым дзецім? Што лепей прыгатаваць да святачнага стала?

На гэтыя і многія іншыя пытанні намагаецца адказаць самы малады ў рэспубліцы часопіс «Беларуская думка». Пры гэтым ён не падуладны кан'юнктуры і не спрабуе гуляць на эмоцыях, у меркаваннях апанентаў шукае тое, што збліжае людзей, а не раз'ядноўвае.

«Беларуская думка» — адзіны ў нашай краіне філасофскі часопіс. Аматарам гісторыі адрасуюцца матэрыялы па беларускай мінуўшчыне ў раздзеле «Вузлы айчынай гісторыі». У пошуку адказаў на бялоручыя пытанні «як жыць далей?» часопіс не проста канстатуе падзеі, а даследуе і аналізуе іх. Многія з прагнозаў, выказаныя ў свой час на старонках «БД», здзейсніліся сёння.

Часопіс працуе на станаўленне нашага суверэнітэту, на стварэнне ў краіне, так бы мовіць, базы добра, якая спрыяе духоўнаму здароўю нашай нацыі.

Урэшце, «БД» — самы танны беларускі часопіс, яго могуць выпісаць і людзі маламаёмныя — пенсіянеры і студэнты, аб праблемах якіх ён таксама піша.

Рэгулярна змяшчае «БД» вершы і прозу лепшых беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, а таксама інтэрв'ю з тымі, хто складае гонар беларускага мастацтва.

Людзі ж, заклапочаныя гаспадаркаю дома і на лецішчы, знайдуць у часопісе парадны ледзь не на ўсе выпадкі жыцця.

Тыя, хто не чытае «Беларускую думку», страцяць значна болей за кошт падпіскі.

Ягор КОНЕУ

ВЯЛІКАЯ драмай правамерна будзе назваць той перыяд у мастацкай /ды і не толькі мастацкай/ гісторыі грамадства, калі класіка /ва ўсіх яе галінах/ неаддзяльнасць ці проста адсоўвалася на ўзбочыну духоўнага жыцця. На жаль, праз такі цяжкі, складаны, пакутлівы этап прайшла і наша нацыянальная літаратурная класіка, якая доўгі гады знаходзілася пад моцным уплывам вулгарна-сацыялагічнай крытыкі і пільным кантролем такіх яе «настаўнікаў-аглабелшчыкаў», як Л. Бэндэ, А. Кучар і інш. Гэту іх «навуку» балюча адчувае і сённяшні дзень літаратурнай сучаснасці, хоць далёка і не проста выявіць тыя незвычайна вялікія страты, якія прынесла нацыянальнай культуры і літаратуры шматгадовае шальмаванне класікі і вузкапартыйнае яе прачытанне.

У першую чаргу класічная мастацкая традыцыя была не даспадобы ўсім, хто ацэначныя крытэрыі ў жыцці і ў літаратуры

аддаленага мінулага залішне не павінны закарэктаваць, аптымізаваць нашу свядомасць і схіляць яе да таго, што там, у мінулым, закладзены універсальны код, праграма адказаў на ўсе цяперашнія складаныя і набалелыя пытанні. Калі-нікالی сучасныя маладыя пісьменнікі і некаторыя вучоныя паддаюцца такому самападману. Але многія важныя накірункі метадалогіі пошуку адказаў на такія пытанні, безумоўна, там прысутнічаюць, і не выкарыстаць такое духоўнае багацце было б па меншай меры неразумна.

У цяперашні час, напрыклад, у сур'ёзных фундаментальных працах даволі часта выказваюцца думкі і меркаванні аб тым, што чалавек, як гомі сапіенс, практычна вычарпаў магчымасць актыўна, надзейна і мудра ўплываць на ходу грамадскай гісторыі. Сілы эвалюцыйных законаў і ўздзеянні непрадбачанага збегу акалічнасцей і розных выпадкаў сёння нібыта мацней за ўсе чалавечыя прадвызначэнні. Спасылаючыся на шыро-

Некаторым нашым пісьменнікам іншы раз здаецца, што на пэўны час па дапамогу ў збалансаванні таго, што разбалансавана і разбурана, можна было б звярнуцца і «да цвёрдай рукі». У дзённіках за 1990 год І. Шамякін, напрыклад, піша: «А цяпер, у мірны час, так разбалансавалі эканоміку — жах! Грэшна хацець цвёрдай рукі, але, здаецца, гэта адзіны ратунак ад самай страшнай бяды — грамадзянскай вайны». Неаднаразова паўтараючы падобную думку, ён выказвае і такое меркаванне: «Дыктатура — дрэнна, але Напалеон ратаваў Францыю і праславіў яе, нягледзячы на свой фінал. Чорт не браў Іспанію пры Франко... Нашы апэратары знялі фільм пра Чылі і ўсім, што апынулася на плёнцы, сцвярджаюць: пры дыктатуры Піначэта краіна дасягнула эканамічнага росквіту».

Тут адкрываюцца вельмі шырокія прасторы для палемікі з аўтарам. Але я рабіць гэтага не буду. Скажу толькі, што дыктатуру нават высокай, як уяўляецца пісьменніку, напалеонаўскай якасці народ чамусьці цяр-

Васіль ЖУРАЎЛЁЎ

У ПАКУТЛІВЫХ РОЗДУМАХ
І СУМНЕННЯХ

ЛІТАРАТУРНАЯ ТРАДЫЦЫЯ І ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

імкнуўся штучна спрасціць, звузіць і прымітызаваць. З другога ж боку, прынцыповая і сумленная даследчыцкая думка без трываллага апірышча на класіку і яе высокую меру ацэначных крытэрыяў абсыцяся фактычна ніколі не магла. Не магла і тады, калі выходзіла на асэнсаванне бягучых праблем сучаснасці.

І тут няма нічога дзіўнага. Можна, завельмі катэгарычна, але ў той жа час і трапна аб месцы, ролі і значэнні класікі ў агульным кантэксце духоўных каштоўнасцей выказаўся прэзідэнт міжнароднага Пенклуба Дэрдэз Конрад: «Лагічна, што класіка больш дастойная мера, чым любы з жывых сучаснікаў і любая з існуючых устаноў».

Відаць, не кожны пісьменнік, а тым болей малады, пагодзіцца з такім меркаваннем. З аўтарам гэтых слоў і сапраўды можна паспрачацца. Кожны таленавіты пісьменнік, які нясе ў сабе ўнутраную магчымасць праравацца да вышынёў сапраўднага наватарства, мае права і нават прафесійны абавязак уваходзіць у палемічнае судакрананне з мастацкай традыцыяй, у тым ліку і з традыцыяй класічнага якаснага кшталту. Але гэта зусім не апраўдвае скіраванасці такой палемікі на адмаўленне мастацка-вобразных заваёў класічнай традыцыі і яе асноватворных пазнавальна-метадалагічных прынцыпаў. Бо класіка ніколі не запынялася ў вузкіх межах сучаснасці і ў граніцах «малога часу», а заўжды была запраграмавана на шматмерную сувязь з «вялікім гістарычным часам».

У поўнай меры гэтым высокім патрабаваннем адпавядае творчасць Я. Купалы, Я. Коласа, М. Гарэцкага, а таксама шэрагу іншых нашых пісьменнікаў /К. Чорнага, М. Зарэцкага, А. Мрыя/, лепшыя творы якіх знаходзяцца ў актыўным кантэксце высокамастацкай і, можна сказаць, класічнай літаратурнай традыцыі.

Скарбы і багаці гэтай нашай мастацкай традыцыі шмат у чым усё яшчэ застаюцца неадследаванымі ці асэнсаванымі недасаткова глыбока.

І асабліва карысным, перспектыўным, як нам уяўляецца, было б тут вывесці даследчыкі інтарэс на каардынаты тых пытанняў, якія ў сацыяльным, нацыянальным, маральным, эканамічным, псіхалагічным, палітычным, экалагічным планах праблемна і завострана паўставалі перад грамадскасцю раней і якія ў іншай сваёй гістарычнай трансфармацыі не страцілі сваёй праблемна-палемічнай вастрыні сёння.

Вядома, гісторыя, у тым ліку і літаратурная, абсалютных аналогій і паўтарэнняў у сваім руху не прымае і не любіць. І тое, што адкрылі, вынайшлі ў літаратуры Колас, Купала, Гарэцкі, прама і адэкватна таксама не накладваецца на наш бягучы, сённяшні дзень і яго жыццёвы адметнасці. Ды і наогул, пашыраныя, інтэнсіўныя і ў шэрагу выпадкаў глыбокія і ўдмлівыя захаваныя па ўзнаўленні і непрадзятым асэнсаванні нашага блізкага і

кавядомаму тэарэтычную кнігу японскага гісторыка і філосафа Фукіямы «Канец гісторыі», рускі пісьменнік У. Маканін галоўную яе сэнсавую танальнасць перадае такімі словамі: «Чалавек можа жыць толькі крок за крокам, ціхенька, без тузаня і не спрабуючы самога сябе аярадаціць. Чалавек можа /і павінен/ рухацца толькі так, як яно само рухаецца: перамяшчаючыся ў часе ў нейкую прызначаную яму эвалюцыйную нішу, як від раслін або жывёл. Гэта значыць, так, як вядзе яго біялогія: працэс натуральнага змяненняў». Дзесьці пераклікаецца з гэтым поглядам меркаванне сучаснага польскага гісторыка, прафесара Ежы Ядліцкага, які лічыць, што «ўсходнеўрапейская гісторыя больш нагадвае не развіццё» заканамерных і ўзбагачаных чалавечым розумам і чалавечай воляй тэндэнцый, а «Сізіфаву працу ўзлётаў і падзенняў, будаўніцтва і разбурэння, у якім мала што залежыць ад вашага ўласнага майстэрства і настойлівасці». І падобныя прыклады можна было б доўжыць.

Прызнаць бяспрэчнымі такія канцэпцыі, безумоўна, нельга, хоць іх аўтары ў сваіх вывадах часта абаяраюцца на сур'ёзную аснову фактычнага матэрыялу і параўнальна-тэарэтычнай метадалогіі аналізу. Яшчэ больш падстаў усумніцца ў бяспрэчнасці тэорыі і меркаванняў на конт усемагутнага і універсальнага права чалавека накіроўваць гістарычны працэс у любы бок. У. Маякоўскі ў сваім бравурна-аптымістычным «Левым маршы» напісаў, што жыць паводле законаў, «дадзеных Адамам і Евай», не будзем і што «клячу гісторыі заганім». Але, як мы цяпер бачым, гэтага, нібыта вельмі паслухмяна ў інтэрпрэтацыі паэта, кляча аказалася на самай справе досыць непааслухмянай, наравістай і, рэзка збочыўшы з прадвызначанага курсу, у розныя бакі раскідала па дарозе многіх сваіх саманадзейных і няўмельных ездакоў.

Сёння ля стэрна рэспубліканскай улады знаходзяцца іншыя людзі, і ў многім ад іх будзе залежаць далейшая хада нашай нацыянальнай гісторыі, глыбіня і эфектыўнасць адраджэнскіх працэсаў у рэспубліцы Беларусь. Добры пачатак у любой справе заўсёды лічыўся сур'ёзнай гарантыяй яе вырашэння і на наступных этапах. Вось чаму вельмі хацелася б, каб нашы цяперашнія і заўтрашнія лідэры дзяржаўных і ўрадавых структур улічвалі ў сваіх планах і поглядах нашых пісьменнікаў-класікаў Коласа, Купалы, М. Гарэцкага на нацыянальныя ды іншыя цесна звязаныя з імі праблемы. Многае, што было сказана імі шмат гадоў назад, знаходзіцца ў жывой сугучнасці з цяперашнім часам. Але настроіцца на гэтую хвалю бывае не так і проста, бо, ужываючы рускі выраз, занадта ўжо вялікі ў грамадстве «разброс мненій». І вельмі непажадана, а ў пэўным сэнсе нават небяспечна настроіцца на старыя, у чымсьці заманлівыя, ды шмат у чым сумніцельныя метады вырашэння складаных пытанняў.

пець доўга ніколі не жадаў. І яшчэ. Можна, на нейкай іншай нацыянальнай глебе ўлада «цвёрдай рукі» і давала на працяглае час пэўныя станоўчыя вынікі, але на абсягах былога СССР так званая «цвёрдая рука» найбольш цягнулася да жорсткіх і рэпрэсіўных дзеянняў. Усё гэта, вядома, не можа не выклікаць трывогу і не насцярожваць, калі паратунак і спосаб выхаду з цяжкага становішча бачыцца некаму ў аўтарытарызме, цвёрдай руцэ, дыктатуры.

Аднак адрозна ж трэба заўважыць і падкрэсліць, што такія свае меркаванні Іван Патровіч Шамякін і сам не лічыць бяспрэчнымі і, выказаўшы ў дзённікавых запісах думку аб магчымасці прыняць на пэўны момант аўтарытарнасць улады як стабілізуючы фактар, ён звычайна тут жа спрабуе знайсці такому свайму дапушчэнню контраргументы.

У прыватнасці, ён засяроджвае і завастрае ўвагу на тым, што галоўныя нашы беды ў многіх важных сферах жыцця звязаны з недастачай, дэфіцытам у гэтым жыцці філасофскага элементу, замаруджаным ходам выпрацоўкі «новай філасофскай сістэмы». Недахоп філасафічнасці ён бачыць у цяперашняй паэзіі, хоць, можа, і залішне ўжо абагульняе і катэгарызуе такі свой вывад: «Паэзія — публіцыстычная, рэгістрацыйная, без філасофіі». На яго думку, не хапае гэтага эліксіру публіцыстыцы і многім нашым раманам, якія часта расцягваюцца ў шматтомныя эпопеі і далёка не заўсёды бяруць за жывое чытача. «Усе з прэтэнзіямі на эпопеі, — без іроніі заўважае Шамякін, — Чыгрынаў, Сачанка, Адамчык, Далідовіч... Шчаслівыя людзі: іх мала хвалюе, што нас перастаюць чытаць. Вось табе і адраджэнне!» Не стае арыгінальнай філасофскай глыбіні мыслення, на яго думку, і некаторым сучасным палітычным лідэрам.

І ў дадзеных разважаннях І. Шамякіна заўважаюцца моманты суб'ектыўнай перабольшанасці ў ацэнках асобных людзей, грамадскіх і літаратурных з'яў. Але бяспрэчнай, справядлівай трэба прызнаць яго думку пра дэфіцыт філасофскай энергіі ў нашым духоўным жыцці і нярэдка ў духоўна-свапагоглядным патэнцыяле тых, хто знаходзіцца ці знаходзіцца на чале ўлады. Тут яго думка выходзіць на дыялагічны кантакт з перадавой нашай літаратурнай традыцыяй і, магчыма, гэтай традыцыяй падказана.

Я. Купала, Я. Колас, М. Гарэцкі, К. Чорны ў першую чаргу з'яўляюцца, вядома, высокапрафесійнымі майстрамі мастацкага слова. Разам з тым гэтак іх слова, заснаванае на трывалым грунце рэальнасці, прасякнута імкненнем цэласна, шматмерна, універсальна ахапіць жыццё і спазнаць яго карэжныя сэнсавыя і прычыныныя высновы. Прага такога пазнання асноватворных прычын і законаў жыцця з'яўляецца па сутнасці вызначальнай характарыстычнай прыкметай усіх галоўных /і часта нават не галоўных, другарадных у сюжэтным плане/ герояў у такіх іх творах, як трылогія

Я. Коласа «На ростанях», раман К. Чорнага «Сястра», драма М. Гарэцкага «Антон» і інш.

Можна зразумець і ўстойліваю цікавасць нашай літаратурнай класіцы да людзей з мудра-філасофскай жылкай у характары. З імі звязваліся надзеі на сапраўдную дэмакратычную і гуманістычную перабудову жыцця. Бо толькі мудры позірк, хай сабе ён выяўляе сябе і проста ў формах здаровага сэнсу, з'яўляецца, як паказвае шматгадовы людскі вопыт, найважнейшым стымулам на шляху праўдасюкальнасці, справядлівасці і вялікай засцерагальнай сілай ад таго, каб не трапіць у цяжкія розных ілюзій, утопій і міфалагем. А на такія догмы-міфы былі багаты і ранейшы час, і цяперашні не бедны.

Дазволю сабе спыніцца толькі на некаторых момантах нашай класічнай традыцыі, у прыватнасці коласаўскай, якая, выканаўшы сваю вялікую літаратурна-граммадскую місію ў мінулым, натуральна і арганічна ўвайшла ў літаратурна-граммадскі кантэкст нашай сучаснасці.

Рана ці позна, як паказвае, напрыклад, Я. Колас у раманах-трылогіі «На ростанях», людзі імкнуцца вырвацца з-пад уплыву уталічнага прэсінгу. І чым больш прымушвай сілы бывае ў навязванні ім міфалагем, тым звычайна больш выбухова выпявае ў іх душах гнеў, а часта і стыхійная бунтоўная злосць супраць тых, хто і сам, грунтоўна не ўсвядоміўшы цяжкасцей будучага шляху саманадзеяна прысвойваў сабе лідэрскае функцыі.

Відаць, зусім не пашкодзіла б, каб у наш разгойданы і раскалыханы, палітызаваны час розных выбараў, пера-выбараў, мітынгаў, рэфэрэндумаў і г. д., калі высюўваецца безліч усялякіх пражэктаў і даецца безліч усялякіх абяцанняў, на людных месцах былі вывешаны плакаты, на якіх кожны мог бы прачытаць словы героя коласаўскай трылогіі Лабановіча: «Навязваць жа людзям сваю волю, вымагаць ад іх, каб яны рабілі іменна так, а не іначай, мы не маем права, бо хто можа паручыцца за тое, што мы не памыляемся? Гэтым і тлумачыцца той факт, што розныя правадыры, якія захоплівалі жарам свайго пераканання людскі натоўп і вялі яго за сабою, — толькі да тае граніцы, ад якой пачыналіся перашкоды. Народ не разумее гэтых перашкод, адольвае іх у яго не было ахвоты. На гэтым пункце вынікі непаразуменні. Правадыр з гарчэчай ў сэрцы казаў: «О, сляпы, нікчэмны натоўп, статак жывёлін!» А натоўп крычаў: «Ты — ашуканец! Пабіць цябе каменнямі!»

Я. Колас ніколі не цешыў сябе надзеяй, што вось-вось наступіць такі час і дзень, калі на задні, другарадны план адыдзе эгаістычны і кан'юнктуры палітычны інтарэс пэўных асоб і пэўных колаў грамадства і людзям перастануць навязваць адпаведныя гэтым інтарэсам уяўленні, у тым ліку і жывыя. А таму ў першую чаргу чалавек сам павінен выпрацаваць маральна-аналітычную сістэму, здольную засцерагчы яго ад паспешнасці станаўлення палітычных і механічных выканаўцаў чужоі волі. Калі, напрыклад, некаторым маладым паэтам у няпростыя 20-я і вельмі складаныя, драматычныя і трагічныя 30-я гады здавалася, што няма чаго на пераможным марш і светлую камуністычную будучыню задумвацца, спыняцца «на падарожжы» і «вачыма сумнымі глядзець у далечынь» /П. Броўка/, дык Коласу такі ружова алтымістычны позірк на жыццё ўяўляўся вельмі павярхоўным і несур'езным.

У пакутлівых роздумах, сумненнях і перажываннях шукае глыбіні жыццёвага сэнсу, «корань рэчаў» цэнтральны герой трылогіі «На ростанях» настаўнік Лабановіч, самім працэсам гэтых складаных і пакутлівых пошукаў пераканваючы чытача ў тым, што разумны і адукаваны чалавек, калі ён нават па прафесіі настаўнік, у душы сваёй усё жыццё застаецца вучнем. А тыя, каму і сапраўды не хапае сацыяльных і гістарычных ведаў /што паказана ў коласаўскай трылогіі, у раманах Ц. Гартнага «Сокі цаліны», апавесці «Дзве душы» М. Гарэцкага/, спяшаюцца прапанаваць сваю кіруючую настаўніцкую ролю. /У гэтым выяўляецца, відаць, адзін з вялікіх і загадкавых парадксаў жыцця/. У пэўным сэнсе уважлівым, цікавым вучнем з'яўляецца і герой апавесці Я. Коласа «Адшчалец» селянін Пракоп Дубяга, бо іменна гэтая цікавасць вучня, цяпершы практычны погляд на жыццё прымушаюць яго сур'езна ўсумніцца ў тым, што крамлёўская палітыка пра безадкладнае правядзенне хуткай і суцэльнай калектывізацыі аднаасобніцкай вёскі нясе селяніну толькі шчасце ды радасць. А вось алегарычны промень-неслук з паэмы Я. Коласа «Сымон-музыка» дык і наогул дазваляе сабе не выканаць загад самога сонца, калі адчуў, што не усё ў гэтым загадзе арганічна стыкуецца з высокімі прынцыпамі гуманізму. А загад сонца быў

сур'езны і важны: дасягнуць зямлі і «знішчыць цымы там панаванне». Аднак і хмарка, якая сустрэлася на шляху промня, таксама мела патрэбу ў дапамозе і была няшчаснай: «Яна ад холаду дрыжала і нікла ў жудаснай муці». Промень-неслук аблашчыў яе, суцешыў і застаўся з ёю дзяліць яе нялёгкае падарожжа, «за што і быў пакліканы «на суд».

Не будзем тут прама і непасрэдна суадносіць мастацкае слова з палітычнымі дактрынамі. Яно больш настройваецца на падтэкставы і аласродкаваны сувязі.

Аднак у гэтым кантэксце варта было б зрабіць наступную заўвагу. Класіцы нашай літаратуры былі глыбока заклапочаны лёсам Бацькаўшчыны, агульным лёсам народа і імкнуліся «з цэлым народам гутарку весці» /Я. Купала/. Аднак, думачы шырокімі філасофска-абгульненымі мастацкімі катэгорыямі, выяўляючы глыбокі і шчыры грамадзянскі клопат пра лёс Бацькаўшчыны і ўсяго працоўнага беларускага народа, яны асцерагаліся таго, каб раптам не забыцца ў такім імкненні да вялікай і маштабнай мэты пра кожнага асобнага чалавека, пра яго індывідуальнае права на самастойную думку, самастойны погляд, самастойнае дзеянне.

Яны былі цвёрдыя і непахісныя ў сваёй перакананасці, што вялікая і дзейная засцерагальная сіла ад таго, каб не трапіць пад уплыў розных ілюзій, міфаў і не стаць бяздумным і паслухмяным выканаўцам чужоі волі, павінна знаходзіцца не толькі дзесьці збоку, звонку, не толькі ў абарончых у дачыненні да чалавека намаганнях дэмакратычнага і гуманістычнага грамадства. Гэта засцерагальная сіла, на іх думку, найперш павінна быць увасоблена ў самім чалавеку, якому, дарэчы, і жыццё штодзённа нагадвае пра неабходнасць няспына фармаіраваць, удасканаліваць і развіваць сваю духоўнасць.

Даводзіцца, аднак, канстатаваць сумны факт: мудры голас гэтай класічнай літаратурнай традыцыі да многіх з нас доўгі час не даходзіў ці адгукаўся ў нашых душах і нашай свядомасці далёкім і глухім рэхам. Ды і сёння яшчэ належным чынам да гэтага голасу мы не прыслухаліся і не разгадалі ўсе яго таямніцы і маральна-сэнсавыя нюансы. А калі ж нехта шчыра і адкрыта пачынае гаварыць, што на многіх крутых паваротах гісторыі, дзе трэба было б спыніцца, усумніцца, а можа, нават і рашуча запратэставаць, мы часта былі бяздумнымі і паслухмянымі выканаўцамі, некаторыя з нашых сучаснікаў пачынаюць сур'езна крыўдаваць, настройвацца на помслівы лад і не супраць наладзіць такому чалавеку самую сапраўдную абструкцыю.

Ці не ў такой сітуацыі апынулася, напрыклад, аўтар дакументальных кніг пра афганскую вайну «Цынкавыя хлопчыкі» і «У вайны — не жаночае аблічча» пісьменніца С. Алексіевіч? Многія бацькі, страціўшы на гэтай вайне самае дарагое — дзяцей, па-новаму адчулі і зразумелі, што «афганская вайна — пік нашай трагедыі і што трагедыю гэту шмат у чым абумовіла і паскорыла маўклівая згода людзей — выканаўцаў. Для некаторых жа, наадварот, кнігі і артыкулы пісьменніцы здаюцца залішне выкрывальнымі і нібыта пазбаўляюць моладзь «нашай гераічнай гісторыі». І падобных ацэнак, як відаць, нямала. Бо не вырваліся б тады, напэўна, з душы пісьменніцы такія горкія словы: «Пра што мы бясконца разважалі? Усё пра тое, хто мы, куды нам ісці? І вось тут высвятляецца, што ні да чаго, нават да чалавечага жыцця мы не адносімся так беражліва, як да міфаў пра саміх сябе. У нас у падкорку закладзена: мы самыя-самыя, самыя лепшыя, самыя справядлівыя, самыя сумленныя. Чалавек, які асмеліўся хоць бы ў чымсьці ўсумніцца, тут жа абвінавачваюць у клятваларушэнні. Самы цяжкі ў нас грэх!»

На баку пісьменніцы, аднак, вялікая праўда тых, хто выйшаў з гэтага пекла вайны і сур'езна задумаўся. Адзін з іх, радыёвы аператар-наводчык, так прама і гаворыць: «Толькі цяпер задумаўся, калі рассыпаўся стэрэатып». Задумаўся і зразумеў, што мы на гэтай зямлі далёка не самыя лепшыя і не самыя правільныя.

Сапраўды, некаторыя ранейшыя міфы і стэрэатыпы яшчэ моцна трымаюць многіх з нас у сваім палоне. Найбольш надзейна разбурыць і рассыпаць іх, як гэта пацвярджае шматгадовы вопыт гісторыі, здольна не сілавое ўздзеянне на іх розных указаў, пастановаў і нават не прыняцце крутых і жорсткіх мер, а ўніверсальна шырокі наступ на іх філасофска-аналітычнай і гуманістычнай думкі. І тут ёсць чаму павучыцца ў нашай класічнай літаратурнай традыцыі, якая заўсёды прызнавала шматварыянтнасць спосабаў, шляхоў і падыходаў у пазнанні ісціны, але рашуча адмаўляла і адхіляла адно: падфарбоўку і падсалоджанне горкіх з'яў жыцця, абыход і замоўчванне цяжкага і трагічнага ў нашай гісторыі.

Вішнем!

Аляксею СЛЕСАРЭНКУ — 75

Вядомасць да Аляксея Слесарэнка прыйшла, можна сказаць, у маленстве, калі яго, вучня Брагінскай сярэдняй школы, кінафабрыка Белдзяржкіно запрасіла здымацца ў ролі Мірона ў фільме «Палескія рабінзоны» па аднайменнай апавесці Я. Маўра. Стужка выйшла на экраны ў 1934 годзе, а юнак-выканаўца накіраваў у Маскву, каб авалодваць прафесійнымі навыкамі ў кінаакцёрскай студыі. Там ён здымаўся ў фільмах «Бжыны луг» /рэжысёр С. Эйзенштэйн/, «Вясельныя хлопцы» /рэжысёр Р. Аляксандраў/, «Аэраград» /рэжысёр А. Даўжэнка/.

У час вайны Аляксей Аляксеевіч камандаваў стралковым узводам, ад Вялікіх Лук прайшоў шлях да Берліна. У арміі служыў да 1953 года,

а пасля выступіў як чытальнік Беларускай дзяржаўнай філармоніі. З 1962 па 1974 год працаваў навуковым супрацоўнікам Літаратурнага музея Якуба Коласа.

У друку пачаў выступаць яшчэ ў 1939 годзе, але сапраўднаму творчай працай заняўся ў пасляваенны час. Выдаў кнігі «Дарогі і песні» /1965/, «Дарогі абліччы» /1967/, «Жыццё ў мастацтве» /1977/... У 1974 годзе ў Кіеве выйшла на ўкраінскай мове кніга А. Слесарэнка «Аляксандр Даўжэнка. Шлях да слова».

У друку часта з'яўляюцца яго нарысы, успаміны, са старонак якіх паўстаюць незабыўныя вобразы дзеячаў літаратуры і мастацтва, з якімі аўтару пашанцавала сустрэцца на жыццёвым шляху.

«Лімаўцы» вішнюць Аляксея Аляксеевіча з 75-годдзем, жадаюць яму доўгіх год жыцця, новых твораў.

Міколу ТАТУРУ — 75

Мікалай Ігнатавіч належыць да пакалення, якое змагалася з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Удзельнічаў у партызанскім руху, быў цяжка паранены. З 1944 года працаваў рэдактарам, затым загадваў рэдакцыяй мастацкай літаратуры ў тагачасным Дзяржаўным выдавецтве БССР. У 1966—1970 гадах — дырэктар Літфонду, а да 1979 года — дырэктар Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Першыя пераклады зрабіў з рускай мовы: «Кладушка сонца» М. Прышвіна /1948/, «Школа» А. Гайдара /1948/, «Стажары» А. Мустава /1950/, «Паўночная

Аўрора» М. Нікіціна, /1953, разам з В. Зубам/ і іншыя кнігі. Шмат займаўся таксама перакладамі з польскай «Мараль пані Дульскай» Г. Запольскай /1958/, паасобныя творы Я. Івашкевіча, Я. Гушчы, С. Лема, М. Канановіча... Дзякуючы М. Татуру па-беларуску «загаварылі» А. Вішня, Л. Перамайскі, А. Дзімараў, А. Шыян і іншыя ўкраінскія пісьменнікі.

Плённа супрацоўнічае Мікола Ігнатавіч і з тэатрам: п'есы «Гросмайстарскі бал» І. Штэмплера, «Дзівак» Н. Хікмета, «Варшаўская мелодыя» Л. Зорына, п'есы для дзяцей. Акрамя таго, пераклаў на рускую мову «Папа-

раць-кветку» І. Козела.

З днём нараджэння, шануючы Міколу Ігнатавіч Няхай і надалей Вам спадарожнічае жыццёвы і творчы поспех.

Анатолі ДЗЯЛЕНДЗІКУ — 60

Асноўная прафесія Анатоля Дзялендзіка — урач. У 1957 годзе скончыў лячэбны факультэт Мінскага медыцынскага інстытута, з 1957 па 1968 год працаваў урачом у Рэспубліканскай псіхоневралагічнай бальніцы. Але цяга да літаратуры ўзяла, як кажуць, верх. Тым больш, што яшчэ ў 1955 годзе апублікаваў першае апавяданне. І ўсё ж, каб набыць пэўныя тэарэтычныя веды, у 1969 годзе завочна скончыў Літаратурны інстытут імя М. Горькага ў Маскве. На гэты час ужо меў кніжку гумарэсак «Пагібель Тытаніка», якая выйшла ў 1963 годзе. Шырокую вядомасць А. Дзялендзіку прынесла драматургія. Па яго

п'есах былі пастаўлены спектаклі ў многіх тэатрах. «Выклік багам» /«Чатыры крыжы на сонцы»/, «Начное дзяжурства», «Аперацыя «Мнагажэнец» — гэтыя і іншыя спектаклі знаходзіліся нязменна ў полі зроку крытыкі, прыцягвалі да сябе ўвагу глядача.

Псіхалагічная драма А. Дзялендзіка «Чатыры крыжы на сонцы» набыла сцэнічнае жыццё ў 109 тэатрах колішняга Саветаў Саюза, а таксама была пастаўлена ў Польшчы, Чэхаславакіі і Югаславіі.

Анатоль Дзялендзік таксама напісаў некалькі аднаактовак, сцэнарыяў тэлефільмаў, мультфільма «Апошні прылёт марсіян».

Вішнем Анатоля Андрэевіча з юбілеем, жадаем яму і надалей трымаць пры вострым!

Юзафу ОЗГА-МІХАЛЬСКАМУ — 75

7 сакавіка сустракае сваё сямідзесяцігоддзе вядомы польскі пісьменнік і публіцыст, дзяржаўны дзеяч, даследчык і перакладчык беларускай літаратуры Юзаф Озга-Міхальскі. Яго набыткі важкія як у галіне прозы, так і паэзіі, але хацелася б звярнуць найпершую ўвагу на тыя моманты ў біяграфіі нашага сябра, якія тычацца сувязі з беларускай зямлёй.

Озга-Міхальскі пераклаў на

польскую мову верш Я. Купалы «Роднае слова» /«Магутнае слова ты, роднае слова»/. Прысваіў класіку нашай літаратуры і свой уласны верш — «У стагоддзе нараджэння Янкі Купалы». Теорэтычна Я. Купалы ён разглядае ў артыкулах «Думкі пра Купалу», «Не для славы і лаўраў»...

Паэзія Ю. Озга-Міхальскага гучала па-беларуску дзякуючы М. Танку, Р. Барадуліну, П. Макалю, Я. Семяжону.

Нельга не сказаць, што Ю. Озга-Міхальскі ўзначальваў у 1982 годзе Ганаровы камітэт па правядзенні Дзён беларускай літаратуры ў ПНР, прымаў актыўны ўдзел ва ўсіх знаных мерапрыемствах, што тычацца дружбы і супрацоўніцтва паміж польскім і беларускім народамі.

Вішнем польскага сябра з 75-годдзем і звычайна «сто лят».

Міхалу КАНДРАЦЮКУ — 60

6 сакавіка спаўняецца 60 гадоў польскаму мовазнаўцу, доктару філалагічных навук, прафесару, аднаму з даследчыкаў беларускай мовы і літаратуры Міхалу Кандрацюку. У сваіх навуковых пошуках ён найпершую ўвагу ўдзяляе праблемам фанетыкі, лексікі,

словаўтварэння, а таксама не забываецца даследаваць анаматыку гаворак Беластоцчыны. М. Кандрацюк — сааўтар «Атласа ўсходнеславянскіх гаворак Беластоцчыны», два тамы якога выйшлі ў 1980—1983 гадах. Удзельнічаў і ў падрыхтоўцы да вы-

дання семага тома вядомай працы М. Федароўскага «Люд беларускі», што пабачыў свет у 1969 годзе.

З днём нараджэння, дарагі спадар Кандрацюк! Далейшага Вам плёну на ніве навуковага пабрацімства!

«ГОЛАС ЧАСУ»
ПРА... ЧАС

З далёкага Лондана прыйшоў на Беларусь першы ў сёлетнім годзе нумар царкоўна-грамадскага часопіса «Голас часу». Сярод матэрыялаў — водгук Т. Буйко на артыкул І. Антановіча ў «Звяздзе» «Беларусы з-за мяжы і тутэйшыя», нарыс А. Баркоўскага «Нашы на Амур», працяг публікацыі Ю. Сяврынскага «Галасы аб «Вялікай Айчыннай вайне» і ўдзел у ёй савецкіх і польскіх партызанаў, свайго роду экскурсія Н. Сцяжко «Па залах музея Аляся Белазкоза». Змешчаны працяг успамінаў былога сябра Галоўнай управы Згуртавання беларусаў Вялікабрытаніі П. Навары. Есць інфармацыя з культурнага жыцця замежжа, паведамленні аб найбольш значных палітычных падзеях на Бацькаўшчыне.

У «СКАРБАХ
СУСВЕТНАЙ
ЛІТАРАТУРЫ»

выйшаў ладным том вершаў, балад і драм Фрыдрыха Шылера. Яго паэзія прываблівала ў свой час Янку Лучыну, Максіма Багдановіча, Янку Купалу. Пазней яго драматургіяй захапіўся Кузьма Чорны і нават пераклаў на беларускую мову драму «Падступства і каханне». Другую драму — «Вільгельм Тэль» — пераўвасобіў па-беларуску Аляксандр Дудар. У прадмове Лявон Баршчэўскі /ён жа ўкладальнік тома, аўтар каментарыяў/ падрабязна прасочвае жыццёвы і творчы шлях выдатнага пісьменніка, гаворыць і аб ягонай папулярнасці на беларускай зямлі. У кнігу ўвайшлі як ранейшыя пераклады, так і спецыяльна зробленыя да гэтага выдання. Прынамсі, кола перакладчыкаў даволі шырокае — Юрка Гаўрук, Васіль Сёмуха, Яўген Бяласін, Мікола Ермалаев, Лявон Баршчэўскі, Уладзімір Палковіч. Прадстаўлена некалькі вершаў і балад і найбольш шырока драматургія — «Падступства і каханне», «Дон Карлас, інфант гішпанскі», «Марыя Сцюарт», «Вільгельм Тэль». А вось наклад гэтага цікавага выдання — невялікі: усяго 2900 экзэмпляраў. Так што паспяхайцеся набыць яго.

НА ЧАРГОВЫМ
ПАСЯДЖЭННІ

Бюро секцыі літаратуры для дзяцей і юнацтва Саюза пісьменнікаў Беларусі абмеркаваны падручнік для чацвёртага класа «Роднае слова», над якім працавалі Э. Агняцэв, педагог-метадыст Я. Івашчыц і мастак С. Волкаў. Уражанні аб ім падзяліліся А. Вольскі, У. Ягоўдзік, М. Яфімава, П. Місько, Н. Галіноўская. Э. Агняцэв расказала аб сваёй працы над падручнікам.

ШЧОДРАСЦЬ
ПАЭТЫЧНАЙ
НІВЫ

Новая кніга Змітрака Марозава «Сын чалавечы» выпушчана не дзяржаўным выдавецтвам, а прыватным. «Пасада» яно называецца. Дырэктар «Пасады» Л. Дайніка і прадмову «Ніва і ліра» напісаў, у якой заўважае, што «Змітрок Марозаў прынёс у беларускую літаратуру трывожна-шчымлівы пах узаранай зямлі, гарачы гуд жыва з высокім сонцам і салёным потам, журбу лясных і палявых вясчак, дзе жыве і працуе наш народ, вечнае чаканне мацярок, надзею на заўтрашні дзень і заўтрашні хлеб». У зборнік увайшлі новыя творы З. Марозава, а таксама вынік вясной санетаў «Апалалісіс душы», прысвечаны памяці Анатоля Сербантовіча. Як вядома, А. Сербантовіч у свой час збіраўся падступіць да гэтага найскладанейшага паэтычнага жанру, ды заўчасна пайшоў з жыцця. З. Марозаў стаў першым і на сённяшні дзень адзіным сярод літаратараў славянскага свету, хто мае на сваім творчым рахунку вынік вясной санетаў. Праэм'ера кнігі «Сын чалавечы» прайшла ў Доме літаратара. Вёў сустрэчу дырэктар выдавецтва «Пасада» Л. Дайніка. Ухвальнае слова пра новы зборнік З. Марозава і ўвогуле пра яго творчасць гаварылі старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зубіч, намеснік старшыні — А. Пісьмінюк, К. Камейша, В. Рагойша. Барысаўскі тэатр «Відарыс» падрыхтаваў кампазіцыю па творах вясной санетаў і ўрачыстасці.

Паэзія

Алена ВАСІЛЕВІЧ

РАДКІ —
БЕЗ ЧАСУ

1. ЖАНЧЫНА

Забыла вас...
З усмешкай успамінаю Высокае акно...
О, ўсемагутны час!
Не прагну стрэч,
Званкоў больш не чакаю.
Жыву. Смяюся.
Я — забыла вас?

Я з мёртвых уваскрэсла.
Мошны божа!
Са жменькі попелу паўстала я.
З сусветнага ўзнікла бездарожжа.
А — вы? Як — вы?
Як служба?.. Як сям'я?..

Мне позірк ваш
Глядзіць далёку ў ночы.
Забыты незабыўны Час!
Завуць мяне...
Кажу вам: «Добрай ночы...»
Я — не адна.
Я не забыла вас.

2. МАЦІ

Згубіла хлопчыка свайго.
З даверлівымі, яснымі вачыма.
Дзе знаць яго?
Пытацца — у каго?
Дзе?
За якімі зачыніўся ён дзвярыма?

Сядзіць чужы, панілы чалавек.
Рукам далёкім месца не знаходзіць.
Мінуўся цэлы — дзіўны! — век.
І маці позірк свой адводзіць.
...Як ён смяяўся!
Як ён горка плакаў!
— Дзі, сыноч...
Даведаўся — і дзякуй.

3. Я — САМА

/імгненні/

Па Вогненнай зямлі
Гуляе ў белым сніжку.
У бухце Провідення
Паснулі... карасі.
Патух Маяк.
Вы — помніце?..
І тужыць Надзея Добрая.
Каго мне ўспрасіць
Вярнуць ізноў ёй добрую надзею?

Замёрз праліў Падэкале.
А чоўну сніцца цёплы бераг.
Трымае хвалю ён аберуч
Пакорную і зманную...

Але —
Замёр праліў Падэкале.
Замёрз.
Замёрз.

/Зіма ў Нясвіжы/

Сумны,
Сеецца...
Сеецца...
Дожджык.
Над Дняпром
Правісае імгла.
Я была маладой і прыгожай.
Я прыслівай тут колісь была!
/Кастрычнік у Рагачове/

Скасіла харакство кася.
І склала роўненька ў пракосы
Смех красак
У ірдзінных росах.
Травы зялёны адгалосак...
— Прачніся, боская краса! —
Ціхутка шпінча дожджык босы.

Сплываюць дні мае.
Сплываюць.
Як гэта беканка-вада.
І, зможаная, упадае
Мая імклівая хада.

/Лета на Іслачы/

4. ЗАМЕСТ ЭПІТАФІІ

Спыніцеся!
Пастойце не ў скрусе.
Засмейцеся!
Успомніце мяне...
Я вас пачую.
Я вам адукнуся
З майго
Далёку...

Зінаіда ДУДЗЮК

БАЛАДА
ПРА ЗГУБЛЕНАЕ ІМЯ

Выбраў Бог табе месца, Радзіма, —
Не аб'ехаць, не абмыці.
Калі Волата ты нарадзіла,
Поп з ксяндзом прымчалі хрысціць,
І дзялілі, і рвалі без жалю,
Нібы чыстае цела Хрыста.
Толькі што б там ні выпадала,
Волат годна ў вяхах падрастаў.
Меў сумленне, і гонар, і сілу,
Як належала — сейбіт, ваяр.
І якая бяда ні касіла б,
Непарушана і цвёрда стаў.

Надламала пустая прычына —
Тлумачэння другога няма.
З даўніх тых анарэтычных хрысцінаў
Страціў Волат святое імя.
Схамануўся — пытаўся ў суседзяў,
Хітра клікалі тым ўселяк.
Да варагаў і грэкаў паездзіў,
А імя не знаходзіў ніяк.
Мо безродны загінуў бы нават,
Ды ратуе зямелька сваё.
І вяртае і слова, і славу,
І загубленае імя.

Па дажджах праліўных сярод лета
Пераходжу я ліпень уброд.
Мне патам абянаюць прыкметы
Ці нішчымы, бязрадасны год.

Ах, ні мала зазналі мы бедаў,
Што агнём вышжалі жыццё?
Пра наступнае лепей не ведаць,
Каб спакойна іспі ў небежы.

Уваскрэснуць жывым у надзеях,
Перажыць нелюбоў, недарод.
Як сяброўка мая маладзее,
Пераходзячы ліпень уброд!

Скрозь дым ваякоў і будні турботы
Даносіць песня памяць пра Дунай;
Пра дзіўны лотас нагадае лотаць —
Патайна адукнуцца даўніна!

Маліўся пращур: «Дай мне сілы, Агіі!»
І я штодня распальваю агні,
Сушу душы затоеную багню,
Каб і сабе, і род абараніць.

У кругаверці ўсеусветнай драмы,
У каранях найстарарадаўніх слоў
Галініца святое слова — мама,
І вечнае, натхнёнае — любоў.

Той першы снег прыйшоў, як муж чужы,
Апоўначы, употайкі, нясмела.
І кожная сніжыначка бялела,
Збіралася няўтольна доўга жыць.

Той снег растаў апоўдні неўпрыкмет.
Ні шкадавання ў сэрцы, ні трывогі.
Зямля ў палоне соннае знямогі,
Пажаліліна яе цалуе свет.

Міжвольныя сказаны словы
Пад шэпат лістоты млявай.
Дрэвы для нас не сховы,
Адкрыты мы небу і травам.

Нябачныя нечыя душы
У вочы ўзіраюцца нашы,
І нельга нічога парушыць,
І нельга нічога змяніць.

Вякі праשמелі над намі
Ці, можа, толькі імгненні.
Між намі — мінулага здані,
Між намі — наступнага цені.

Дэбют

Ірына ХАДАРЭНКА

Ірына Хадарэнка /Шумская/ нарадзілася ў 1976 годзе ў Мінску. Скончыла музычную школу, потым гімназію імя Ф. Скарыны. Зараз — студэнтка БДЭУ. Друкавалася ў «Маладосці», «Першацвеце», «Вясёлцы».

З упартай сілай лёс імкнецца
Зрабіць мяне абмежаванай
І да ўсяго прыстасаванай.
Ці гэта толькі мне здаецца?

Усё жыццё мне давадзецца
Прытрымлівацца нейкіх рамак
І думак выбіраць напрамак.
Ці гэта толькі мне здаецца?

Куды ад роспачы мне дзецца?
Трывожны смутак нарастае,
Як ланцюгом мяне сціскае.
Ці гэта толькі мне здаецца?

Пакуль жыву і сэрца б'ецца,
Не супакойцца свядомасць.
Я ніха крочу ў неведомасць.
Ці гэта толькі мне здаецца?

У родным краю ёсць крыніца
Жывой вады.
Там толькі я змагу пазбыцца
Сваёй куды.
М. Багдановіч.

Душа мая — вандруніца,
Што, прагучы напіцца,
Шукае і не стоміцца
Чароўную крыніцу.

Хутчэй знайсці яе, хутчэй!
Яна цячэ, бруіцца

Далёка ад чужых вачэй,
Як быццам таямніца.

Я сцэжку да крыніцы той
Шукаць упарта буду.
Там толькі я знайду спакой
І смутак свой забуду.

Гэта я і быццам бы не я.
Так, відаць, жыццё мяне змяняе:
То як птушка, то — нібы змяя.
Часам добрая, а часам злая.

У люстэрка доўга пагляджу:
Гэта што за дзеўчына такая?
І між тым сама сабе скажу:
«Стала я цяпер зусім не тая».

Не, не тая, што была раней
Мілая, наўная дзеўчына.
Я ўцягнулася ў жыццёвы глей,
Пачала шукаць быцця прычыны».

Нейкі сум прагнае з-пад навек.
Думаецца з гэткай нагоды:
Гэта і сталее чалавек
Па закону матушчы-прыроды.

г. Мінск

Проза

Людміла Андзілеўка нарадзілася ў 1958 годзе ў горадзе Глыбокае. Закончыла Наваполацкае музычнае вучылішча і Мінскі інстытут культуры. Працуе ў музычнай школе г. п. Падсвілле. Яе кароткія апавяданні, абразкі нагадваюць дзённікавыя запісы, шчырыя дыялогі з сустрэчнымі людзьмі.

Аўтарка пераканана, «што кожны чалавек мае права сказаць гэтаму свету ўсё, што пра яго думае, асабліва, калі мае што сказаць».

Дадамо да такога прызнання, што важнейшай адзнакай творчасці з'яўляецца тое, як сказаць пра перажытае, адчутае, убачанае.

Абразкі, якія сёння змяшчае штотыднёвік, пацвярджаюць, што Л. Андзілеўка ідзе сваёй сцежкай, імкнецца зазірнуць у чалавечую душу, адчуць яе зрухі, абудзіць словам, даверлівай інтанацыяй добры настрой, выклікаць на суперажыванне.

Юрась СВІРКА

Людміла АНДЗІЛЕЎКА

АБРАЗКІ

АПОШНЯЯ ДАРОГА К ДОМУ

Спякотным летнім поўднем аўтобус вёз сваіх пасажыраў звычайным рэйсам Полацк — Глыбокае. Сонца смаліла ў вокны, вопратка прыліпала да цела, ногі зацякалі, а на пыльным твары прабіваўся пот. Яшчэ добра, што пасажыраў было толькі «сядзячых» — будні ж дзень.

На першым месцы за шафёрам сядзела бабуля, амаль што звычайная, якіх сустрэнеш — не запамінаеш, толькі гэтая чамусьці больш выклікала цікага жалю. На першы погляд, усё ў яе як у астатніх жанчын таго ж узросту і жыццёвых абставін. Адзенне жабрачкі: штапельная хусцінка, даўніх галоў спадніца, старэнкі швэдар. Худыя вузлаватыя рукі, наіўны выгляд твару... Вось што выклікала жалю — бабчына наіўнасць. Відаць было, што яна не выяжджала «ў свет», што жыла ў нейкай маленькай вёсачцы, бо даўно ўжо людзі ў гарадах, ды і пасёлках не звяртаюцца адзін да аднаго з гэткай даверлівай адкрытасцю — як да знаёмых або родных. Цяпер рэдка хто наогул зачэпіць папугчыка, каб проста пагаварыць, без патрэбы. А бабуля ціхенька, па-дзіцячы, ні з кім, але ўвесь час размаўляла, надакучліва звяртаючыся то да аднаго, то да другога пасажыра. Тыя адразу адварочваліся ці раўнадушна глядзелі на яе. Старая не заўважала крыўды, пэўна, і не здагадалася, чаму яны гэтак робяць, бо, па яе жыццёвым вопыце, людзі не маглі за такое крыўдзіцца. І не было ў іх таксама прычыны крыўдзіць яе.

— Піць крэпка захацела, але не было вады, дык далі піва. Ап'янею, пакуль дасду, — хіхікнула яна і некалькі разоў зрабіла па глытку. Дзве бутэлькі піва стаялі доле, ля ног. Пад сядзеннем ляжалі нейкія клуначкі, ванзэлкі. Старая ўвесь час корпалася ў іх, і ўрэшце бутэлькі паваліліся, а піва расцяклося па гумовай падлозе. Яна збянтэжылася, стала, седзячы, выпіраць яго газетам. І ўсё нешта гаварыла мяккім, ясным голасам, хоць ніхто яе не слухаў.

Так паводзяць сябе людзі, калі жадаюць за бясконцай гаворкай «ніабчым» схавць нешта ў сваёй душы, баючыся астацца сам-насам з думкамі.

Калі пад'язджалі да апошняга прыпынку, бабуля папрасіла шафёра, каб завёз яе ў Петрунова. Ён, па ўсім відаць, хлопец дабрадушны, некалькі разоў цярыліва адказаў, што гэта зусім не па яго маршруце.

— Сыноч, дык казалі — недзе тут, каля Глыбокага.

— Што ты, бабуля, у мяне час, расклад, паліва казеннае. Пасажыраў жа вязу.

— Людзі не пакрыўдзіцца, я ж заплачу табе, дзетка.

Уразіла, што шафёр не губляў цяпення, жартаваў:

— Няхай сын расквашэцца на таксі, пэўна ж да ўнукаў спяшаецца?

Таксама дзіўны чалавек! Пашукаць такога! Мала што адказваў на кожнае

пытанне, дык пачаў яшчэ распытваць пасажыраў:

— Дзе тое Петрунова, ці далёка, можа, па дарозе?

— Не, не па дарозе. У другі бок, за Глыбокім, хаця і не так далёка.

Старая не здавалася, падмігнуўшы ўсім:

— Ну, дык, можа, падкінеш?

— А да каго ты гэтак едзеш?

— Дык там жа прыстарэлы дом. Запісалася я туды.

Ні кроплі жалю не адлюстравала яе па-дзіцячы наіўны твар.

У салоне зрабілася празрыста, нібы ўсе працінуліся. Пасажыры паціху апусцілі галовы.

БІЛЕТ

Заўсёды, вяртаючыся з сесіі дамоў, пакідала грошы толькі на дарогу, бо хацелася прывезці больш радасных дробязей ці ласункаў. Калі апошні траяк ператвараўся ў білет, прарэзваўся здарнічкі апетыт. А пончыкі, якія скрозь прадавалі, здаваліся духмяна-залацістай марай. У гэтым было нешта ганейнае і прыніжаючае, але й прымешвалася асалода перамогі над плоццю.

Перацярпеўшы вакзальную мітусню, урэшце села ля вакна. Летам дарога цягнулася не цяжка. Мяняюцца пейзажы, сонца высока — можна моўчкі глядзець у вакно і разважаць. Ды й не такі далёкі шлях той Мінск — Падсвілле.

Ужо заставалася некалькі прыпынкаў, як па вагоне пайшоў шорах: «Кантралёр!»

Людзі пачалі поркацца ў сумках, шукаць па кішэнях. Добра ведаючы, дзе мой білет, нервавацца не стала, ды — ці лёгка ж знайсці маленькі кавалачак картону сярод мноства папер і дробязей?

— Не ведаю, дзе ён мог дзецца...

Погляд кантралёра быў не злосны, але са скептычнай усмешкай.

Падняла збылены твар, было ўжо няёмка доўга корпацца ў сумцы.

— Ну што ж, дзяўчына, плаці.

— У мяне няма ні капейкі...

— Тады будзем афармляць паперу.

Як праіду вагон — зойдзеш у праванічкі пакойчык.

Калі падала пашпарт, яго твар выражаў не так казённы, як звычайны чалавечы інтарэс. Спачатку раскрыў той ліст, дзе прозвішча. Змерзнуўшы адпаведнасць асобы году нараджэння, здзіўлена прамовіў:

— Думаў, зусім дзяўчо.

Паволі перапісаўшы адрас, паглядзеў у лісток аб грамадзянскіх даведках. Яго бровы падзелі ўверх, калі убачыў запіс трох дзіцячых імёнаў:

— Вось дык зайчык! А дзе працуеш?

— У музычнай школе.

— Прыйдзешца начальству ліст адсылаць, — няўпэўнена сказаў ён.

Пахітаўшы галавой, вярнуў дакумент:

— Добра, ідзіце, калі ласка.

Сеўшы на месца, было сорамна мне павярнуць галаву, бо адусюль глядзелі цікавыя вочы, быццам жадаючы разгадаць нейкую таямніцу.

Кальнула думка: «Я ж мыла рукі — ці не вываліўся ён з кішэні там?» Пабегла ў канец вагона. Так і ёсць, ляжыць на падлозе. Падняла, абцёрла насоўкай і, свецічыся радасцю, прынесла ў той самы пакойчык.

— Вось ён! — не сумеўшы стрымаць усмешкі, працягнула кантралёру білет.

І яго твар упрыгожыла усмешка.

— Не памыліўся... Даўно тут раблю. Па вачах людзей бачу. Добра, я і так не паслаў бы ліст, але ж трэба было паглядзець, што за чалавек, можа, прайдзісветка якая? Не памыліўся...

Вярнуўшыся да свайго вакна, на душы адчула лёгкасць і ўтульнасць. Захацелася скруціцца клубочкам, як малому дзіцяці, і падрамаць. Добры чалавек, думалася, не абразіў, не чапляўся і не раўнадушны.

Але людзі заварушыліся, цягнік прыпыніўся, трэба было выходзіць.

ЦЁТКА НІНА

/Успамін/

Калі я чую песню пра лябедзіцу, у галаве ўзнікае ўспамін дзяцінства. Нясе цётка Ніна поўныя вёдры вады на каромысле — так лёгка, паволі, нібы плыве. Гэтак жа яна ішла з граблямі, з даёнкай, несла дровы... Ладная, прыгожая, ды не той красой, што інстынктна абуджае, а той, якой у ногі хочацца пакланіцца.

Досць дасталося на яе век бялыгора. На ўсё выпадкі адзін адказ — дзве пякучыя слязы і — ці то ўздых, ці то стогн. І больш нічога. Быццам знала, колькі выпрабавання яшчэ наперадзе — беражы сілы!

Палова з народжаных дзяцей памерла. Пра гэта даведалася, некалькі знайшоўшы памінальную запіску.

— Хто гэта, цётка, — Волька, Зося, Пётра?

— Дзетка мае, маленькія памерлі.

Па той прычыне да Спаса яблыка ў рот не брала. Наліўныя, чырвоныя, салодкія: дакляраюць пазбавіць смагі ў перасохлым роце, вабяць вока — спякота мала хто стрымліваўся.

Дзядзьку, мужа яе, слаба памятаю, не запаву ў душу. Многа хварэў, усё жыццё лячыўся, але вышпіль любіў, пабурчэць, упікнуць. Пра такіх кажуць: цяжкі чалавек. Ды усё ж Ніна ў хаце была галавой. Дайсці не магу, як гэта ў яе атрымлівалася — ніколі не спрачалася, раптам змаўкала, але было відаць, што думкі не зменіць. Нешматслоўная, ціхая, а столькі ў яе волі, нейкай нябачнай сілы, што экстрасенс можа пазайздросціць.

Бывала, дурэем /а ў цёткі нас, нахлебнікаў, з усіх бакоў радні! Улетку наезджалі — што вытаралі!/, і толькі ўжо калі нельга было не спыніць нашы гульні, яна вымаўляла: «Няволья так рабіць». Няма такога слова ў нашай мове, і ўлавіць яго паходжанне цяжка, але ў дзяцінстве яно ўсім было зразумелым: азначала не мець усмешкі на мілым твары. Ніхто не енчыў, не капрызіў перад ёй, хаця ніколі не чулі благага слова.

Прышоўшы з поля, кожны вечар

яна «спаўняла рытуал» — акуратна даставала з-за абразоў вучнёўскі сшытак і ставіла ў ім чарговую рысачку — прападзень, гэтак жа акуратна клала яго на месца. Здавалася, гэта яе справаздача перад Богам.

Калі ішла ў царкву, усю дарогу маучала. Жанчыны не звярталіся да яе, бо ведалі — дарэмна, суровы погляд казаў: «Няволья». Перад вёскай, прысеўшы, абцёрла ногі анучкай і абувала туфлі, каб зайсці ў царкву. Выйшаўшы, зноў клала іх у сумку.

Памёр дзядзька, ды трэба ж было падгадаць — як з хутара ў вёску перавозіцца загадалі. Памёр зяць, пакінуўшы малых дзяцей. І гэтым не скончылася — неўзабаве і Верка памерла, нявестка. Асталіся ўнукі ў тым узросце, калі галавой да гора яшчэ не дараслі, а сэрцам ужо дакрануліся.

Зноў — закавай, Ніна, рукавы! Быта лёс захацеў дазнацца, колькі ж вытрымае гэта жанчына, калі сагнецца? Не! Тая ж постаць, ні слова аб крыўдзе.

— Ніна, Ніна, усё жыццё біліся, як рыба аб лёд, капейкуда капейкі складалі, думалася — дзедкам не змаглі, дык унукам дапаможам. А што з нашымі грашыма зрабілі? Што з нашых грошай цяпер?

— Ат, — уздыхала яна, — было б гэта астатнім горам.

Даўно не бачыліся...

Аднойчы спяшаюся ў раён. Па дарозе праз лес жанчына паціху ідзе — высокая, прамая. Той жа, Нінчы, поступ. Прыпыніліся.

— Адкуль вы?

— З бальніцы, аперацыю рабілі. Выпісалі сёння...

— Пехатою? Адна?

— Трэці дзень рэйсавага няма.

— Няўжо не было каму забраць?

— Няма, дзетка. Сынка з арміі ў жалезным яшчыку прывезлі.

Здавіў ком у горле — успомнілася цётка Ніна.

Не прывыкшыя ўслых разважаць, не здольныя гаворкай ля студні крыху развешаць думкі — дзе, у чым ёсць іх выйспе? У якой веры і ўпэўненасці, што дае ім магчымасць зноў адолець лёс і глядзець наперад?

ЗДРАДА

...Ішла, ішла па вясковай дарозе. Валакла, падштурхоўвала яе нейкая неймаверная сіла, бо сваёй не было ўжо нават на тое, каб завяць.

Калі машына стала, а яе выкінулі ў воблака пылу, яна анічога не разумела. Кінулася ў адзін бок, у другі — вакол ні дрэўца, ні кусточка. Толькі дарога з глыбокімі рвамі паабпал — ці ёй пераскочыць...

А больш за ўсё хацелася легчы, бо даўно ўжо ў яе балелі ўсе костачкі і суставы, і не было ў цела ніводнага месца, якое б не балела, не трывожыла. Так цяжка, так сумна, так хочацца завяць, але няма сілы. А найгорш непакоіў вялізны жывот, ён адбіраў апошнія сілы, хацелася заваліцца тут жа, у пыл, у грязь і сканаць...

Калі скрозь цемру засвяціўся агеньчык, а з хлява пацягнула асаблівым водарам, яна ўжо і не памятала, як асунулася ля стога сена. І раптам нешта незнаёмае здарылася з ёй: там, ля ног, заварушылася жывое і цёплае. Глыбокі жалю змяніў усе астатнія пачуцці — ні болю, ні цяжару, ні крыўды ад здрады, толькі трывога і жалю да таго, што варушылася і смактала яе жывот.

Так ціка зрабілася, так лёгка, утульна на гэтай саломе, што ноч адным подыхам як сустрэла, так і развіталася з ёй.

Калі стала святлець у небе, вярнуўся неспакой, прадчуванне бяды, жудасны годад. Наструнілася — ад хлява ішоў чалавек, у руках ён нес вільі.

Вочы бачылі толькі іх вострыя зубцы, а ў галаве — тое жывое, што смактала з яе малака.

Не дайшоўшы некалькі крокаў да стога, чалавек стаў, здзіўлена паглядзеў. Яшчэ імгненне — яна кінецца на яго...

— Бедалага, хто ж гэта цябе падкінуў у такім стане? А хазяйская ж была, з ашыйнікам. І колькі ж іх у цябе, шчачнюкоў?

Яна схіліла набок галаву, быццам прыслухоўваючыся адным вухам, у сумных вачах загарэлася надзея...

Чалавек цёплай рукоў дакрануўся да яе галавы.

МІРАЖ
ДЛЯ СЯМЕЙНІКАЎ

Калядны міраж /так вызначаны жанр спектакля/ «Міа, мой Міа!» паводле казкі А. Ліндгрэн, рэжысёр Алег Жугжда прысвяціў міжнароднаму году сямі і скарыстаў прэм'еру як нагоду шчыра і далікатна зацікавіць магільёўскія сем і тэатрам. Магільёўскі абласны тэатр лялек 30 снежня леташняга года, напярэдадні самага Новага года, прадставіўся глядачам з самага... «сямейнага» боку: напраўду, што ёсць зладжання, зацікаўленыя ў агульным поспеху службы тэатра, як не свайго роду сям'я? Знаёмства з тым, як гэтыя «сямейнікі» рытууюць спектаклі — штукуюць лялек, дэкарацыі, рэспіруюць, як працуюць на сцэнічнай ўдачы людзі самых несцэнічных прафесій, адбылося перадусім для гуртоўцаў і іх бацькоў, — для тых, хто па сваіх школах ды клубах далучаюцца да складанасцей і радасцей тэатральнага свету. А што да самога спектакля, дык драматургію распрацоўвалі Святлана Клімковіч і Алег Жугжда, ставіў спектакль, шчыраваў над яго пластычным бокам і займаўся харэаграфіяй таксама Алег Жугжда, лялькі і сцэнаграфію прыдумала Ларыса Мікіна, а музыку — Павел Кандрусевіч. У ролях заняты Тацяна Сіпайла, Ганна Лазуціна, Ларыса Мікуліч, Галіна Барысава, Анатоль Мікалаюк, Мікалай Сцешыц і іншыя.

На здымку: сцэна са спектакля «Міа, мой Міа!».

Фота Алега ЖУГЖДЫ.

«ДАГАРЭЛА
СВЕЧАЧКА...»

Так называецца новая п'еса Алеся Петрашкевіча. «Матулі ад сына» — гэтак прысвячэне ў многім вызначае і накірунак гаворкі драматурга. Пра наш час і месца ў ім пакутніцы-жанчыны, якая заўсёды несла на сваіх плячах асноўны цяжар жыццёвых нягод, а калі і былі радасці, дык рэдкія. Прынамсі, нялёгкае жыццё ў галоўнай гераіні п'есы Марфы, якая вымушана назаўсёды развітвацца з роднай вёскай, бо тая апынулася ў чарнобыльскай зоне. Аднак Марфа не толькі гаротніца-пакутніца, яна і чалавек светлы, які не страціў душэўнай цеплыні і шчодрасці. І ўласных каранёў не пазбавіўся. А тое, што Марфа знітавана з матчынай зямлёй, сведчаць і яе песні, якія арганічна ўваходзяць у сюжэтную канву твора. Песні на словы народнага паэта Беларусі Ніла Плевіча... З лёсам Марфы і з лёсам яе роднай вёскі Сламень змаглі пазнаёміцца тыя, хто прыйшоў у Дом літаратара на вечар, прысвечаны 25-гадоваму юбілею Бялініцкага народнага тэатра юнага глядача. Гэты калектыў неаднойчы выступаў перад пісьменнікамі. І вось — свайго роду справаздача. Ды не рэтраспектыўны паказ, калі прапануюцца ўрывкі з розных работ, а прэм'ера.

«Дагарэла свечачка...» — спектакль не для абыякавых. І спектакль для тых, хто любіць сваю шматпакутную зямлю. Менавіта да такой высновы прыходзіш, прагледзеўшы новую работу бялінічан і рэжысёра тэатра Валяніна Ермаловіча. Не лішне нагадаць, што мінулы восенню са спектаклем «Дагарэла свечачка да палічкі...» мінчане і госці сталіцы маглі пазнаёміцца на гастролях Гомельскага абласнага драматычнага тэатра.

«МЕНЕСТРЭЛЬ-94»

Традыцыйны фестываль гітары ладзілі віцэбланы. «Менестрэль-94» адзначаецца ад сваіх палярэднікаў тым, што пашырыў жанравыя межы, і поруч з гітарнай класікай на ім былі прадстаўлены разнастайныя апрацоўкі. 25, 26, 27 лютага ў Палацы прафсаюзаў выступалі ўдзельнікі фестывалю, сярод якіх У. Захарыў /Гродна/, С. Краўчук /Віцебск/, М. Радзюкевіч, С. Аракелян з Пецярбурга і шмат насквічоў: А. Альшанскі, У.Усцінаў, І. Смірноў, Ю. Вагранская ды інш. Арганізатары «Менестрэля-94» — Палац прафсаюзаў, Віцебскае музычнае таварыства, фірма «Арт-марк».

НІ Ў ЯКІМ РАЗЕ нельга радавацца! У цяперашніх культурных людзей, асабліва ў тых, каго называюць крытыкамі, пераважае акурат гэты прынцып: не радавацца! Іграе музыкант класіку — пажурьць яго, артадокса! Калі прапануе нешта эксперыментальнае — журьць, каб не выдурняўся. Калі бярэцца за папулярны рэпертуар — журьць, бо працуе на публіку, дзеля таных апладысмантаў. А зоймецца недаследаваным, па розных прычынах забытым або выкінутым з гісторыі, — журьць як палітычнага спекулянта і кан'юктуршыка.

Да ўсяго, вам панура патлумачыць: «Уменне радавацца — прывілея дылэтантаў!»

Аднак не спяшайцеся апраўдваць ці абвяргаць: радуйцеся! Радуйцеся за «злосных кан'юктуршыкаў», якія склалі дыхтоўны канцэртны цыкл з музыкі т. зв. замежных беларускіх кампазітараў. Радуйцеся за музыку, якую «афіцыйная радзіма» /а следам і навука/ доўгі час пагарджала як — у горшым варыянце — прыблудай і здрадніцай або — у лепшым — як чужароднай падчаркай: нарэшце гэтую музыку публічна прызналі крэўным дзіцём беларускай культуры.

Прызналі сур'ёзныя паважаныя музыканты. Насуперак маўклівай нягодзе, а то і голасным пратэстам сваіх не менш сур'ёзных калег. /Незразумела? Перачытайце публікацыю ад пачатку/.

Без даў прычыны абмінуць тыя тры канцэрты — было ўсё роўна, што прагуляць урок. Праўда, у адрозненне ад апантаных шчырасцю краязнаўцаў, гатовых пераборліва пляць пра заняўданыя шэдэўры, я менш за ўсё ўспрыняла памянёны канцэртны цыкл як нейкае «выхаван-

«замежную» беларускую музыку, наблізіўшы яе да нашай свядомасці? У агульным сэнсе — ідэалагічная адліга, разнавыленне працэсу адраджэння, доўгачаканая адкрытасць у зносінах з беларускай дыяспарай, яе культурнымі цэнтрамі на Захадзе. Канкрэтна — леташні двухтыднёвы візіт дырэктара «БК» Я. Паллаўскага ў Лондан, праца над музычным архівам бібліятэкі імя Ф. Скарыны /пра гэта мы падрабязна пісалі/.

Лонданскі нотны ўзятак і склаў аснову таго музычнага каляднага пачастунка, які з часам у той або іншай форме можа быць штодзённай спажывай і для музыкантаў, і для слухачоў.

ЗРАЗУМЕЛА, каб рабіць высновы пра мастацкія ці прафесійныя вартасці незнаёмай музыкі, трэба яе слухаць. І пажадана — не ў абы-якім выкананні. «Беларуская Капэла» сваім міні-фестывалем такую магчымасць дала. І добра, што захавала ў практыцы традыцыйнае асветніцтва: перад першым канцэртам з уводным словам выступіў пісьменнік А. Мальдзіс, чыя даследчыцкая дзейнасць дала стымул нашым гісторыкам музыкі, а наступныя праграмы каменціраваў мастацкі кіраўнік «БК». Надзвычай важна, што раздрукаваныя кароткія звесткі пра кампазітараў, чых імёнаў пакуль няма ні ў

баваў параўнаць феномен І. Маціеўскага, які ў сталым узросце адчуў магнетызм культуры, мовы сваіх продкаў і прыгарнуўся да беларускіх, — з феноменам М. Багдановіча, беларускага паэта, чыі кароткае жыццё прайшло фактычна «пад дахам рускага дома». Але ж і без параўнанняў відавочна, што творчасць Ігара Маціеўскага — унікальная і вартая падтрымкі з'ява ў сённяшняй беларускай культуры, прынамсі, у культуры нашай дыяспары, якая ў новых сваіх пакаленнях імкліва страчвае духоўную сувязь з Бацькаўшчынай.

У своеасаблівым фартэп'янным салоне І. Алоўнікава таксама былі прэм'еры: пашапнаўска меланхалічны «Вальс» Я. Тарасевіча, прасякнутая знаёмымі песеннымі інтанацыямі «Вялікая сойта» М. Равенскага, варыяцыі на тэму «Чаму ж мне не пець» Э. Зубковіч /у рэдакцыі І. Алоўнікава/, Шэсць эцюдаў М. Шчаглова-Куліковіча на беларускія тэмы, ягонае ж «Фантазія» — гэтка анталогія фальклору, артыстычна ператворанага для фартэп'янай эстрады. Сюрпрызам сталася выкананне цыкла І. Маціеўскага «Нядаўняе і далёкае» — твора з незвычайнай праграмай, дзе кожная з 12-ці п'ес-«цэняў» не толькі

ПРАЗ МЕЖЫ —
ДА СВЯДОМАСЦІ

3 НАГОДЫ ТРОХ КАНЦЭРТАЎ

рускай культуры. Прызналі сур'ёзныя паважаныя музыканты. Насуперак маўклівай нягодзе, а то і голасным пратэстам сваіх не менш сур'ёзных калег. /Незразумела? Перачытайце публікацыю ад пачатку/.

Без даў прычыны абмінуць тыя тры канцэрты — было ўсё роўна, што прагуляць урок. Праўда, у адрозненне ад апантаных шчырасцю краязнаўцаў, гатовых пераборліва пляць пра заняўданыя шэдэўры, я менш за ўсё ўспрыняла памянёны канцэртны цыкл як нейкае «выхаван-

падручніках, ні ў энцыклапедыях, можна было набыць пры ўваходзе ў залу. А вось на праграмі пашанцавала не ўсім: вельмі прыкра, што іх мізэрнага тыражу не хапала нават на зацікаўленых спецыялістаў.

А што ж сама музыка? Вакальны вечар, падрыхтаваны В. Скоробагатавым з піяністкай Г. Каржанеўскай, поўніўся стрататымі вобразамі. Тут былі акарэльныя мініяцюры Э. Зубковіч на вершы Н. Арсеневай «Знае сэрца» /«Сыплюць золата з косяў бяро-

асацыіруецца, адпаведна канкрэтнай назве, з пэўным вобразам, але і нясе ў сабе філасофскае зерне. «Людзі паміраюць, будынкі зносяць, падзеі мінаюць — застаюцца цені...»

Піяніста-віртуоза І. Алоўнікава, які граў сваю праграму без антракта, настойліва выклікалі на «біс». І ён парадаваў публіку неўвядальным паланэзам М. Кл. Агінскага «Развітанне з радзімай».

Завяршыў «Каляды ў «Беларускай Капэле» выбітны канцэрт мужчынскага камернага хору «Унія» пад кіраўніцтвам К. Насаева. Калектыў хаця і малады, але ў рэкламе ўжо не мае патрэбы. На гэты раз спявалі хлопцы асабліва цудоўна і натхнёна.

Беларуская духоўная музыка, у тым ліку й творы, якія «Унія» ўжо стала мае ў сваім рэпертуары. Імёны знаёмыя і не надта: В. Селях-Качанскі, З. Верасаў, І. Маціеўскі, М. Равенскі, М. Шчаглоў-Куліковіч. Фрагменты Літургіі св. Іяна Златавуста М. Равенскага. «Веру» М. Куліковіча з дзівосным, малітоўным тэнарам саліста Я. Бурака і ягоны ж «Дар міру» з незвычайным характам ансамбля салістаў...

Зусім іншая манера, зусім іншы, быццам напоены моцаю зямлі, гук — і той самы хор: «Унія» паказалася і ў народным рэпертуары /апрацоўкі М. Равенскага/. Высакародна і мужна прагучаў жалобны марш М. Куліковіча на вершы Я. Купалы «Спіце ўсе тыя» ды ягоная ж «Пагоня» на верш М. Багдановіча з салістам Я. Бураком. І на заканчэнне — ужо можна сказаць так, папулярная лірычная класіка: «О, Беларусь, мая шпшына» /музыка М. Куліковіча, вершы У. Дубоўкі/.

Было зразумела, чаго яшчэ чакала публіка, зноў і зноў выклікаючы хор і нават выгукваючы вядомай назву. Здаецца, вось яно, нарэшце: зала сцішылася — і... палілася цудоўная мелодыя Ю. Семянкі «Ты мяне вясноно прыснілася». Хораша, брава, але... Але нарэшце загучала і доўгачаканая: «Магутны Божа». Зала слухала стаячы...

МІНУЛА ўжо нямала часу пасля каляднага міні-фестывалю, наладжанага «Беларускай Капэлай». Ад ранейшай свайей думкі я пакуль не адмовілася: трэба парадавацца такой падзеі ды прыняць «калядны пачастунак» за спажыву на кожны музычны дзень. Якім чынам? Безумоўна, штосці сплыве ў нотасховішчы і будзе з часам цікавіць толькі гісторыкаў, даследчыкаў. Але штосці не сорамна ўключаць у канцэртны рэпертуар. Штосці «просіцца» ў фонд Нацыянальнага радыё /і запісы, ведаю, ужо робяцца/. Штосці варты скарыстоўваць у якасці педагогічнага рэпертуару. Пагадзіцеся, у тым, каб юныя піяністы пачыналі практыкаваць свае квольны пальчыкі на п'есах, скажам, Э. Зубковіч, колішняй загадчыцы кафедры фартэп'яна Беларускай кансерваторыі, спецыялісткі з варшаўскай, берлінскай, штуртарцкай адукацыяй, — ёсць сэнс...

А загаловак маіх сённяшніх нататкаў — проста прыгожы эўфемізм. Больш праўдзіва было б сказаць: «Праз шоры — да самасвядомасці». Зрэшты, пра гэта ўжо сказана, і неаднойчы. Хто хацеў пачуць — пачуў, прыйшоў, паслухаў. Нягледзячы на заўсёдным «але» — парадаваўся. Усім тром канцэртам, кожны з якіх суправаджалі авацыі.

С. БЕРАСЦЕНЬ

На канцэрце з. а. Беларусі лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Віктара СКОРАБАГАТАВА.
Фота В. СТРАЛКОВСКАГА

не эстэтычным адкрыццём». За тры вечары атрымала я куды больш складаны Урок, шматзначны, палемічны, які немагчыма засвоіць механічна і з ходу. Яго трэба трымаць у памяці, аналізаваць, асэнсоўваць. Пасля яго можна бясконца разважаць наконт гісторыі, грамадзянскасці, філасофіі жыццёвай і духоўнай, наконт менталітэту і маральнасці, прафесійнага абавязку і прафесійнага кампрамісу, снабізму, інертнасці эстэтычных крытэрыяў і стэрэатыпаў навуковых ацэнак, рэлятывізму ў музычных густах і моды ў мастацтве. Разважаць і спрачацца...

Спадзеючыся на дасведчанасць чытачоў, я дасюль нават не назвала канцэрты, пра якія гаворка. Вядома ж, пра цыкл «Каляды ў «Беларускай Капэле»: нічога іншага падобнага ў нас проста не было! Напярэдадні падзеі мастацкі кіраўнік творчага аб'яднання «Беларуская Капэла» В. Скоробагатаў выкладаў у «ЛіМе» даволі падрабязную праграму, называў-расшыфроўваў імёны беларускіх кампазітараў, чыя музыка для нас, па сутнасці, «замежная», бо знаходзіцца яна па-за межамі нашай свядомасці /вызначэнне літаратара і даследчыка У. Мархеля/.

Што паспрыяла гэтай, ці не першай у такім аб'ёме, спробе скасаваць умоўныя межы і пераадолець рэальныя, каб вярнуць на радзіму

зы» /і «Калыханка» /sotto voce барытона чароўна гарманіравала з «табакерачным» гранею раяля/. Тут была трагічная песня Я. Тарасевіча на верш М. Багдановіча «Даўно ўжо цэлам я хварю». І драматычны беларускі «Палыночак» у апрацоўцы М. Зінчука, і пранізлівы раманс Р. Самохіна «Кветы чырвоныя» на тэкст невядомага аўтара. Была цэлая старонка спадчыны М. Шчаглова-Куліковіча: узнёсла-валсавая «Зорка Венера» /верш М. Багдановіча/; кідка, гучная апрацоўка народнай песні «Ой, хадзіў-гуляў малойчыку»; расквечаны пачуццёва-духмянымі, ці не джазавымі гармоніямі, лірычны абразок «У змярканні» /верш Я. Коласа/; звонкі ад смеху, дасціпна апрацаваны народны жарт «Ой, у нашым сляе свадзьба будзе»... Выконвалася музыка А. Карповіча, і песня «Хадзіў-блудзіў казак», эфектна апрацаваная зусім забытым, хаця і не эмігрантам, кампазітарам А. Клумавым, і незвычайная элегія М. Равенскага «Менск», дзе голас гучаў у прыгожым атачэнні фартэп'яна і альты /А. Халюў/.

Не парушыў гэтую «кампанію» і творы нашага сучасніка, піцёрскага кампазітара і вучонага І. Маціеўскага на вершы М. Багдановіча /«Пентаметры», «Трылет».../, адметныя вельмі камернай і вельмі выразнай «моўнай» інтанацыяй. Адночы В. Скоробагатаў паспра-

АД СМІЛАВІЧ ДА ПАРЫЖА

ДА 100-ГОДДЗЯ ХАІМА СУЦІНА

Відавочным стала за апошнія гады, што беларускае мастацтва не замыкаецца ў вузкіх геаграфічных межах. Раней за яго афіцыйна прызнавалася толькі існуючае ў рэспубліцы ды згодна з патрабаваннямі сацыялістычнага рэалізму, з усталяванай іерархіяй, са сваімі патрыярхамі і класікамі. Усё астатняе знаходзілася па-за крытэрыямі, «за бортом». Але нечакана гэтыя межы зніклі, і мы спрабуем па-новаму ўбачыць беларускае і выправаць крытэрыі, якія не дазваляюць не запрыкмеціць сваё, крэўнае, не абісці ўвагай тое, што да беларускага мастацтва мае самае непасрэднае дачыненне.

Хоць, прызнацца, у некаторых ёсць сумненні, прыняць ці не прыняць яго, такое неардынарнае, аддаць яму належнае ці звыкла не заўважаць далей. А прызнаць выдатны дасягненні беларускага мастацтва, не дазволіць перамагчы жаданню татальнага рэвізіянізму пазітыўнага ў яго сучасным рэалістычным напрамку, што даволі шырока расквіцеў на беларускай глебе. Бо паўнаватаснасць мастацтва залежыць ад яго свабоды ад усялякага маніпалізму, стылёвага, тэматычнага альбо нацыянальнага.

Не так даўно пачаўся ў нас асабліва хвалюючы час «адкрыцця» імёнаў многіх класікаў сучаснага мастацтва, беларусаў, якія нібыта вяртаюцца да нас, слышны і даўно прызнаны ў свеце. Але найважнейшае прызнанне заўсёды — вядомасць на радзіме. Ці не тут чэрапаюцца першыя ўражанні, што часта насычаюць творчасць скразной настальгічнай прыгажосцю. Паскарынаўску дакладны вымяральнік гэткай крэўнасці, вышэйшай сувязі, так можна выславіць: «...чалавек да той зямлі, дзе нарадаіўся, вялікую ласку мае». Хоць лічаныя гады дзяцінства на ёй правёў, але ж ці можна яго адлучаць ад беларускага паходжання? А калі вучыўся ў Менску ці Вільні, пачаў тут маляваць свае першыя абразы? Не нам, вядома, пазбаўляць мастака яго творчага грамадзянства. Але чаму сусветныя энцыклапедыі мастацтва, не абмінаючы імёны выдатных твораў, якія паходзілі з беларускай зямлі, называюць іх радзіму то Расеяй, то Жамойцкай. Зноў наша беларуская «незапатрабаванасць», што ніяк не стасуецца з неабходнасцю давесці сабе і свету правы і абавязкі адносна землякоў, за якіх нашай радзіме толькі гонар між народамі?

Зрэшты, беларускае нашага мастацтва характарызуе шматканфесійнасць і шматнацыянальнасць. Амаль 600 гадоў жыўць з намі татары, габрэі, жамойты і іншыя этнічныя меншасці з агульнымі ўжо культурнымі здабыткамі, прасякнутымі духам беларушчыны. Натуральна, што, напрыклад, мастак-габрэй па паходжанні будзе ўносіць у агульную панараму творчасці настроі і формы драматычнай змрочнасці ці гратэскавай іранічнасці, уласцівыя яго псіхалагічнаму светаўспрыманню; ці татарын будзе акцэнтаваць свае эмацыянальныя перажыванні праз кантрастнасць, сакавітасць колеру, дынаміку вобразных адлюстраванняў.

Але гэта ніяк не супярэчыць мастацкаму разуменню беларускасці, толькі ўзбагачае, «поліфаніруе», развівае яго, дадае адметнасці і рознаскладовасці. Усё гэта сказана, каб падвесці да гутаркі пра творчасць класіка авангарда, выхадца з Беларусі, жываліца парызскай школы Хаіма Суціна. Як і ў іншых дзеячаў беларускай культуры габрэйскага паходжання з немаёмных вялікіх мастацковых сем'яў, цяжка цяпер дакладна аднавіць месца і дзень яго нараджэння. Не вяліся, бадай што, метрычныя запісы пры сінагогах ды і сам мастак нічога канкрэтнага не мог прыгадаць у сталым узорце. Таму пачаткі яго жыцця, лічыцца, звязаны з канцом 1893 і наступным 1894 г. Якраз цяпер мы адзначаем яго 100-гадовы юбілей.

Няма сэнсу паўтараць ужо вядомыя старонкі біяграфіі творцы, пісання і пералічэння ў капітальных выданнях на французскай і ангельскай мовах, а тым больш на рускай мове, дзе па адвечнай завядзёнцы аўтарам сярэбрыць афарбаваць у самыя шэрыя колеры і радзіму мастака,

і цемрашальства местачковага габрэйскага жыцця. Хоць даўно вядома з аб'ектыўных гістарычных крыніц, што жыццё на Беларусі на пачатку XX ст. па многіх крытэрыях было больш упарадкаваным і маральна гарманічным, узорна-талерантным у параўнанні з «внутрэннімі губернямі». Адкуль тут узяцца фанатызм, пагромным настроям, дзікунству, калі нат на кірмашах сустраць на моцным падпітку чалавека было нялёгка. Калі ў адной габрэйскай сем'і існавалі не зусім узорныя адносіны паміж дзецьмі і не было разумення заняткаў мастацтвам аднаго з іх, гэта аніяк нельга падносіць як вызначальнае. Бо галоўнае — сувязі з зямлёю, на якой мастак нарадзіўся, сталаў, яго ўспрыманне наваколя, духоўны патэнцыял, з якім рушыў у вялікі свет. Факт нараджэння на Беларусі гэтага выдатнага творцы мусіць быць усебакова і ўважліва даследаваны, каб выключыць недарэчныя прыпадковыя суб'ектыўныя спасылкі з чужых вуснаў. Каб ізноў не выпаўзалі «смажаныя» факты, кіталіты «голада, крыўды, знявагі, пабоў» і г. д., са стараннай кампелітыўнасцю падабраныя з расейскіх выданняў пра «малавядомага» мастака. Толькі і заставалася «затраўленаму» хлопчыку ўцякаць як мага далей з гэтага дзікунскага краю ажно ў Парыж...

Але лепш не звяртаць увагу на спробы навазвання вульгарызаваных уяўленняў аб мінуўшчыне Беларусі дабальшавіцкага часу з пазіцыі знарчатыга прыніжэння ўсяго, што звязана з Беларусчынай, а скіравацца ў Смiлавiчы, у роднае гняздо мастака. Тут — яго пачатак, сцяжынікі яго дзяцінства, паветра, якое сфарміравала тонкую ўражлівую асобу. Раней за Менск, Вільню, Парыж Суціна былі яго Смiлавiчы. Гэта больш варты занятка для даследчыка, чым рэтрансляцыя чужых думак і высноў, якімі ніколі не вернеш на радзіму мастака, хоць і пісаць аб ім цэлыя фаліянты ці спяваць дыфірамбы, не шукаючы пры гэтым сувязі з родным домам.

Па невядомых яшчэ гісторыкам мастацтва кірунках набліжаецца да Смiлавiчаў Суціна. 25 кіламетраў ад Менска ў Магілёўскім напрамку хады экспрэс-аўтобусу — не больш чым 20 хвілін, а шлях гэты, аказалася, расцягнуўся амаль у сто год. Давайце будзем шчырымі: не лічылі сваім і не жадалі даследаваць, бо не ўлісваўся ён у прынятыя нормы, не падлягаў кананізацыі. Але зараз агульны абавязак перад уласным сумленнем і гісторыяй культуры выправіць памылку.

Смiлавiчы — прыгожы куток нашае Бацькаўшчыны. Праўда, многае яны перажылі за ваенныя і пасляваенныя гады. Многае страцілі ў сваім выглядзе, але жыве, цепліцца ў іх чулы і лагодны беларускі дух, які немагчыма вытраціць ніякімі сацыялістычнымі навабудамі і абсурдным лямпенізаваным ладу жыцця. З былой мэблевай крамы смiлавiчане адбудаваці царкву, рупіцца, каб і на вуліцах, і на падворку быў парадак. Гасцінна заўжды жылі тут і беларусы-праваслаўныя, і беларусы-каталікі. А побач з імі цэлымі вуліцамі месціліся татары, габрэі. У 1943 годзе «карычневай» знішчылі местачковае габрэйскае насельніцтва, мала хто ацалеў. Пасля вайны засталіся толькі асобныя сем'і. І, відаць, ужо не адродзіцца тое асяроддзе звычайных, далучаных да тэзіскай беларушчыны местачковых габрэйяў, што стагоддзямі жылі тут па-свойску, асяроддзе, з якога і выйшаў мастак. Не знайдзі ўжо месца, дзе быў яго дом. Але як напамін — захаваліся старыя габрэйскія могілкі. Мо там спачываюць продкі мастака пад якой-небудзь плітой, каменнай, урослай у зямлю, з паўсцёртай вяззю высечаных надпісаў? Але, на жаль, старажылы ўжо не памятаюць і прозвішча такое — Суцін. Доўга дабіраліся даследчыкі да Смiлавiч і многае, што магло б спрыяць адкрыццю мастака, знікла з часам. Праўда, шумяць, як і раней, над рэчкай Вольмай старыя вербы, па сцяжынках крочаць дзеці, абаліраюцца на жэрды ля хат жанчыны — зусім як на абразях мастака апошніх год, што маляваў ён, мабыць, востра прыгадваючы дзяцінства, шукаючы адпаведны матывы ў французскім асяроддзі, бо любіў працаваць з натурай. Таму і не здава, што

старанна выпісаныя цёлкі ды парсючкі — вясковыя сімвалы на карцінах сусветна вядомага авангардыста.

У Смiлавiчах становіцца вобразна бліжэйшы Парыж Суціна, куды паехаў ён у 1912 годзе разам са сваім сябрам Міхаілам Кікоінам, сатарышам па менскай вучобе ў выдатнага партрэтчыста Я. Кругера і Віленскай мастацкай школе. Дарэчы, старэйшы на год ад Суціна гамяльчанін Кікоін таксама стаў вядомым мастаком парызскай школы. Не ад «голаду і пабоў уцякаў» ён у Францыю, сын багатага камерсанта, але за падмацаваннем творчай самастойнасці скіраваўся, як і ягоны калега са Смiлавiч. У парызскім асяроддзі Манмартра і Манпарнаса ў Суціна з'явіліся новыя сябры — А. Мадзільяні, Ф. Збароўскі, ды й іншыя, з якімі ён дзяліў свае нядолі, радасці і здабыткі неўладкаванага творчага жыцця. І гэты асяродак Парыжа без снабізму, шчыры, дэмакратычны, стаў для яго свойскім, любым, натхняльным. Галоўнае, што ён мог быць там сабою, творча развівацца як неардынарная індывідуальнасць без розных нарматыўных қарэктур. Са своеасаблівым экспрэсіяністычным буйствам, уласцівым толькі яго пэндзлю, маляваў нацюрморты, партрэты, пейзажы. Дзівіла багачце і выразнасць каларыту яго вельмі яркавых, але цудоўна згарманізаваных абразоў /а для экспрэсіянізму больш характэрна колерная дысгармонія/. З усяго натурнага матэрыялу, хай сабе гэта зашмальцаваны вулічны падлетак ці сушаная рыбіна з агурком, ён рабіў жывалісныя перліны. Памятаеце, як у М. Багдановіча, маўляў, «ластаўка сваё гняздечка робіць з бруду». Падтэкст відавочны — усё самае звычайнае, праявінае ёсць найвыдатнейшы творчы матэрыял для высокамастацкага палёту. Сказана ў той самы час, калі наш зямляк ступіў на новую для сябе глебу.

Галоўнае, што на гэтай глебе ён шукаў і знаходзіў вобразы, роднасныя яму. У яго Парыжы, як і ў яго Смiлавiчах, багата простых «местачкоўцаў», што працуюць, сумуюць, перажываюць складаны лёс, сваёй непасрэднасцю глыбока зразумелых мастаку. Дазволю сказаць, што вачыма смiлавiчаніна Суцін успрымаў і адлюстроўваў паспалітых французскіх працаўнікоў і неардынарных асоб, якія яму былі блізкія па духу. Таму успрымаюцца такімі «збеларушчанымі» /блізкімі нам, беларусам, са сваіх настроях, перажываннях, выглядзе/ яго хлапчук-міністрант і дзяўчынка, прыбраная да першай камуніі ў каталіцкай канфесіі, розныя слугі, кухаркі, прыбіральшчыцы, кулінары. У іх партрэтах больш стану душы, чым вонкавай дакладнасці, і ў гэтым выяўляюцца ўсе тонкасці і таямніцы менталітэту, які меў і сам мастак, народжаны на нашай багатай агульнаеўрапейскай традыцыйнай зямлі. Нездарма ж ён, што ўжо стала фактам вядомым, хоць яшчэ як след не асэнсаваным, адзін з нешматлікіх авангардыстаў, які ніколі не адмаўляў для сябе музейных скарбаў мінулага, у прыватнасці Луўра. А прыгадайма, як К. Малевіч у партрэтах у позні перыяд творчасці апеляваў да сувязі розных мастацкіх эпох. Ці не той жа менталітэт?

У гісторыі еўрапейскага жывалісу 1-ай паловы XX ст. менавіта Хаіма Суцін адыграў ролю з'яднальніка старых жывалісных традыцый і сучаснага мастацтва. Ён імкнуўся пераплавіць праз сваё ўласнае бачанне мастака-авангардыста класічныя стылёвыя формы, сюжэты, вобразы, мадэрнізуючы іх жываліснае ўздзеянне. Толькі абаліраючыся ў сваёй вобразнасці на блізкую і каларытную глебу, ён мог дазволіць сабе такую грандыёзную задачу. Працаваў, удасканалваў сваю тэхніку паслядоўна і тэмпераментна ўсё сваё нядоўгае жыццё, якое было скарочана «карычневай» акупацыяй Францыі. Ён мог эміграваць у Амерыку, але не здольны быў жыць без сваіх «местачкоўцаў», і прайшоў разам з імі праз страту незалежнасці, гвалт у зоне беззаконня, у якую быў ператвораны цэнтр сусветнай культуры. Пасля няўдалай, запозненай аперацыі ў амаль канспіратыўных умовах ён адышоў з жыцця ў жніўні 1943 г. У той самы год, калі

Партрэт Х. Суціна. Мастак Церажковіч.

Хлопчык-міністрант. 1927. Парыж.

трагедыя знішчэння разыгралася і на яго радзіме — у Смiлавiчах.

Але Суцін-творца, вялікая і непаўторная індывідуальнасць сучаснага мастацтва, застаўся ў сваіх шматлікіх абразях. Польша гэтага мастацтва не можа не заняцца і на сучаснай беларускай жываліснай глебе. Тут для яе адпаведная атмасфера, дух, паветра, традыцыі, ад якіх запаліўся і сам мастак.

Юбілейны год толькі пачаўся і часу хапае, каб гэта ганаровае вяртанне мастака, злучыўшага беларускае і французскае мастацтва, стала як мага больш цёплым і ўрачыстым. Не могуць застацца ўбаку ад гэтага падзеі і Смiлавiчы. Найперш упарадкаванне местачковых могілак, як старажытных, так і з 1943 года. Можна, менавіта тут, на месцы пакут, і трэба паставіць мемарыяльны знак памяці мастака, які быў да скону са сваімі любымі сэрцу людзьмі і па-свойму падзяліў іх долю. А адной з вуліц, замест трафарэтных назоў савецкага часу, ці ж не гожа насіць імя славутага земляка? А гледзячы на навакольную прыгажосць, сама напрашваецца ідэя правядзення ўсебеларускіх пленэраў жывалісцаў. І пачаць бы ўжо ў юбілейны год. У Менску, апроч Мастацкага музея, дзе павінна быць раней-пазней выстава Суціна /у першыню на Беларусі/, бо маем жа мы зрэшты дзяржаўныя сувязі з Францыяй, ёсць і друк, і радыё, і тэлебачанне. Няўжо гэты юбілей застанецца ў «зоне маўчання», як было раней з М. Шагалам, К. Малевічам, У. Стрэмінскім? Зараз вядзецца актыўная падрыхтоўка да вечарыны Х. Суціна ў Мастацкім музеі Беларусі, якая неўзабаве адбудзецца і, пэўна, вызначыць погляды і прапановы творчай інтэлігенцыі. Але і цяпер з поўнай адказнасцю можна сказаць, што пантэон беларускага мастацтва папоўніўся яшчэ годным імем — Хаіму Суціну тут належнае месца.

Яўген ШУНЕЙКА

Фотарэпрадуцыі В. СТРАЛКОВСКАГА

Мінск наведаў лаўрэат Нацыянальнай прэміі ў галіне дырыжорскага мастацтва, галоўны дырыжор сімфанічнага аркестра штата Нью-Мексіка Ніл Сталберг. Мастра з Амерыкі правёў майстар-клас па дырыжыванні ў Беларускай акадэміі музыкі, сустрэўся з беларускімі кампазітарамі, пазнаёміўся з фанэграмамі некаторых іхніх твораў, а таксама выступіў з Акадэмічным сімфанічным аркестрам Беларусі. Канцэрт адбыўся ў Вялікай зале філармоніі, і яго першае аддзяленне правёў малады мінскі дырыжор Вячаслаў Чарнуха. Другое аддзяленне было цалкам пад кіраўніцтвам мастра Сталберга. Дырыжор высокага класа, ён наладзіў асабліва творчыя адносіны з аркестрам. Музыканты сканцэнтраваліся, чула адгукаючыся на кожны жэст мастра, выконваючы найтанчэйшыя нюансы. Напачатку Н. Сталберг прапанаваў слухачам «Сімфанічныя танцы» С. Рахманінава. Потым гучалі творы амерыканскіх кампазітараў. Пасля сур'ёзнай, глыбокай музыкі А. Копленда выконваліся папулярныя амерыканскія мелодыі: бліскучыя варыяцыі Ч. Айвза, жыццерадасныя маршы, якія вымусілі залу ўстаць і апладыскаваць у рытме твораў. Дарэчы, зала, здаецца, нават разраслася ад таго станоўчага эмацыянальнага напалу, якім вылучаўся фінал канцэрта.

А. В.
На здымку: дырыжор Ніл СТАЛБЕРГ.
Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

ВІЦЕБСК
АДРАДЖАЕ
АВАНГАРД

Адначасова ва ўсіх выставачных цэнтрах Віцебска прайшлі выставы-акцыі пад назвай «Праект Z». Пяць залаў знаёмлілі з сучасным візуальным мастацтвам. Так было неаднойчы і не ў адным горадзе. Аднак выстава ўнікальная тым, што аўтарам усіх работ і арганізатарам экспазіцыі з'яўляецца толькі адзін мастак — Васіль Васільеў. Аўтар «Праекта Z» — мастак-прафесіянал, мае дзве вышэйшыя адукацыі ў мастацка-графічным факультэце Віцебскага педінстытута і манументальна-дэкаратыўнае аддзяленне Беларускай акадэміі мастацтваў. Віцебскія гледачы ці не ўпершыню сустрэліся з такім яркім прадстаўніком беларускага авангарда. Іх увазе аўтар прапанаваў творчыя работы сямі апошніх гадоў, генезіс «жывапіс-аб'ект-канцэпт». Дзве выставы дэманструюць жывапісныя палотны ў класічным іх разуменні, экспанаты трох іншых экспазіцый — «чыстыя абстракцыі». Палотны-знакі, аб'екты-сімвалы, парадоксы і ўзаемадзеянні з прасторай экспазіцыі стварае атмасферу містычнай тайны быцця, дачынення Творцы і Пачвары. Экспазіцыі радыкальна-жорстка па змесце і прынцыпова-лаканічныя па форме.

Мікалай ПРУСАКОЎ
Фота М. ШМЕРЛІНГА

Вітаем!

ЖЫВОЕ, РОДНАЕ...

Ларысе КАРОТКАЙ — 75

Памятаюцца часы студэнцтва. Не забываюцца колішнія сябры-таварышы, зберагаюцца ў памяці воблікі выкладчыкаў. Найперш тых, хто не прытрымліваўся слепа праграмы курса, а выкладаў прадмет жыва, не ўцскаючы яго ў загадзя рэгламентаваныя рамкі. Сярод іх — Ларыса Лявонцьеўна Кароткая, якая чытала нам, студэнтам тагачаснага аддзялення беларускай мовы і літаратуры філфака БДУ, старажытную літаратуру. Кажу — старажытную, хоць сам курс быў куды больш канкрэтызаваны — старажытная руская літаратура. Каб нават і гэтым лішні раз падкрэсліць, наколькі «старэйшы брат» абагнаў нас, грэшных, малодшых. Аднак Ларыса Лявонцьеўна знаходзіла магчымасць, каб паразважаць і пра творы, напісаныя колісь невядомымі на той час беларускімі аўтарамі.

І ўвогуле, лекцыі Л. Кароткай ператвараліся ў жывую гаворку. І не толькі пра літаратуру, а і пра час; і не толькі пра мінулае, а і пра цяперашняе. Ішоў, здаецца, шэсцьдзесят пяты год. Хрушчоўская адліга ўжо змянілася «замарзкамі». Праўда, лідэр застою яшчэ падбіраў сабе крэсла, тым не менш шмаг пра што было ўжо гаварыць небяспечна.

Ларыса Лявонцьеўна ж не баялася гэтага. Менавіта з яе вуснаў пачулі студэнты з гісторыі Вялікай Айчыннай вайны нямаючага, пра што і сёння не кожны гатовы паведаваць. Адчувалася, няпроста даецца такая праўда ёй. Сама ж перажыла ўсё гэта, на ўласныя вочы пабачыла. Як пад Валяр'янамі, напрыклад, партызаны жорстка распраўляліся, калі не сказаць дэка, з узятымі ў палон паліцаямі...

Для нас гэта былі таксама лекцыі. Можна, у нечым нават больш важныя, чым па літаратуры. Пра тое, што расказвала Л. Кароткая, ні ў якіх падручніках прачытаць было немагчыма. Курса ж чалавечнасці, чалавечнасці, душэўнай даброты і шчодрасці і па сённяшні дзень няма. Яна ж акурат гэты курс па-свойму выклала нам. І што самае галоўнае: паведамляючы праўду, жорстка, бескампамісную, і ў думках не дапускала /неяк інтуітыўна гэта адчувалася і тады, але асабліва бачыцца цяпер, на адлегласці/, каб усё нядаўняе мінулае ачарніць. Праўда патрэбна была Ларысе Лявонцьеўне для таго, як мне здаецца, каб не трымаць на сабе чужой віны. Чужой, бо сама Л. Кароткая прайшла праз вайну сумленна і годна. Не кожнаму мужчыне такое па сіле, а яна ж была маладой жанчынай, дзяўчою, можна сказаць.

... Нарадзілася ў Астрашчыцкім Гарадку пад Мінскам. У 1938 годзе скончыла Мінскі педагагічны

інстытут, вярнулася працаваць у тую ж школу, у якой нядаўна вучылася сама. Хутка знайшла з вучнямі агульную мову. Захапілася мастацкай самадзейнасцю. Ставілі школьныя спектаклі, у тым ліку і «Партызаны» па аднайменнай п'есе Кандрата Крапівы. І падумаць не маглі, што неўзабаве самім дзяццэца змагацца.

Пра мужнасць і гераізм падпольшчыкаў Астрашчыцкага Гарадка падрабязна расказана ў апавесці Вольгі Сіманавай «Мы будзем жыць». Дарэчы, у напісанні гэтай апавесці В. Сіманавай дапамагла Ларыса Лявонцьеўна разам са сваімі вучнямі. Правільнай, дапамог школьны рукапісны часопіс, аўтарамі яго сталі настаўніца і яе выхаванцы. Пасля вайны Л. Кароткая прапанавала дзецям: «Давайце раскажам пра подзвігі загінуўшых таварышаў!» На той час не было паперы, здабылі дзвесці канцільярскую кніжку. На вокладцы яе і з'явіўся надпіс «Літаратурна-мастацкі часопіс Астрашчыцка-Гарадоцкай школы» Мінскага раёна. Выданне літаратурнага гуртка «Малодыя парасткі», студзень 1945 года...

Давялося Ларысе Лявонцьеўне настаўнічаць і ў вёсцы Талька Пухавіцкага раёна, і ў Прылуках — Мінскага... Нялёгка даводзілася. Але хіба лягчэй было, калі ў вайну засталася на руках з малалетнім сынам?! У пачатку вайны ўсяго два гадкі споўнілася яе любімаму Варлешу — будучаму вядомаму беларускаму крытыку і даследчыку літаратуры Варлену Бечыку.

Новыя турботы прынесла праца ва ўніверсітэце. Магчыма, з-за гэтай пастаяннай занятасці, у тым ліку і справамі будзённымі, і друкавалася менш, чым хацелася. Пачатак жа быў пакладзены яшчэ ў 1947 годзе. Выклала старажытную рускую і беларускую літаратуру, даследавала гісторыю свабодальства і афізізму на Беларусі. Разам з іншымі выкладчыкамі працавала над складаннем хрэстаматый, навучальных дапаможнікаў для студэнтаў. Так, у 1979 годзе выйшла хрэстаматыя «Старажытная руская літаратура ў даследаваннях» /склала разам з Л. Гусевай/. Прозвішча Л. Кароткай значыцца і на кнігах «Публіцыстыка XIII—XVI стст. у барацьбе з царкоўна-рэлігійнай ідэалогіяй» /1963/, «Антыцаркоўная сатыра XVII ст.» /1968/, «На шляху да афізізму. Антыцаркоўная традыцыя ў старажытнарускай літаратуры» /1971/.

Пісала і пра беларускую літаратуру. Са

строгім адборам іменнаў. У гэтым пераконвалі яе артыкулы, што з'яўляліся ў рэспубліканскай перыёдыцы. Пацвярджаннем таму і кніга Л. Кароткай «Жывое, роднае...», выпушчаная выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1989 годзе. Невялікая памерам, ды важкая зместам. Арыгінальнасцю разваг, своеасаблівым падыходам да прадмета гаворкі вызначаюцца артыкулы аб творчасці Івана Навумейкі, Ніла Гілевна, Алега Лойкі. Пазнаваўчы матэрыял у нарысе «З Якубам Коласам». У ім Л. Кароткая прасочвае лёс колішняга сялянскага «бунтаўшчыка» з Астрашчыцкага Гарадка Івана Сарока, які сядзеў у адной камеры з маладым настаўнікам Канстанцінам Міцкевічам. Я. Колас вывёў Сароку пад сапраўдным прозвішчам у сваёй трылогіі «На ростанях». А артыкулы «Я — Бадзіль!» і «Гісторыя адной казкі і адной песні» — вяртанне ў вайну. Першы — пра юнака-падпольшчыка, колішняга выхаванца Ларысы Лявонцьеўны, другі — пра фальклорны твор, у якім па сутнасці прадугадана завяршэнне вайны. Дарэчы, гэтая прытча «Зоркавы горад» запісана ёю, апрацавана, як і верш «Запраглі дванаццаць сабак». Абодва творы змешчаны поруч з артыкуламі.

У пачатку кнігі «Жывое, роднае...» стаіць аўтарскае прысвячэнне: «Светлай памяці сына Варлена Леанідавіча Бечыка». Хіба знойдзеш словы, каб перадаць матчы боль?! І ці падыходзяць яны ў дадзеным выпадку, якімі б шчырымі не былі?

Ларыса Лявонцьеўна робіць усё магчымае, каб творчая спадчына сына прыйшла да чытачоў у як мага больш поўным аб'ёме. Дзякуючы ёй, пабачыла свет і ўнікальная кніга В. Бечыка «Радкі і жыццё» /1993/ — дзённік, што пісаўся для сябе, нараджаўся, як асабістая споведзь. Сёння гэта — факт літаратуры і ў пэўнай ступені ўзор той публіцыстыкі, што пацудоўвае ў сабе грамадскае і асабістае.

Жыццё кожнаму з нас даецца прыродай. Але мы і самі робім яго. Учынкамі, справамі, дачыненнямі і ўзаемаадносінамі як з блізкімі, так і з чужымі людзьмі. Жыццё Л. Кароткай саткана з даброты і душэўнай шчодрасці. І хвалюе яе, кажучы словамі самой даследчыцы, усё «жывое, роднае...» У паўсядзённасці, у літаратуры.

З днём нараджэння, дарагая Ларыса Лявонцьеўна! Доўгіх Вам жыццёвых вяснаў і творчых поспехаў!

Алесь МАРЦІНОВІЧ

«ВЕРУЮ ў БЕЛАРУСЬ!»

(Пачатак на стар. 4)

— Канешне ж, усё, што адбываецца ў грамадстве, асабліва ў спецыфічных умовах Беларусі, не можа не ўплываць на мой настрой, як, прынамсі, і на душэўны стан кожнага нармальнага, сумленнага чалавека. Калі бачыш, як саноўнымі дачаснікамі, што губляюць апошні розум у зацягнутай па тэрмінах агоніі, прадаюцца дзеля сваіх карыслівых мэт інтарэсы незалежнай дзяржавы, як іхнімі маразматычнымі планами дабіваецца дарэшткі эканоміка, ствараюцца самыя спрыяльныя ўмовы для поўнага спусташэння і закабалення рэспублікі, для ўтварэння на яе тэрыторыі інтэрнацыянальнай крымінагеннай зоны, як спраўляюць баль на касках Беларусі законсерваваныя, карумпіраваныя партнаменклатурныя «бонзы» і наваўленныя «капіталісты», як кожны мізэрны, шэранькі чыноўнічак грабе ў кішэнь хабар, як даводзіцца да галоднага вымірання звычайныя, простыя людзі, на лірыку надта не пацягнуць. Тут патрэбны іншыя жанры: памфлет, фельетон або публіцыстычны артыкул, верш. Але, на вялікі жаль, да нашага народа, затаптанага затурканага, залалоханага за доўгія гады сталіншчыны, таталітарызму, і гэтымі сродкамі нялёгка дастукацца. Ён надта баіцца любога, самага плюгаватага начальніка. А яшчэ выдатны рускі сатырык мінулага стагоддзя Салтыкоў-Шчадрын сказаў: «Не надо путать начальство с Отечеством». Геніяльныя словы!

Што і казаць, наш час непэзымны. Але, на маю радасць, усё ж прыходзяць такія хвіліны, калі хочацца плюнуць на гэтую пацуючую мітусню, на ўвесь гэты бруд і пісаць пра тое, што дорага табе, што, нягледзячы ні на якія змовы і здрады, застаецца наваечна.

- І над чым цяпер працуеце?
- Надта высокі «шчыль» — працуеце. Якая там праца ў гэтым бедламе! Зрэдку, урбійкамі, па начах. Ды што зробіш, іншага выйсця няма. А вымалеўваецца невялічка паэма, рэч для мяне вельмі важная.
- А ці няма патрэбы паспрабаваць сябе і далей у галіне публіцыстыкі?
- Ёсць. А некаторыя спробы ўжо сабраліся

пад адной вокладкай. Нядаўна ў выдавецтве «Беларусь» у серыі «Плошча Свабоды» выйшла мая публіцыстычная кніга «Беларускае сэрца». Я шчыра дзякую ўсім, хто выпускае яе ў свет. Кніжка невялікая, але каштавала мне многага, і таму радаваўся ёй не менш, чым сваёму першаму зборніку вершаў. Дарэчы, у ёй ёсць артыкул «Святкаваць перамогу яшчэ рана», напісаны ў жніўні 1991 года, дзе маецца змрочны прагноз, што Беларусь можа стаць «банававай рэспублікай» з усімі атрыбутамі такога ладу. Дык вось, гэты час надшоў...

— Само сабою напрошваецца пытанне, якое нельга не задаць. Як сказаецца ваша асноўная праца на творчасці?

— Клопатаў у мяне, як і ва ўсіх людзей, хапае. Усе мы цяпер не жывём па-чалавечы, а спрабуем, хоць неяк, выжыць, не памерці. Гэта тычыцца і звычайнага жыцця, і літаратуры. Письменнікі воляю нашых улад сталі самымі абяздоленымі людзьмі. Параўнайце іхнія заробкі з акладамі і зарплатамі іншых. Вось тут табе і ўся статыстыка, і ўся наша культура!

Раней галоўны рэдактар часопіса меў магчымасць у асноўным засяроджвацца на творчым працэсе. Сёння даводзіцца займацца і гэтым, і яшчэ нямаючы чым, каб не даць загінуць «Полымя», якое нядаўна адзначыла сваёй 70-годдзе, якое бласлаўлялі ў жыццё Янка Купала і Якуб Колас. А такая змрочная перспектыва для ўсіх беларускамоўных выданняў ужо замаячыла.

Шмат часу з'ядаюць і грамадскія нагрукі, выступленні і г. д. Але ведаю, што сёння неабходна ісці да людзей, быць з імі, што гэтая праца таксама вельмі патрэбная. І, можа, не зусім марная. А пішу познімі вечарамі, ноччу, а яшчэ тады, калі прыхварэю, у час чарговага адпачынку.

— А чым у бліжэйшы час парадуе нас «Полымя», якімі творами?

— Спадзяюся, што нашы падлісчыкі, сталыя і верныя сябры «Полымя» ўжо азнаёміліся з першым і другім нумарамі

часопіса за гэты год. Думаецца, што ў іх ёсць што пачытаць і ў прозе /асабліва выдатныя апавяданні Васіля Быкава, раман Міколы Кусянкова «Явар з калінаю»/, і ў іншых раздзелах і рубрыках. Будзем старацца і надалей рабіць часопіс змястоўна.

Калі гаварыць пра нейкія канкрэтныя творы, што запланаваны, то назваў бы апавяданні і апавесці Янкі Брыля, Віктара Казько, Янкі Сіпакова, трагедыю Аляксандра Дударова «Купала», цікавую, арыгінальную апавесць Уладзіміра Ліпскага «Аўцокоўцы», якая сведчыць, што і ў сваім гаротным становішчы беларусы не развучыліся смяцца. Будзем друкаваць новыя вершы Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Васіля Зуёнка і маладзёжных паэтаў. Думаю, што чытачы не абмінуць артыкулы Я. Янушкевіча «Неадменны сакратар Адраджэння», В. Герасімава «Да праўды светлай, братка, ідзі», скажам, успаміны нашага земляка, чалавека цікавага лёсу Х. Мачульскага «ГУЛаг звонку і з сярэдзіны», матэрыялы, якія даслапа мне Галіна Максімаўна Гарэцкая — дачка выдатнага беларускага пісьменніка Максіма Гарэцкага. Усё пералічыць проста немагчыма.

Карыстаючыся гэтай нагодаю, хачу запэўніць нашых пастаянных сяброў і тых, хто захаце длучыцца да «Палымянскай кагорты», што вы не пашкадуеце, калі аддасце 1500 рублёў /а пачак «Космас» каштуе сёння болей! / і выпішыце часопіс на другі квартал, калі застанецеся з намі і надалей.

— Няхай апошняе пытанне вы самі аддасце сабе...

- У што ты верыш, браце?
- Калі ласка, адказ...
- Верую ў Беларусь!
- Вера жыццёвая і вера творчая ў С. Законнікава ўзаемазвязаны. Гэтаксама, як самым цесным чынам злучаны мастакоўскія і рэдактарскія памкненні.
- На пісьмовым сталі пісьменніка — рукапісы. Не пытаюся ў Сяргея Іванавіча — яго асабістыя ці аўтарскія. Здагадваюся, ведаю: і тыя, і другія. Аднолькава патрэбныя нам, чытачам!

СУД... НАД ПАМЕРЛЫМ

Цары і правіцелі ўсіх колераў — ва ўсе часы аднолькавыя дэспаты. Нават калі ў іх і застаецца чалавечнасць, то каманда, якая корміцца ля ўрадавага карыта, ніколі не дапусціць праявіць яе.

Цар на то і імператар, каб трымаць сваю «паству» пад страхам і ў паслухмянасці. Яго вуснамі, хочацца верыць яму, гаворыць сам Бог...

Цар Мікалай I, на караняцую якога ездзіў Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч, пачаў сваё цараванне з таго, што задушыў паўстанне дэкабрыстаў. Пазней разграміў паўстанне 1830-31 гг. у Польшчы, на Беларусі і ў Літве. Яму, Мікалаю I, належыць указ, які забараняў урываць назву «Беларусь», мову народа. Наша радзіма на доўга стала «Северо-Западным краем».

33 капейкі асігнацыямі ды 955 рублёў і 56 капеек срэбрам. А ўсім сваім работнікам выплачваў грошы не з казны, а за кошт пачочных заробкаў.

Трэба шукаць новую крамолу. І члены камісіі прысталі да нашчадка епіскапа Іосіфа Ігнатава Ліпскага, прадаваўца дваранства Вяліжскага павета. За тое, што той хавае ў сваім маёнтку Савіжона дзядзькаў ордэн святой Анны I ступені з імператарскай каронай, лентай і зоркай. Праз Вяліжскі земскі суд камісія дамагалася гэтай рэзкіі.

Амаль кожны дзень камісія дакладвае новаму адміністратару епархіі прэлату Раве аб сваіх адкрыццях. Вось мінскі абыяцель Іван Іваноў, сын Дарфпера, дае паказанні, што калісьці вырабляў для епіскапа Ліпскага тры скурны «вручыл самому покойному», а ён не заплаціў, бо адсутнічаў касір казны Ляўданскі. Іваноў піша: «Между тем епископ

роў, што карміліся ад даходаў з маёнтка Панюшкавічы».

Але новая камісія «дагнала» епіскапа Ліпскага ўжо мёртвым. Яна засведчыла: за калежскім асэсарам Сестранцэвічам лічыцца даўжок у 131 рубель сэрбром. Не хапае, як высветлілася, у параўнанні з 1796 годам у маёнтку Панюшкавічы 7 кароў, 13 авечак, 9 ягнят, 7 коз, 8 казлянят, 2 свіней, 4 кабанноў, 17 парсюкоў, 2 качак. Затое «лішнімі» аказаліся 1 бугай, 75 курэй, 14 пегуняў, 12 індыкоў.

Упраўляючы Панюшкавічамі Сестранцэвіч не ўнёс у касу 8 рублёў за карыстанне малаком ад 4 фуражных кароў з 11 красавіка па 8 кастрычніка 1827 года. Не заплаціў 0,35 рубля за адну асьміну ячменю і 5 рублёў 25 капеек за паўтары бочкі жыта, узятыя ў сялянскім магазіне. Не разлічыўся з сялянамі вёсак Сычкава і Краснага за патраву

Уладзімір ЛІПСКИ

ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ І ПІНСКАЯ ШЛЯХТА

СПРОБА ЛІТАРАТУРНАГА АДКРЫЦЦЯ

Пры такім узурпатарстве ці можна было ўявіць, што цар даруе каму-небудзь непаслушэнства?

У справу з ольпенскімі Цюхоямі-Ліпскімі два разы ўмешваўся сам Мікалай I. Што ж ён «повелевал»? Ды найперш тое, каб католікі Цюхаі неадкладна прынялі іншую веру. Праўда, ён агаварыўся, каб пры гэтым «не стеснялі впрочем их личности». Але ж мы ведаем, што ў цароў шмат завельмі стараных выканаўцаў, і Цюхоям з новай сілай пачалі выкручваць рукі, цяпер ужо не толькі святары, а і паліцэйскія, судзі. Урэшце ў трэцім пакаленні ўпартая шляхта была зломлена і іх справа здадзена ў архіў.

На лаве падсудных побач з Цюхоямі-Ліпскімі і Патоцкімі аказаліся і каталіцкія святары, кіраўнікі гэтай канфесіі. Гэта ж ім яшчэ на самым пачатку справы пагражална кінуць сам Сенат: прыцягнуць да адказнасці духоўных асоб, якія хрысцілі дзядзю Іосіфа Ліпскага па каталіцкаму абраду!

У архівах захавалася тлумачальная запіска Давыд-Гарадоцкага ксяндза Якава Гарбацэвіча. З пэўнай наўнясцю і нават смеласцю ён дакладвае следчым, што яму невядома рашэнне начальства, каб дзеці Іосіфа Цюхоя-Ліпскага належалі да праваслаўя. Ён увогуле не ведае, ці хрысціліся дзеці таго шляхціца ў яго касцёле, бо метрычная кніга адаслана начальству на праверку, а шлюбная кніга згарэла пры пажары.

Не спяшаліся рапартаваць, дакладваць, абвінавачваць, здымаць з пасады каго-небудзь і ў Мінскай каталіцкай кансісторыі, якую ўзначальваў паважаны епіскап Мацвей Ліпскі. Па ўсяму бачна: тут разумелі ольпенскіх заложнікаў, спачувалі ім і ўсімі даступнымі мерамі дапамагалі вытрымаць шквал насілля. Мо тут першую скрыпку сыграла агульнае прозвішча, якое аб'яднала шляхты і епіскапа? А мо памяркоўнасць і мудрасць перакладчыка, дарадца епіскапа, яго падпаечнага Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча?

Так гэта ці не, але дзяржаўныя чыны неўзабаве праявілі супраць іх сваю агрэсіўнасць, несхаваны гнеў.

Праз два месяцы пасля смерці епіскапа Мацвея Ліпскага, у лютым 1840 г. супраць яго «рукамі» самой жа кансісторыі, не без напора губернатара і міністра ўнутраных спраў, а можа, і Сената, была заведзена справа «По выяснению претензий, простираемых к покойному Епископу Липскому».

Стварылі спецыяльную камісію з трох уедлівых рэвізораў. Імі сталі канонік духоўнай кансісторыі асэсар Дамінік Вальтэр, ксёндз і кавалер з Вілейскага павета Тарулевіч і чыноўнік па асобых даручэннях Мінскага губернатара надворны саветнік Багдановіч. І пачалі жукі капацца ў гойнай кучы.

Спісалі кіло паперы пра тое, што епіскап не плаціў апошнім часам грошай пратакалісту Ігнату Санькоўскаму, перакладчыку Віктару Фадзееву, рэгістратару Аляксандру Толкачу, канцелярысту Іосіфу Дубовіку. Пасля высветлілася, што сам епіскап Ліпскі недабраў жалавання на 3333 рублёў і

умер, не сдзелаў просітэлю ніякага удолстворення».

Мешчанін мінскі Іван Маркевіч даводзіць камісіі, што рабіў для дома епіскапа дваццаць вокнаў. Рамы зрабіў сасновыя, а заказчык прасіў дубовыя. Перарабіў, але епіскап недаплаціў яму за дадатковую працу.

Палезлі цікавыя члены камісіі і ў кюфры епіскапа. Агледзелі там 73 пазалочаныя льюжкі і відэльцы, сталовае срэбра. У адной шкатулцы ляжалі залатыя бранзалеты, ланцужкі, пярсценкі, дамскі гадзіннік, пярсценка з жэмчугам...

На допыт у камісію пачалі выклікаць лакея Паўла Бартулевіча, фурманаў Івана Альшэўскага і Яромолу Ціханаву, памешчыка Віцебскай губерні Вікенція Станішэўскага. Урэшце высветлілі: усе гэтыя дарагія рэчы належалі не епіскапу Ліпскаму, а яго роднаму пляменніку Івану Ігнатаву Ліпскаму, адстаўнаму штабс-капітану, памешчыку Дрысінскага павета.

А было так. У верасні 1839 года епіскап Ліпскі пабываў на Віцебшчыне, заехаў у маёнтак свайго пляменніка Свону. На той час жонка пляменніка Юля, дачка графа Завіша, памерла. Сам Іван «через дозволение Правительства восстанавлявал расстроенное свое здоровье за границей». Епіскап Ліпскі, па просьбе ўпраўляючага маёнткам Станішэўскага, узяў гэтыя дарагія рэчы, каб перадаць малалетнім дзецям пляменніка, якія выхоўваліся ў дзеда Завіша, у маёнтку Кухчыцы Ігуменскага павета.

З лаязкі епіскап вярнуўся зусім хворы. Праз два месяцы памёр, так і не паспеў перадаць прывезены скарб сваім унукам у Ігуменскі павет.

Чым больш чытаеш вось такія «разборы» камісіі, якая настойліва шукала прэтэнзій да памерлага епіскапа, тым больш становіцца сорамна за духоўнікаў. Тым больш відавочна, што справа надуманая, сфабрыкаваная. Яна як помста праведніку і сумленнаму чалавеку. Не магі падступіцца да жывога, вырашылі паздэкавацца над нябожчыкам.

Не знайшла камісія сур'ёзных прэтэнзій да епіскапа-нябожчыка ў яго кюфрах, паперах ды сярод ксяндзоў і служак епархіі. Пачала шукаць у маёнтках Бабруйскай бенефіцыі, якія належалі епіскапу Ліпскаму з 1827 і па дзень смерці, ажно дваццаць гадоў.

Не будзем паглыбляцца ў кратовую справу рэвізораў, якія з асалодай пераглядвалі грашовыя ведамасці, перамяралі зямлю, бочкі з зернем, пералічылі худобу і сцяны. Тут нас могуць зацікавіць толькі звесткі пра маёнтак Панюшкавічы. І няхай бесістэмныя, але праліваюць такое-сякое святло на мясціну, дзе нарадзіўся Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. Тым і каштоўны!

Пасля смерці мітрапаліта Сестранцэвіча Мінскае губернскае праўленне «нарыдыла» камісію і даручыла ёй правярць, як выкарыстоўваюцца даходы з маёнтка Панюшкавічы. Але епіскап Ліпскі апырэдзіў тую камісію і заключыў міралюбны дагавор з Станіславам Сестранцэвічам. Так ён пазбегнуў цяжбы і вызваліў пляменніка мітрапаліта ад уедлівай камісіі і ад прэтэнзій сцяны і свят-

панюшкавіцкімі пастухамі іх палеткаў... Віленскі земскі суд адшукаў на сваёй тэрыторыі памешчыка Сестранцэвіча і спгнаў з яго ўсе рублі і капейкі на карысць Мінскай епархіі.

Пасля Сестранцэвіча адміністратарам маёнтка Панюшкавічы стаў мясцовы памешчык Аляксандр Венцлавіч. І яму камісія накідала «шароў»: 13 рублёў пераплачана гуменнаму цівуну і 25 рублёў нібыта выплачаны цырульніку за абслугоўванне сцяны, а яны ходзяць калматыя; 8 рублёў не аддаў Асталу Кузьміну, пастуху, які 17 тыдняў у сваёй адзежы быў на «ўслугах» у Венцлавічы. 5 рублёў 29 1/2 капеек павінен за забраныя гусі, куры і 399 яек; 1 рубель за выкапаную яблыню...

Знайшліся прэтэнзіі і да наступнага адміністратара Ягора Непаканчыцкага, які, згодна кантракту, павінен уплачваць у год даходаў 2650 рублёў срэбрам. А ён з даходаў заклаў за сцяны 327 рублёў 29 1/2 капеек падаткаў. Пазычыў ім 77 бо-чак васьмінаў і 8 гарнцаў жыта, 20 бочак, 7 асьмінаў і 1/2 гарнца ячменю. І камісіянкік нельга было растлумачыць, чаму сцяны не могуць вярнуць закладзеныя за сцяны грошы, пазычаныя жыта і ячмень, інакш — меры па закону!

З дакументаў даведваемся, што ў Панюшкавічах быў млын, вінакурня, сялянскі запасны магазін. Дазорца таго магазіна Яўстрат Піліпаў, сялянін з вёскі Сычкава, давеў на допыце камісіі, што яго «аб'ект» бедны, сцяны мала ссыпаюць зерня ў засеці, просіць адміністратара, каб купляў на пасевы і для харчу.

Даходамі маёнтка Панюшкавічы карміліся два святары з Бабруйскага касцёла. З іх рахункаў рамантаваліся

плябані, жылыя дамы адміністратараў, праваслаўная царква ў Сычкаве.

Новай старонкай следства камісіі сталі скасаваныя манастыры ў Мінскай губерні. Пачалося высвятленне, хто і каму, колькі і калі не выплаціў працэнтаў. Нас жа ў гэтай мышынай валтузі цікавіць сама геаграфія каталіцкіх востраваў на Міншчыне. Гэта — Ракаў, Івянец, Нясвіж, Заслаўль, Слуцк, Маладзечна, Барысаў, Бабруйск, Мазыр, Пінск, Ашмяны, Полацк...

Яны размяшчаліся на землях вядомых у той час уладароў-гаспадароў Пілецкіх, Плявакаў, Вітгенштэйнаў, Аскеркаў, Радзевічаў, Ваньковічаў, Тышкевічаў, Корыкаў, Раўтовічаў, Буйніцкіх, Пузынаў, Валовічаў, Солтакаў, Чарноцкіх...

Хочацца верыць, што гэтыя адрасы і адрасы былі добра вядомы епіскапу Мацвею Ліпскаму і яго надзейнаму, вернаму памагатаму Вінцэнту Дуніну-Марцінкевічу.

Пара спытаць: дзе быў Вінцэнт, як сябе паводзіў у той час, калі сышліся хмары злыдні над магілай епіскапа?

Камісія, «наряженная для открытия истины претензий, простираемых к покойному Минскому епископу Липскому», пачала дзейнічаць 9 лютага 1840 года. У першыя ж дні канонік Вальтэр склаў губернатару ліст, каб той загадаў перакладчыку Ліпскай кансісторыі двараніну Марцінкевічу даць «все те сведения, какие ему известны и какие могут служить доказательством к обнаружению злоупотреблений».

Адказ прыйшоў на імя пана ўпраўляючага Мінскай рымска-каталіцкай епархіі прэлата Равы. Яго падпісаў віцэ-губернатар 24 лютага:

«Ваше Высокопреподобие отношением от 18 сего февраля N 710 просите сделать распоряжение насчет обязанности законным порядком Дворянина Викентия Марцинкевича, чтобы он удовлетворял все требования Комиссии, назначенной для проверки денежных счетов о монастырских капиталлах и о других исках к покойному Епископу Липскому простираемых. На что имею честь уведомить Вас Милостивый Государь, что как в делах канцелярии губернаторской нет в виду формального доноса Марцинкевича о растрате Епископом Липским монастырских сумм, то засим я считаю себя не вправе понуждать его к выполнению требований Комиссии, а следователи, зная закон, должны руководствоваться оным, имея под рукою для своих соображений документы, ведомости и прочие сведения. Если же они хотят, чтобы Марцинкевич содействовал в успешнейшем окончании возложенного на них поручения, то это зависит будет от их самих пригласить его».

Такі памяркоўны адказ мог задаволіць Дуніна-Марцінкевіча і нават... нябожчыка епіскапа. Ён можа пацешыць і сучасных чытачоў, бо пралівае свет на тое, што і тады сярод чыноўнікаў былі светлыя галовы. Але гэты адказ не задаволіў службістаў каноніка Вальтэра і надворнага саветніка Багдановіча.

Яны націскаюць на прэлата Раву, каб той «вошел с Господином Минским Гражданским Губернатором в сношение» і вытараваў ад яго асабіста загад, патрэбны камісіі. Чаго яны дамагаюцца? Каб «Господин Марцинкевич до удовлетворения требований Комиссии, затем до минования надобности из Минска за границу, куда, как слухи доходят, намерен отправиться по своим делам, не выезжал».

Такая раздражненасць і настырнасць камісіі становіцца зразумелай, калі знаёмімся з яе пісьмом да двараніна Вікенція Марцінкевіча ад 18 мая 1840 года за N 16. Аказваецца, гэта ўжо чацвёртае яму пісьмо /пісалі 21 лютага, 15 сакавіка і 15 мая/.

На пісьмо ад 15 мая Дунін-Марцінкевіч адгукнуўся тым жа днём. Відаць, надакучылі яму рэвізоры, як шаленыя мукі, і ён адмакнуўся ад іх кароткім лістом. Яго, на вялікі жаль, няма ў архіве, але змест становіцца зразумелым, калі ўважліва чытаеш адказ камісіі:

«Получив от Вашего Благородия надпись, комиссия не находит никаких сообщаемых сведений по предметам, касающимся Епископа Липского в отношении Его злоупотреблений, а только видит совет Ваш, дабы истребовать первую по Монастырям за 1832 фондшескую ведомость и по ней проверить платежи, о чем сама Комиссия даже вначале, при открытии ее, уже имела в виду и распорядилась...»

З гэтага пісьма мы даведваемся, што дадзена камісія адкрыта згодна ўказу Юстыц Калегіі ад 16 снежня 1839 года за N 3844. Дзікунава! Яшчэ не астывіў нябожчык /ён памёр 21 лістапада/, яшчэ не адышла душа епіскапа на неба /а гэта, кажучы, адбываецца на саракавы дзень пасля смерці/, яшчэ не адбыўся Божы прысуд, а ўжо зашаваліся зямныя судзі.

Вальтэр і Багдановіч ківаюць былому перакладчыку кансісторыі Вікенцію Марцінкевічу, што яны патрабуюць ад яго звестак не ад свайго імя, а Юстыц Калегія «поставила на вид, именно сказавши, что Вы дать сведения и указать злоупотребления можете...»

(Працяг на стар. 14)

ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ І ПІНСКАЯ ШЛЯХТА

(Пачатак на стар. 13)

УКАЗАМ ПВС...

Прэзідыум Вярхоўнага Савета выдаў шэраг указаў, якімі высока адзначаны заслугі дзеячаў культуры, навукі, мастацтва ў галіне прафесійнай музыкі, самадзейнай творчасці і г. д. Шэраг педагогаў Беларускай акадэміі музыкі, напрыклад, узнагароджаны Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета. Гэта В. Аўраменка, А. Берын, А. Генералаў, Я. Глебаў, Р. Лагонда, Т. Ніжнік, В. Чабан, В. Якіюк. Граматамі узнагароджаны В. Грынкевіч, В. Зяленін, Л. Шаламенцава. Званнем «Заслужаны дзеяч навукі Рэспублікі Беларусь» ганараваны загадчык аддзела Інстытута філасофіі і права АН В. Шабайлаў. Званнем заслужанага работніка культуры адзначаны балетмайстар вакальна-харэаграфічнага ансамбля «Камарыкі» /Наваполацк/ Ч. Клячко.

НАШ КАЛЯНДАР

1 сакавіка — 65 гадоў з дня нараджэння выдаючага беларускага паэтэсы Еўдакіі ЛОСЬ /1929—1977/. Друкавалася з 1948 года. Выдала кнігі «Сакавік», «Палачанка», «Людзі добрыя», «Лірыка ліпеня» і іншыя. Пісала для дзяцей, выступала ў галіне прозы, займалася перакладам. У 1979 годзе выйшлі «Выбраныя творы» ў двух тамах.

4 сакавіка — 360 гадоў з дня нараджэння беларускага мысліцеля, атэста Казіміра ЛЫШЧЫНСКАГА /1634—1689/.

4 сакавіка — 80 гадоў з дня нараджэння пурэйскага паэта Генадзія ШВЕДЗІКА. Загінуў на Заходнім фронце 11 кастрычніка 1942 года. Друкаваўся з 1929 года. Пры жыцці выйшлі кнігі «Старт», «Вершы», зборнік для дзяцей «Наш Дзіма».

4 сакавіка — 70 гадоў з дня нараджэння літаратуразнаўцы, гісторыка літаратуры Аляксандра КОРШУНАВА /1924—1991/. У 1980 годзе за ўдзел у двухтомным даследаванні «Гісторыя беларускай дакастрычніцкай літаратуры» і «Гісторыя беларускай савецкай літаратуры» атрымаў Дзяржаўную прэмію Беларусі. Складальнік і аўтар уступных артыкулаў, каментарыяў да кнігі «Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры», «Градомовы і пасляслоўі Ф. Скарыны», «Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці», «Помнікі мемуарнай літаратуры Беларусі XVII ст.» і іншых. Аўтар кнігі «Афанасій Філіповіч. Жыццё і творчасць».

27 сакавіка — 85 гадоў з дня нараджэння паэта Валерыя МАРАКОВА /1909—1940/. Стаў ахвярай сталінізму. Пры жыцці выдаў зборнікі «Пялёсткі», «На залатым пакосе», «Вяршыні жаданняў», «Права на зброю». На беларускую мову пераклаў паэмы твораў М. Галоднага, А. Новікава-Прыбоя, П. Тычыны. Выступаў з нарысамі.

ЗАВІТАЙЦЕ Ў ДОМ ЛІТАРАТАРА

Усе жадючыя 10 сакавіка запрашаюцца на прэм'еру кнігі І. Капыловіча «Пасынак». А Мінская гарадская арганізацыя Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны збірае сяброў 11 сакавіка.

Свой новы альбом гурт «Ліцвіны» прэзентуе 15 сакавіка.

Творчы вечар заслужанага дзеячы культуры А. Слесарэнкі пройдзе 16 сакавіка.

22 сакавіка адзначаюцца 100-ыя ўгодкі вядомага грамадскага і палітычнага дзеяча, паэта К. Езавітава.

Беластоцкае літаратурнае аб'яднанне свой вечар назвала «Маладая «Белавежа» /ён пройдзе 24 сакавіка/.

29 сакавіка адзначаюцца 200-ыя ўгодкі Яна Баршчэўскага. Назва вечара — «Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Вечар «Род Агінскі і Беларусь» запланаваны на 31 сакавіка.

Усе заданія мерапрыемстваў пачнуцца ў 18 гадзін 30 мінут.

А вось з дзіцячай операй «Кветкі ў чароўным садзе» па матывах казкі І. Сідарука /пастаноўка М. Страдавай, лібрэта і музыка Э. Казачкова/ можна будзе пазнаёміцца 16 сакавіка а 15-ай гадзіне.

«ЗРОК» СТАЎ ШТОМЕСЯЧНІКАМ...

І ў першым нумары за сёлетні год працягвае публікаваць «Гутаркі» М. Ермаловіча, у якіх знакамты пісьменнік-гісторык узнімае надзвычайныя праблемы нацыянальнага Адраджэння, разважае пра духоўнасць асобы. Часопіс знаёміць з творчасцю мастака А. Ткачонка /«Дзядзька Анатоль» Т. Бародзіч/, прапанаваў традыцыйны «Літарак» для дзяцей, публікуе вершы паэтаў, інвалідаў па зроку. Назва артыкула Х. Крываноса гаворыць сама за сябе — «Царква святой Марыі Магдаліны ў Мінску».

Назваўшы трынаццаць «предметов», па якіх камісія хацела б мець паказанні Марцінкевіча, аўтары пісьма яшчэ раз папярэдаюць яго: «Из сего усмотреть изволите, что Комиссия не сама собою догадлива, но на основании Указания Юстиц Коллегии вошла с Вами в сношение...»

Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча хацелі зрабіць даносчыкам, кляўзінікам на чалавека, з якім ён працаваў. Мы адчуваем, колькі адкрытых і скрытых сексотаў кішыць вакол сумленных людзей. Усім ім прыкладам хай будзе наш класік Дуніна-Марцінкевіч. Ён ігнараваў строгія ўказанні і просьбы камісіі. А калі вельмі прыліпілі, прыслаў адліску, «коею» запатрабаваў папярэдняю аплату за свае паказанні.

Вінцэнт Іванавіч добра ведаў, што камісія не стане плаціць срэбрам за яго звесткі, бо вунь колькі ў іх бясплатных даносчыкаў.

Смелы Вінцэнт! Ён жа добра ведаў, што чыноўнікі не даруюць яму гэтай насмешкі. Гумарыст Вінцэнт! Як ён з'едліва пацешыўся над камісіяй, якая разбівала лоб перад начальствам.

Вынік быў ужо прадвызначаны. Мая 24 1840 года Мінскі губернатар за № 6314 даслаў у Мінскую рымска-каталіцкую епархію свой канчатковы прысуд:

«На отношение Вашего Высокопреподобия от 22 сего под № 1046 честь имею уведомить, что Дворянину Викентию Марцинкевичу воспрещено уже выеззд за границу, отобранием от него паспорта, кроме того я вместе с сим предписал Минскому полицмейстеру о обязанности его подписью, дабы до минования надобности по делу, производимому Комиссиею для открытия истины претензий, простираемых к покойному Епископу Липскому, он никуда не отлучался.»

Так Вінцэнт Дуніна-Марцінкевіч замест Карльсбада і Эмса паехаў з жонкай Юзэфай і дачкой Каміліяй у Люцінку. Купіў там невялікі маёнтак. Стаў жыць-пажываць, неўміручыя творы пісаць, беларускую мову ды простых людзей усаўляць.

ЛЮЦІНКА — ЖЫЦЦЯ ПАВУЦІНКА

З Міколам Маляўкам, Міколам Чарняўскім і Міколам Дарашэнкам едзем у сённяшняю Люцінку. Тры Міколы-малойцы прыкметна хвалюцца ад сустрэчы з мясцінкай, куды некалі цар Мікалай і рукамі верных служкаў паслаў нашага песьняра.

Праехалі Ракаў, Пяршай, Мішаны. На пагорку вытыркнуліся счарнелыя хаціны — Люцінка! Няўжо гэта і ёсць тая зямелька, якая натхніла Вінцэнта?

Дамок мой лобы! —
бачу з кожнаю хвілінай,
Што нашы дні жыцця
ідуць к зямлі няспынна,
Мы разам пастарэлі, час той недалёкі,
Калі ахопяць нас з табой нябыту змрокі.

/«З-над Іслачы, або Лекі на сон»/.

Цярсуць нуды, восеньскі дождж. І пад гэты настрой маркоцімся на мурожным паго-

Усцяна Арцюшэўская. Яе вучылі ўнучкі Дуніна-Марцінкевіча.

рачку. Тут стаяла драўляная хата двараніна Дуніна-Марцінкевіча. Засталіся толькі цэментаваныя прыступкі ад ганка, стары бэз і лысы пень ад ліпы, якая некалі была «ўласнаю пасаджана рукою».

Тут з-пад пра пісьменніка выйшла ўсё, што ён паспеў напісаць: камедыя-опера «Сялянка», драматычная сцэна «Неспадзяванка для майстрыні», меладрама «Апантань», фарс-вадзвіль «Залёты», вершаваная апоэса «Гапон», «Вечарніцы», народная апоэса «Купала», «Благаславеная сям'я», гістарычнае апавяданне «Славяне ў XIX стагоддзі», «Літаратурныя клопаты», апоэса «Шчароўскія дажынкы», гістарычнае апавяданне «Люцінка, альбо Шведы на Літве», апоэса з мясцовай легенды «Травіца брат-сястрыца», «Быліцы, расказы Навума».

Тут Вінцэнт перакладаў «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, складаў вершы, лісты і пасланні. І тут, у Люцінцы, нарадзілася «Пінская шляхта»!

Хоць мой дамок і цесны,
сціплы, небагаты,
Аднак у ім з душою кожны
быў прыняты.
Сярод вясельных смехаў, дружнае гаворкі
Гулялі весела, пакуль не згаснуць зоркі.

Даўно няма гаспадара маёнтка, няма каму прыняць гасцей.

Узрадаваліся, калі на пустой вуліцы ўбачылі жанчыну. Яна даручыла мужу заганяць авечкі ў двор, назвалася Ядвігай Кужоўнік, пачала тлумачыць:

— Ну, што я магу вам сказаць? Стаяў вуньдзека дом Дуніна. Яго ж мы не ведаем. А жылі тутка паненкі — Ванда, Марыя, Валерыя. Ванда за Крыжанскім была замукам, а сёстры яе — старыя дзевы. Казалі, нейкія стрывенныя ўнучкі таму Дуніну...

— Дом помніце?

— Хэ, тры вакны сюды, два туды, дзе прыхвасцень-прыбудова. Там пяркарыя была. Ліпа стаяла, кажуць, Дуніна садаў. Дак ужо абвалілася. Вунь у тых бэзавых кустах Крыжанскі быў пахаваны... Пакуль Ядвіга Кужоўнік давала нам інтэр'ю, на былую сядзібу Дуніна-Марцінкевіча зайшлі тры рабы каровы. Апетытна скублі траўку ля помніка, капытамі растопталі кратовыя пагоркі. Забіраць кароў прыйшла бабуля, і наша субяседніца ўзрадавалася, што можа збыць ёй нас, дапытлівых.

— Вунь Зося Марцінкевіч! Яна служыла ў тых паненак...

Дапамаглі бабулі загнаць кароў у двор. Адну, якая дае малако, яна залыгала ля плоту, сыпанула ёй у ядро яблыка. Запрасіла: — Хадземце цяперака ў хату.

Найперш мы пацікавіліся яе прозвішчам, ці не родзіца яна Дуніна-Марцінкевічу.

— Муж мой — Марцінкевіч Браніслаў Францавіч. Хадзілі нам быў у паненак, эканомам. Родам ён недзе з-за Мінска, з Падляддзя. У Мінску жыў брат Ян, а ўсёго ў іх — чатыры браты... Пры Саветах муж кладошчыком быў, дэпутатам выбіраў. Баёўся расказваць, што з паноў. Людзі ўсялякія, магі і шапарнуць. Дак от пра яго нічога і не ведаю.

— Пра паненак раскажыце, пра апошніх жыццель у сядзібе Дуніна-Марцінкевіча.

— Дом быў з дзерава. Зала, дзве спальні, сталоўка, прыхожая, а тады кухню прыбудавалі. Кіжак багата мелі. Валерыя, старшая з іх, вучыла туташніх дзяцей. Маня вучыла ў Венцы. А Ванда Крыжанская вучыла ў Мішанах, адкуль я родам. Прозвішча ў Валерыі і Мані — Асіповічы...

— Што вы ў іхнім доме рабілі?

— Усё рабіла. Печы паліла. Кароў даіла. Потым у пакоях прыбірала. А другая дзеўка паліла ў печы. У іх багата зямлі было. Жылі добра, куплялі што захочуць. Коней трымалі, кароў мо пятнаццаць штук. Валы былі. Трохднёвікі два служылі і парабак — удавец з сынама... Я ім паталіяла, добра рабіла, дак і мяне любілі. Гасцінцы давалі — хустачку, матэрыял, тапкі. Ім — пацеха, мне — радасць. Усе людзі паненак паважалі...

— Як абыліся з імі Саветы?

— Вой, не пытайцеся. Аб'явілі, што ў іхнім доме будзе галасаванне. Сказалі, каб яны выехалі куды-небудзь. Што ж, выехалі ў Гродзеўшчыну, на хутар да Мінкевіча. Там дзве нядзелькі жылі, пакуль тыя выбары закончыліся... А ў вайну, як палілі Мішаны, дак і яны з усімі пабеглі хавацца. Тады, слава Богу, вярнуліся...

Пасля вайны з'ехалі ў Польшчу. А хату іх разабралі людзі, самагонку гналі, трэба былі дровы. У Мінск нібыта збіраліся дом забраць, але туды нічога не перапала. Разнеслі на бярвяну, вокны, дзверы павыдзёрвалі, цэглу разабралі...

Баба Зося цяжка ўздыхае, пазірае ў ней-

Тут расла ліпа, якую, згодна паданню, пасадзіў Вінцэнт.

Фота Міколы БУДЧАНІНА

кую сваю даль-далачыню. А мы маўчым, хаця ад крыўды хочацца крычаць. Ды — хто пачуе? Які адраджэнец верне незваротнае? Высвятляем; у цяперашняй Люцінцы жыўць Кулік, Радзюк, Віткоўскі, Бобрык, Арцюшэўскі, Маркоўскі. Хто з іх можа адчыніць скарбонку ўспамінаў?

Заходзім у хату, якая насупраць сядзібы Зосі Марцінкевіч. Сустрэкае згорблены, хваравіты чалавек. Цяжка, хрыпла дыхае, але курыць самакрутку.

— Ёсць я, Маркоўскі. З бацькам арандаваў зямлю. Тутка паноў было, у які бок пальцам ніткі — пан. Навіцкі быў, Грынкевіч, Прасмыцкі, тады Люціновіч, Пачыноўскі, Палянскі, Голуб, Ліпскі... А мы з бацькам узялі зямлю ў гэтых паненак Дунінавых. Запраўляў іх зямлэй, усёй гаспадаркай пан Крыжанскі. Арандавалі дванаццаць гектараў, а ўсёго яны мелі — трыццаць тры. Плацілі так: нам сто кілаграмаў зерня, ім — палову з гэтага, нам дзве капы сена, ім — адна. Харошыя былі пані. Людзі за іх заступіліся... Дом мелі вялікі, з пачэсных бярвенняў. Мая маці, як Саветы сталі, напісала ў Валожын, каб у іх школу адкрылі. Пакуль рашалі, дак хату іхнюю разабралі, расцяглі... Школу адкрылі ў Ляснікох, а гадоў пяць пісалася «Люцінская школа», паколькі было такое рашэнне... Матка мая малаадукаваная, але пахадка, актыўная. Хадзіла, збіраўла подпісы, каб балыціцу тутка адкрылі. Так і не выхадзіла нічога, умёрла...

Юсіф Маркоўскі, калі выдахся апавядаць, параіў нам схадзіць да Юстыны Арцюшэўскай. Сухенькая бабулька сядзела ў хаце на лаве. Апанута цёпла, «не грэюць старыя косці». Пасвятлела, заўсміхалася, калі даведлася, чым цікавімся.

— Ага, тутка жылі: Манька, тады Валерачка, тады Ванда Крыжанская. Яны вучылі нас! Мяне — Валерачка вучыла, па-польску і панямецку. Як пачне швэргатаць, мы рагочам, і яна рагоча. Добрая! Ніколі не крычала на нас... Вершы вучылі, спектаклі ставілі... У іх на хаце бацяны вяліся. Аднаго разу хлопцы зацягнулі барану на вольку. От бацяны і пералыцелі туды, дак хадзілі прасіць іх, каб вярнулі ім бацяноў. Харошыя паненкі, мілыя!.. У іх яшчэ брат быў Казя, неталковы нейкі, дурны. Шараваў усё галаву, а тады — умёр. А ў Крыжанскіх — двое дзяцей, дачка Галія і сын Вандыль. Сын, кажуць, жыў у Кракаве, у яго пяцера дзяцей... Люцінка — з прадаўнага. Яна — мая радзіна! Баба Караліна тутка служыла ў паноў. Можна, у самога Дуніна?..

Зямля пад шэрым парасонам. Дробны дождж абмывае нашы твары. Не хаваемся ад яго. Ходзім па Люцінцы, слухаем галасы сведкаў нядаўняй мінуўшчыны. Усё цікава!

Балючыя пытанні вярэдзяць душу. Чаму не паважаем памяць людскую, гісторыю нашу і людзей, якія ўсаўлялі нас?

Чаму спадчыннікі мала ведаюць класіка свайго, пачынальніка беларускай літаратуры Дуніна-Марцінкевіча?

Чаму мы такія бязродныя і дакуль будзем такімі?

ВАНДЭЙЦЫ НЕ ДАРУЮЦЬ ЯМУ І СЁННЯ

(Пачатак на стар. 3)

І, думаю, нават і Росцікаў не возьмецца сцвярджаць, што яна ў гэтым паўстанні за інтарэсы мужыка змагалася, а не за свае прывілеі, не за тое, каб і надалей сядзець у мужыка на шыі. Не, людзі, якія ўзначалілі паўстанне, нікога не збіраліся мяняць у жыцці мужыка — ні на ёту! Ні ў яго жыцці, ні ў жыцці ўсёй Францыі. «Назад, толькі назад!» — вось што было іх патаемным заклікам. Прыціснуць краіну чыгуннай плітой абсалютызму яшчэ больш жорсткага, каб і павее якіх бы то ні было вольных ідэй не засталася! Назад — у сярэднявечча!.. Так што Вандэя не толькі сімвал сялянскага паўстання, сімвал супраціўлення рэвалюцыйнаму гвалту з боку вёскі, найбольш адданай традыцыям, але і сінонім тупагалога кансерватызму вярхоў, сінонім **рэакцыі**. Прычым даўно ўжо не толькі французскай, але і любой іншай. Менавіта гэта і меў на ўвазе Аляксандр Ісаевіч, калі ўжыў слова «Вандэя». Тут, дарэчы, можна нагадаць журналісту яшчэ пра тое-сёе, што ён кепска засвоіў у сярэдняй школе — пра паняцці, якія даўным даўно адарваліся ад сваёй першапачатковай канкрэтыкі, пераасэнсаваліся, зашкілі больш шырокім жыццём абгульнення, набылі новыя ці дадатковыя сэнсы. Таму калі журналіст настойвае на адзіным змесце, на адзіным сэнсе слова «Вандэя», адкідаючы другі, то я смела, не баючыся, што ён кінецца ў суд з абвінавачаннем мяне ў абразе ягонага гонару, мог бы назваць яго не толькі вандэйцам, але і дэмагогам, паколькі ў Старажытнай Эладзе слова «дэмагог» азначала «друг народа». І, значыць, у журналіста ёсць повад узганарыцца ўдваіла!..

Вернемся, аднак, да сутнасці справы.

Сказаўшы: «Вандэя», Аляксандр Ісаевіч сказаў аб людзях, якія чапляючыся за свой уварашні дзень, пастаянна азіраючыся назад, даўно скамянелі, ператварыліся, як біблейская жонка Лота, у каменныя слупы. І не трэба, пардон, «вешаць нам лапу на вушы», сцвярджаючы, быццам Адамовіч гаварыў аб усёй Беларусі, аб усім яе народзе — размова ішла пра «столбовое дварэнства», пра засеўшых у «вялікіх дамах» црэкюўскія герцагі і «маркізаў», абкамаўскія «віонтаў» і райкамаўскія «швалы», якія сцяпалі паўсталі на шляху абнаўлення грамадства, каменнымі грудзямі заградылі выйсце з тупіка, у які разам са сваімі «каралеўскімі патронамі» з імперскага цэнтру завялі краіну, манопольна і бескантрольна кіруючы ёю сем з гакамі дзесяцігоддзяў. О, такі У іх было і застаецца па сённяшні дзень адно карнінае адрозненне ад вандэйскай знаці 1793 года, з якой іх параўнаў Аляксандр Ісаевіч. Тая вандэйцы ніколі не былі рэвалюцыянерамі, а нашы — былі. І радавод свой вядуць не ад сялянскіх паўстанцаў, а ад іх катаў, ад якабінскай дыктатуры, чый вопыт яны гэтак старанна выкарысталі і ўзбагацілі, калі крыважаўна падаўлялі сялянскія паўстанні. І Тамбоўскае і Заходне-Сібірскае ў Расіі, аб якіх нагадаў у Люксор-Булонь Салжаницын, і Слуцкае на Беларусі, аб якім ён, на жаль, не ўспомніў, і калі давілі Краніштакі мяцеж, расстрэльваючы апарунтых у матроскія бушлаты мужыкоў, і калі спалывалі «басмацкія» кішкі ў Сярэдняй Азіі, і калі тапілі ў крыві венгерскае народнае паўстанне 1956 года, і калі кінулі свае танкавыя арманды на Чэхаславакію, дзе і паўстання не было, а толькі «брожение умов», романтичнае памкненне грамадства да «сацыялізму з чалавечым тварам»...

Не, не ўдасца журналісту Росцікаву даць «адлуп» Аляксандру Ісаевічу, прыкрываючыся Салжаницыным, выдаючы Салжаницына за «вандэйца»! Гэта не толькі махлярства, але і кашуннасць: што журналіст павінен быў бы разумець, калі, вядома, ён чытаў не толькі прамоў Салжаницына ў Люксор-Булонь, а яшчэ «Адзін дзень Івана Дзянісавіча», і ў «Крузе першым», і «Архіпелаг Гулага». Можна, аднак, падумаць, што нікога гэтага ён не чытаў, таму, што, называючы Салжаницына «паслядоўным антырэвалюцыянерам», ніводнага слова не кажа пра тое, што Салжаницын не проста антырэвалюцыянер, а перш за ўсё **паслядоўны антыкамуніст**, што ён тое «цяля», якое «бадалася з дубам» камуністычнай імперыі, з дубам «чырвонай Вандэі», чым у немалой ступені падрыхтаваў — ідэя і маральна — ненавісную нашаму журналісту «перабудову». Ды што гэта я! Усё наш журналіст чытаў, а сарамліва замоўчвае антыкамунізм Салжаницына таму, што інакш не ўдаецца супрацьпаставіць Салжаницына Адамовічу, інакш атрымліваецца, што, калі размова ідзе пра «чырвоную Вандэю», Аляксандр Ісаевіч Салжаницын цалкам згодны з Аляксандрам Міхайлавічам Адамовічам. Дарэчы, згодны ён з ім ці не згодны, наогул пра тое, хто такі Аляксандр Ісаевіч, што ён значыць як пісьменнік, як грамадзянін, як асоба, журналіст мог бы спытаць у самога Салжаницына, узяць ды і затэлефанаваць да яго ў штат Вермонт, калі ўжо вырашыў браць Аляксандра Ісаевіча ў свае саюзнікі. А то, калі меркаваць па артыкуле нашага журналіста, ён

і пра Адамовіча, як і пра Вандэю, мае самыя павярхоўныя ўяўленні. А Салжаницын быў знаёмы з Адамовічам асабіста — яшчэ з тых часоў, калі Аляксандр Ісаевіч на сябе змрочную няміласць «вандэйцаў», адмовіўшыся ўдзельнічаць у цікаванні пісьменнікаў Сіняўскага і Даніэля, якіх судзілі «за антысаветызм», яшчэ з тых часоў, калі «Вандэя» здавалася непарушнай, вечнай, і толькі бескампрамісна сумленныя людзі маглі сысціся на яе адмаўленні. І ці ведае наш журналіст, што, калі Салжаницын апынуўся ў выгнанні, калі ягонае слова прабівалася да нас праз шалёнае выццё глушылак, у словы гэтым неаднойчы называлася імя Алясея Адамовіча — у ліку імянаў тых, каго ён, Салжаницын, глыбока паважае, каго лічыць сапраўднымі пісьменнікамі і прыстойнымі людзьмі? Таму не сумняваюся, што, прачытаўшы фразу журналіста, у якой ён прыплюсаваў Алясея Адамовіча да людзей «з тэатральнымі жэстамі і палітычным авангардызмам у крыві», да людзей, якія «прывыклі папулісцкі жангліраваць словамі», Аляксандр Ісаевіч сказаў бы каротка: «Нізаць!»

Зрэшты, Адамовічу не ўпершыню выслухоўваць абразы «вандэйцаў». Ён і тут стаіць побач з Салжаницыным, бо і на яго, на Алясея, яны наклеівалі тыя ж ярлыкі, што і на Аляксандра Ісаевіча: «антысаветчык», «ліжгуманіст», «дэгергаітар», «дэзгемаз». А цяпер і да «падалышчыка» дайшло. Во, зірніце: журналіст піша ў сваім артыкуле, што тады, пяць год назад, калі Аляксандр Ісаевіч вярнуўся ў Беларусь «Вандэйцаў», яна, гэта значыць, Беларусь, «уяўляла сабою прыклад выпрымкі, спакою і міралюбства», а яе народ «вызначаўся талерантнасцю, уважанаасцю, разважнасцю, нежданнем увязвацца ў сутычкі і склокі». І Адамовіч, маўляў, таму і ўханіўся за слова «Вандэя», што быў разлаваны міралюбствам Беларусі, з чым яго натура падпальшчыка / «палітычны авангардызм у крыві» / пагадзіцца не магла. Але чаму б журналісту не зазірнуць спачатку ў свае «вандэйскія святцы» і не пацікавіцца: а ў чым жа абвінавачвалі Адамовіча менавіта тады, пяць год назад? Калі б зазірнуў, можа, і не аказаўся б у дурнях. Таму што ў «святцах вандэйскіх» таго часу, у часопіску «Політыцеский собеседник», N 1, за 1988 год, у артыкуле В. Бегуна і В. Боўша «З пазіцыі абстрактнага гуманізму», Адамовіча б'юць за — «буржуазны пацыфізм» і «буржуазны гуманізм»! За прапаганду «непротывлення злу насиліем»! За яго заклікі да ядрэнага разбразнення! За талерантнасць! За «гнілы лібералізм»!

Што зробіш, ніколі не мог Адамовіч дагадацца «вандэйцаў». Не мог быць ён, не можа і цяперашнім. Ды зноў — што гэта я? Былія — яны і ёсць цяперашнія. Дужа «талерантыя» і «разважлівыя». І пераканацца ў іхняй «талерантнасці», той, пяцігадовай даўнасці, можна не толькі на прыкладзе таго, які яны абыходзіліся з Адамовічам, але і на многіх іншых. У прыватнасці, шалёны чарнасоценны лямант, узяты ў тым жа «Політыцеском собеседнике» вакол імя Марка Шагала / «сіяніст», «авангардыст», сцены ў сінагозе распісаў, а тут нататку пра яго ў Беларускаму Энцыклапедыю спрабуюць праціснуць / вельмі быў «талерантны». І заклік да рабочага класа рэспублікі, абнародаваны на старонках газеты Мінскага гаркама КПБ у травні 1988 года, таксама быў дужа «талерантны», распальваючы класавую нянавісць рабочых да творчай інтэлігенцыі, ад якой, маўляў, усё зло.

Аднак вяршыняй «талерантнасці» і «уважанаасці» быў разгон святкавання «Дзядоў» 30 кастрычніка 1988 года. Эпізод, пра які журналіст Росцікаў выказваецца з усмешкай: гэта, маўляў, была «лёгка патасоўка, падчас якой некага стукнулі дубінкай па галаве, а двухтрох з «вечарком» пакаталі ў міліцэйскім газіку». Малюк амаль ідылічны і лішні раз, на думку журналіста, пацярпеў, што ў эпоху «разгула перабудовы і галаснасці» Беларусь жыла ціхім, мірным, патрыярхальным жыццём камуністычнага хутара...

І вось тут я разумю Росцікава. Мяркуючы па яшчэ адным яго артыкуле, «Людзі і ідалы», надрукаваным у «Рэспубліцы» 16 лістапада 1993 года, «Дзяды яму, як той казаў, «да лямпы». Яго хваляюць зусім іншыя дзяды — крамлёўскія, тыя, чые магільні ў Маскве, на Краснай плошчы. Ён увекавечаннем іх памяці заклапочаны, ён занепакоены, што іх магільні могуць знікнуць. Асабліва яго засмучае маючае адбыцца перазахаванне галоўнага крамлёўскага дзядулі, які ляжыць пакуль што ў сваім маўзалеі, — журналіст называе перанос гэтага дзядулі з маўзалея на звычайныя могілкі глумленнем над нябожчыкам. І гэта, вядома, яго, журналіста, клопат, яго боль. Але ці можна пры гэтым зневажаць магільні нашых дзядоў,

продкаў нашых? Няўжо не сорамна здэкавацца з таго, што адбылося тады на Маскоўскіх могілках? Не сорамна хіхікаць і маніць, што гэта была «лёгка патасоўка»? Відаць, не сорамна, Відаць, такая зтыка ў «вандэйцаў». Ды і чаму б не? Ніхто ж не быў пакараны за тую першую ў былым Саюзе спробу гвалтам спыніць дэмакратызацыю грамадства, пусціць кроў «так званай дэмакратыі», «так званаму Народнаму фронту», «так званаму адраджэнню». І, дарэчы, Аляксандр Ісаевіч папярэдзваў тады, што, калі «вандэйскія дзяржыморды» не будуць пакараны, то пойдучь далей. І далей былі Баку, Сумгаіт, Вільня... Далей пачалася і працягваецца па сённяшні дзень злавесная перагрупаўка ўсіх сіл імперскага рэваншу. Ідзе іх контрнаступленне...

Менавіта таму і нельга прайсці міма артыкула ў «Рэспубліцы». Таму што ўсё больш гучна і бесцырымонна задае тон «Вандэя», чый сацыяльны заказ і выканаў журналіст Росцікаў, таму што «вандэйцы» з новым імпульсам узяліся цягнуць нас назад — «у светлую будучыню ўсяго чалавецтва», таму, што парламенцкая большасць, знаходзячыся ў стане разумовай каталепсіі, не здольна і не жадае хоць бы паспрабаваць самастойна выцягнуць Беларусь з багны, прыгатаванай нам нашчадкамі якабінцаў яшчэ ў кастрычніку 1917-га. А не жадае таму, што ўсё яшчэ чакае, як чакала ўсе гады «перабудовы», што гісторыя павернецца назад, і вернуцца камуністычныя Бурбоны — у сталінскіх ботах і ў пенсіях Берыі, і бражнэўскай ўжывалкай на раскормленым твары. Іншы зыход для «вандэйцаў» нераўназначны канцу свету. Таму яны гэтак ненавідзелі і ненавідзяць Алясея Адамовіча — за тое, што ён быў адным з тых, хто дапамагаў гісторыі цягнуць яе воз наперад, у нармальнае дэмакратычнае грамадства, не ў ілюзорны, утапічны рай на зямлі, а ў звычайнае, дастойнае чалавека жыццё. У жыццё, у якім раскрываецца і пануе «я» кожнага чалавека, кожнай асобы, а не мурашынае «мы». Многім гэта не даспадобы, у тым ліку, здаецца, і журналісту Росцікаву.

Валянцін ТАРАС

P. S. Не ведаю, ці быў журналіст на грамадзянскай паніхидзе ў Дзене літаратара, дзе беларуская сталіца развіталася з Аляксандрам Ісаевічам. Можна, і быў. Бо на паніхиде прыйшлі не толькі сябры і калегі пісьменніка, не толькі тысячы ўдзячных яму чытачоў, але і яго нядобрычліўцы — не адмовілі сабе ў задавальненні зірнуць на мёртвага лша... Але ў гарадскім пасёлку Глуша, што на Магілёўшчыне, дзе Аляксандр Ісаевіч, нядобрычліўцаў і выпадковых зьявак не было. Там быў народ. Яго народ. Герой яго кнігі і вярхоўны яго суддзя. І ўвесь гэты народ — уся Глуша, і людзі з навакольных вёсак, і з Асіповіч, і з Бабруйска — у журботным маўчанні амаль два кіламетры ішлі за яго труной. І неслі яе на руках — два кіламетры. І ніхто, ні адзін чалавек не пакінуў гэтага журботнага шэсця. Ішлі, маўчалі, уціралі слёзы, думалі. І ўсімхаліся таксама — сумнай, але і светлай разам з тым усмешкай, такой жа прастай і разумнай, якая была ў Алясея. Усмешкай жыцця ў суровыя, выпрабавальныя часіны. І падумалася, што шэсце гэтае, народнае гэта пахаванне Алясея — лепшы адказ усім паклёпам, усім пасквілам на выдатнага пісьменніка, вялікага грамадзяніна Беларусі.

В. Т.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алясею Масарэнку з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці брата Яўгена Герасімавіча.

Калектыў рэдакцыі часопіса маладых літаратараў Беларусі «Першацвет» выказвае глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару Алясею Масарэнку з выпадку напаткаўшага яго гора — заўчаснай смерці брата.

літ

Заснавальнікі:

Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры
Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі
Х.Дунец (1932-35)
І.Гурскі (1935-41)
А.Куляшоў (1945-46)
М.Горцаў (1947-49)
П.Кавалёў (1949-50)
В.Вітка (1951-57)
М.Ткачоў (1957-59)
Я.Шарахоўскі (1959-61)
Н.Пашкевіч (1961-69)
Л.Прокша (1969-72)
Х.Жычка (1972-76)
А.Асіпенка (1976-80)
А.Жук (1980-86)
А.Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік галоўнага
рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

аддзелы:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі
331-985

літаратурнага жыцця 332-462

крытыкі і бібліяграфіі 332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання
332-153

выяўленчага мастацтва і аховы
помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення
332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадацы прасьба
спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдыкцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 19.000.

Нумар падпісаны 3.03.1994 г.

ПАНЯДЗЕЛАК

Беларускае тэлебачанне

8.35 Пад купалам Сусвету
8.45 Пяць хвілін на жарты
8.50 Ю. О'Ніл. «Журба — лёс Электры».

Канал «Астанкіна»

7.15 Ранішня размінка
7.25 Азартныя гульні. Конкурс а удзелам каманд Расіі і ЗША
7.55 «Марафон-15»

Канал «Расія»

8.00 «Разам з Дунаеўскім», канцэрт
9.00 Непазнаны Сусвет
9.30 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.00, 22.30 Інфарм ТБ
7.20 «Ніч-жаўтарыцкі», мульт
7.35 «Маленькая Ніка», д/ф

АўТОРАК

Беларускае тэлебачанне
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты

10.45 «Мульт-хіт-парад»
11.10 Рэжа Алімпіяды
11.50 Гасцеўня «Талебома».

Канал «Астанкіна»

7.20 Ранішня размінка
7.25 Зоры Маскоўскага цырка
7.55 Дарыце жанчынам кветкі

Канал «Расія»

8.00 «Тайна прыгажосці», д/ф
8.15 Мульці-пуліцы
8.45 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.15 «Ранішня песенка», мульт
7.30 Хранограф
8.10 Наўздагад

СЕРАДА

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца распублікі
8.10 Пад купалам Сусвету

18.10 Навіны /Гомель/
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 «Пяць зорак»

Канал «Астанкіна»

5.20 Ранішня размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті
6.20 Патрабуюцца... Патрабуюцца...
6.30 Формула-730

Санкт-Пецярбург

6.45 «Прыгоды Мюнхаўзена», мульт, с. 1-2
7.05 «На парозе ночы», м/ф

ЧАЦВЕР

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.20 Ранішня размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730

Санкт-Пецярбург

6.55 «Прыгоды Мюнхаўзена», мульт, с. 3, 4
7.15 Рэжысёр П. Коган. Час і творы

16.10 Казка за казкай
17.00 Навы Пецярбург
17.30 Раформа і ўлада

ПЯТНІЦА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.20 Ранішня размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весті
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730

Санкт-Пецярбург

6.55 «Прыгоды Мюнхаўзена», мульт, с. 3, 4
7.15 Рэжысёр П. Коган. Час і творы

Музычны момант
12.05 «Нагоднік», м/ф
13.35 «Дасант у гняздо

СУБОТА

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца распублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты

Канал «Астанкіна»

5.20 Ранішня размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці

Канал «Расія»

6.05 Парламенцкі тыдзень
8.30 Наш сад
9.30 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.25 «На досветку ў дзвяр», мульт
7.35 «Шок», м/ф /ЗША/

18.05 Дарожняя прыгоды
18.10 Вялікі фестываль
18.30, 22.45 Інфарм ТБ

НЯДЗЕЛА

Беларускае тэлебачанне

7.50 Раніца распублікі
8.00 Пад купалам Сусвету
8.10 Пяць хвілін на жарты

Канал «Астанкіна»

7.15 Ранішня размінка
7.25 Арт-кур'ер
7.55 Ранішня-рана

Канал «Расія»

8.05 Парламенцкі тыдзень
8.30 Наш сад
9.30 Студыя «Рост»

Санкт-Пецярбург

7.30 «На парозе ночы», м/ф
8.20 Уж-энд
9.10 Экспрэс-кіно

7-13 сакавіка